

SEIN OP ORANJE

ISBN 978-90-78323-13-6

NUR 747

© 2010 Guido de Brès-Stichting, Gouda

[www.wi.sgp.nl](http://www.wi.sgp.nl)

Omslag: Sprékend, Krimpen aan den IJssel

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij digitaal, elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, digital, electronic, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

# Sein op oranje

*Tijd voor een effectief integratiebeleid*

Drs. J.A. Schippers  
en  
W. van den Berg MSc

Mei 2010

Commentaar nr. 41

GUIDO DE BRÈS-STICHTING [WI-SGP] – GOUDA



# Inhoud

Woord vooraf.....	7
Inleiding.....	9
1. Integratieproblematiek: verkenning en visies.....	11
1.1 Wat is integratie?.....	11
1.1.1 Vormen van aanpassing.....	11
1.1.2 Nationale identiteit.....	14
1.2 Integratieproblematiek.....	15
1.2.1 Allochtonen.....	15
1.2.2 Onbehagen.....	18
1.2.3 Problemen met integratie.....	19
1.3 Visies op integratie.....	20
1.3.1 Links-progressief.....	21
1.3.2 Rechts.....	22
1.3.3 Rechts-populistisch.....	23
1.3.4 Een christelijke visie.....	24
2. Factoren voor slagen integratie.....	28
2.1 Het land, de bevolking en immigratieverloop.....	29
2.1.1 Marokko.....	29
2.1.2 Turkije.....	31
2.1.3 China.....	32
2.2 Cijfers.....	33
2.2.1 Taalbeheersing en gebruik van het Nederlands.....	34
2.2.2 Onderwijs en voortijdige schoolverlating.....	35
2.2.3 Werkloosheid en uitkering.....	38
2.2.4 Criminaliteit.....	39
2.2.5 Conclusies cijfers.....	40
2.3 Relevante factoren voor integratie.....	40
2.3.1 Marokkanen.....	40
2.3.2 Turken.....	42
2.3.3 Chinezen.....	43
2.4 Rol van islam.....	44
2.5 Conclusie.....	48

3. SGP-visie op samenleving en integratie .....	51
3.1 Een bijbelse benadering .....	51
3.1.1 Vreemdelingen in het Oude Testament .....	54
3.1.2 Vreemdelingen in het Nieuwe Testament .....	56
3.1.3 Bijbelse richtlijnen .....	59
3.2 Christelijke traditie .....	61
3.3 Vervreemding en onbehagen .....	63
3.3.1 Multiculturaliteit .....	65
3.3.2 Anders benoemen .....	65
3.3.3 Overlast .....	66
3.3.4 Positieve discriminatie .....	67
3.3.5 Huisvesting en onderwijs .....	68
3.3.6 Dubbele nationaliteit .....	70
3.3.7 Werkloosheid en uitkeringen .....	71
3.3.8 Inburgering .....	72
3.4 Bezuinigen op uitgaven voor integratie? .....	74
3.5 Begrensd aanpassing: wet en seculiere moraal .....	76
3.6 Conclusie .....	78
4. Conclusies en beleidsaanbevelingen .....	81
4.1 Conclusies .....	81
4.1.1 Integratie vergt een intensieve aanpak .....	81
4.1.2 Integratie komt van twee kanten .....	82
4.1.3 Grenzen aan de aanpassing .....	83
4.1.4 Herstel van gezag .....	84
4.2 Beleidsaanbevelingen .....	85
4.2.1 Landelijk .....	85
4.2.2 Provinciaal .....	90
4.2.3 Lokaal .....	90
Literatuur .....	93
Over de Guido de Brès-Stichting .....	98
Over de SGP-jongeren .....	99

## Woord vooraf

Hoe is het in Nederland gesteld met de integratie van mensen uit andere culturen? Is hun integratie nu mislukt of geslaagd? Het is alweer zes jaar geleden dat de toenmalige fractievoorzitter van het CDA, Maxime Verhagen, het nodige stof deed opwaaien door de boude stelling dat het integratiebeleid in Nederland totaal is mislukt. "We kunnen constateren dat allochtonen in Nederland de verkeerde lijstjes aanvoeren: WAO, bijstandsuitkering, WW, huiselijk geweld, criminaliteitscijfers, schoolachterstand en leerachter**stand**", aldus Verhagen.<sup>1</sup> Hij zette het sein op rood.

Een totaal andere mening hoor je van Frans Verhagen, auteur van **'Hoezo mislukt?'** Hij stelt dat de integratie van allochtonen in Nederland **"uitstekend gelukt" is.**<sup>2</sup> **Hij heeft gekeken naar de "nuchtere feiten" en constateert dat er** in het algemeen veel te negatief over integratie wordt gesproken wordt. De tweede generatie scoort volgens hem erg goed, beter dan in andere landen. Zo doen ze het veel beter dan de eerste generatie in het onderwijs, de vertegenwoordiging in de politiek en op het gebied van het spreken van Nederlands.<sup>3</sup> Wat deze Verhagen betreft staat het licht op groen.

De scherpe opinies van beide Verhagens riepen de nodige reacties op. Vaak kwamen deze erop neer dat het voor een standpunt over het al dan niet welslagen van de integratie heel bepalend is naar welke **thema's of factoren** van integratie je kijkt en welke je links laat liggen. Wie niet selectief of eenzijdig kijkt naar bepaalde factoren of groepen, komt dus tot een genuanceerder standpunt. Het gaat voor een deel slecht en voor een deel goed met de integratie in Nederland. Zonder vooruit te lopen op alle details en bevindingen die op de hiernavolgende pagina's staan te lezen, is dat in een notendop ook de conclusie van dit commentaar over het integratiebeleid. Ten **aanzien van sommige integratiethema's valt vooruitgang te constateren**, maar er is tegelijk sprake van hardnekkige achterstanden en

---

<sup>1</sup> Zie <http://www.nu.nl/algemeen/259859/cda-integratie-is-mislukt.html>; Verhagen deed deze uitspraak op 13 januari 2004.

<sup>2</sup> Trouw (2009) 'Integratie is uitstekend gelukt', 24 januari.

<sup>3</sup> ibidem.

persistente problemen. Deze **variatie aan 'integratie-resultaten'** toont de zeer beperkte effectiviteit van het Nederlandse integratiebeleid. Juist dat gegeven vormt het motief van de auteurs om het sein op oranje te zetten.

Waarom oranje? Ten eerste is het zaak om de problematiek niet te onderschatten. Ten tweede moeten we niet te optimistisch zijn over wat de overheid kan bereiken met haar integratiebeleid en ten derde zullen we de mensen zelf, zowel allochtonen als autochtonen, nadrukkelijk moeten aanspreken op hun eigen verantwoordelijkheid. De tijd van vrijblijvendheid is allang passé en allerlei bezweringsformules als zou het allemaal heus wel meevallen, zijn in tegenspraak met ontwikkelingen in de samenleving en de ervaringen van veel burgers. Kortom: het is tijd voor een effectief integratiebeleid.

Namens het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP dank ik de personen die deel uitmaakten van de klankbordgroep 'integratiebeleid' en in die hoedanigheid de auteur van advies en commentaar hebben voorzien: mr. D.J.H. van Dijk, drs. M.J. Kater, W. Koliijn, G. Leertouwer, D.J. Nijsink MA, mr. C.G. van der Staaij en drs. P.A. Zevenbergen. Verder komt ook drs. J.W. van Berkum een woord van dank toe voor zijn redactionele bewerking van dit commentaar.

Over integratie is nog lang niet het laatste woord gesproken of geschreven. Met deze publicatie willen we de gedachtevorming over dit thema stimuleren en de positie van de SGP in het debat hierover duidelijk maken.

*Drs. J.A. Schippers,  
directeur Wetenschappelijk Instituut voor de SGP*



# Inleiding

Nederland kent een lange historie van nieuwkomers in ons land. Denk aan de Portugese Joden en Franse Hugenoten eeuwen terug, maar ook de Molukkers halverwege de twintigste eeuw en de gastarbeiders uit o.a. Italië, Spanje, Marokko en Turkije in de jaren zestig en zeventig. De laatste jaren komen mensen uit Oost-Europese landen naar Nederland toe.

Vandaag de dag kent Nederland inwoners van bijna net zoveel nationaliteiten als er landen zijn, 190 van de 193 landen in totaal. Naast de toenemende variatie in de bevolking is de Nederlandse samenleving op meer manieren tegelijk in verandering. Zo seculariseert en individualiseert Nederland de laatste decennia steeds verder. Te midden van deze veranderingsprocessen hebben we te maken met groepen mensen die zich in Nederland hebben gevestigd of willen vestigen en afkomstig zijn uit landen met een andere achtergrond en cultuur dan waarmee we hier in Nederland vertrouwd zijn.

## Probleemschets

Ondanks het feit dat immigratie en integratie geen nieuwe fenomenen zijn in de geschiedenis van Nederland, is de ontwikkeling van de laatste decennia zodanig dat dit door velen ervaren wordt als een fundamenteel problematische situatie. Bepaalde groepen mensen met een buitenlandse afkomst zijn de laatste decennia snel in omvang toegenomen en er is veel onrust en onvrede in brede lagen van de samenleving. Het is een gegeven dat grote groepen allochtone Nederlanders hier conform de wettelijke regels zijn gekomen. Vanuit die basis moet de vraag onder ogen worden gezien hoe we op een zo goed mogelijke manier met elkaar kunnen samenleven. Onder welke voorwaarden en op welke manier, daarover lopen de meningen in Nederland ver uiteen. Wel zijn velen van opvatting dat het overheidsbeleid van de afgelopen decennia niet heeft geleid tot een succesvolle integratie. In dit commentaar wordt nagegaan wat de stand van zaken is en hoe mensen met verschillende achtergronden en uit verschillende culturen vreedzamer kunnen samenleven in Nederland. Er wordt een poging gedaan om de problemen rondom het integratieproces boven tafel te krijgen. Integreren niet-westerse allochtonen werkelijk zo slecht of is er onderscheid tussen de diverse groe-

pen allochtonen? En liggen de oorzaken van de integratieverschillen op sociaal-economisch vlak of spelen culturele factoren een beslissende rol? Ten slotte komt aan de orde welke oplossingsrichting de SGP voorstelt.

### Leeswijzer

Hoofdstuk 1 verkent het fenomeen integratie. Wat is integratie? Is er een integratieprobleem en zo ja, hoe omschrijven we dat? Hierbij worden drie gangbare visies op integratie geschetst. In het tweede hoofdstuk wordt een beperkt aantal bevolkingsgroepen van dichterbij bekeken. Welke specifieke kenmerken kunnen er onderscheiden worden, wat zijn de aan de etnische groep gerelateerde problemen en wat zijn juist de ‘succes**factoren**’ met betrekking tot integratie. In een vergelijkend onderzoek tussen allochtonen uit Marokko, Turkije, China en autochtonen komt zo een aantal factoren naar voren die van belang zijn voor de mate waarin integratie plaatsvindt. Hierna wordt in hoofdstuk drie de SGP-visie op integratie uitgewerkt. Afsluitend leiden de bevindingen uit de eerste drie hoofdstukken tot conclusies en concrete beleidsaanbevelingen op verschillende bestuursniveaus. Deze vormen het vierde en laatste hoofdstuk van dit commentaar.

# 1. Integratieproblematiek: verkenning en visies

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op het begrip integratie. Wat moeten we hieronder verstaan, hoe wordt het gedefinieerd? In de tweede paragraaf worden de problemen met integratie uiteengezet. De derde paragraaf stelt verschillende visies op integratie aan de orde.

## 1.1 Wat is integratie?

Van belang voor het schrijven over integratie is eerst duidelijk te krijgen wat integratie inhoudt. Integratie blijkt een breed begrip te zijn (geworden). Daarom dienen enkele beperkingen te worden aangebracht die het kader bepalen waarbinnen in dit commentaar over integratie wordt geschreven. In de context van deze studie wordt bedoeld op politieke of sociologische integratie. Integratie heeft dan betrekking op de verbinding tussen meerdere bevolkingsgroepen in de maatschappij. In het geval van Nederland gaat het dan om mensen die niet uit Nederland afkomstig zijn, maar hier wel langdurig (wensen te) wonen. Integratie onderscheiden we dus duidelijk van immigratie. Een immigrant emigreert uit het land van herkomst en immigrereert in het land van aankomst. Integratie kan pas beginnen nadat iemand is geïmmigreerd. Hoewel integratie en immigratie met elkaar samenhangen, gaat dit commentaar niet in op het beleid waarin de toelating van immigranten centraal staat. Evenzo moet integratiebeleid duidelijk worden onderscheiden van het asielbeleid, wat gaat over de toelating van vluchtelingen in ons land.<sup>4</sup>

### 1.1.1 Vormen van aanpassing

Allochtonen of nieuwkomers kunnen in vier groepen worden verdeeld, naar de wijze waarop ze aanpassing vertonen aan de samenleving in het land van aankomst (zie tabel 1). Integratie kan overgaan

---

<sup>4</sup> Voor de SGP-visie op het asielbeleid wordt verwezen naar Brouwer e.a., E.J. (2000) *Over de grens? SGP-visie op asielzoekers en allochtonen*, Houten: Den Hertog.

in volledige assimilatie. Dit is het geval wanneer de ene bevolkingsgroep helemaal opgaat in de samenleving en zich volledig daaraan aanpast, onder andere op het gebied van taal en cultuur. Vaak is assimilatie onvolledig en behouden bevolkingsgroepen een (groter of kleiner) aantal kenmerken of gebruiken van hun cultuur overeind in het land van aankomst. Naast integratie en assimilatie onderscheiden we separatie en marginalisatie. Van separatie is sprake als een bevolkingsgroep apart staat van de rest van de samenleving. De eigen cultuur blijft zo veel mogelijk behouden. Marginalisatie vindt plaats als een bevolkingsgroep geen waarde meer hecht aan zowel de eigen cultuur, als cultuur van de autochtone bevolking. In het concept van **de 'multiculturele samenleving' blijft de cultuur** van een allochtone bevolkingsgroep zoveel mogelijk intact.

*Tabel 1: Vier vormen van adaptatie*

		<i>Behoefte aan behoud eigen cultuur?</i>	
		Ja	Nee
<i>Behoefte aan contact met dominante groep?</i>	Ja	Integratie	Assimilatie
	Nee	Separatie	Marginalisatie

Bron: Berry, J.W., Poortinga, Y.H., Segall, M.H. en P.R. Dasen, (1992) *Cross-cultural psychology: Research and applications*. Cambridge (etc.): Cambridge University Press. Vier mogelijke vormen van adaptatie voor etnische minderheidsgroepen in een 'nieuwe' samenleving.

Bij pogingen om aan te geven wat integratie inhoudt en wat al dan niet onder integratiebeleid valt, worden verschillende elementen benadrukt.<sup>5</sup> Wat duidelijk naar voren komt, is de tweezijdigheid van het proces van integratie. Aan de ene kant is er de verantwoordelijkheid van hen die willen integreren om zich proactief op te stellen en de bereidheid om zich aan te passen, contacten te zoeken. Aan de andere kant dient een samenleving nieuwkomers de ruimte te geven om tot op zekere hoogte hun eigen cultuur te bewaren maar ook de mogelijkheid te bieden om deel te nemen aan de samenleving. In de literatuur komen we tegen dat integratie:

---

<sup>5</sup> Blok, S. (2004) *Bruggen Bouwen. Eindrapport Tijdelijke Commissie Integratiebeleid*, Den Haag: SDU, p. 64-68.

- neerkomt op de mate van verwevenheid en interactie tussen de verschillende groepen in de samenleving;
- het proces is dat immigranten meer en meer gaan deelnemen aan de belangrijkste instituties van de samenleving;
- gaat over een volwaardige participatie van minderheden, wat af te meten is aan de mate van participatie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt;
- geslaagd is als migranten een geaccepteerd onderdeel zijn van de samenleving, als afkomst niet meer bepalend is voor iemands kansen in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, op scholing en huisvesting.

Waar het integratiebeleid zich op richt, hangt af van de definitie van integratie die beleidsmakers hanteren. De Tijdelijke Commissie Onderzoek Integratiebeleid, in haar rapport *Bruggen Bouwen*, omschrijft integratie als volgt: **“Een persoon of groep is geïntegreerd in de Nederlandse samenleving wanneer er sprake is van een gelijke juridische positie, gelijkwaardige deelname op sociaal-economisch terrein, kennis van de Nederlandse taal en wanneer gangbare waarden, normen en gedragspatronen worden gerespecteerd. Integratie is een tweezijdig proces: enerzijds wordt van nieuwkomers verwacht dat zij bereid zijn te integreren, anderzijds moet de Nederlandse samenleving die integratie mogelijk maken.”**<sup>6</sup> In lijn met de gangbare definities van integratie wordt in dit commentaar gekozen voor de volgende omschrijving. Integratie veronderstelt:

- een welwillende houding van immigranten om “mee te doen” in de maatschappij;
- een samenleving die open staat voor nieuwkomers en hen, binnen de grenzen van de rechtsstaat, ruimte biedt voor het behouden van de eigenheid en identiteit;
- een samenleving waarin geen onderscheid wordt gemaakt tussen autochtonen en nieuwkomers als het gaat om kansen binnen onderwijs, werk, politiek en dergelijke velden; er is sprake van gelijke toegang tot basisvoorzieningen en een gelijkwaardige politieke, juridische, sociale en maatschappelijke positie.

---

<sup>6</sup> Blok, S. (2004) *Bruggen Bouwen. Eindrapport Tijdelijke Commissie Integratiebeleid*, Den Haag: SDU, p. 521.

Binnen deze omschrijving wordt onderstreept dat integratie een fenomeen is dat discriminatie uitsluit en twee kanten op werkt: van zowel de ontvangende samenleving als van de immigranten wordt inzet verwacht voor het welslagen ervan.

### 1.1.2 Nationale identiteit

Vervolgens komt de vraag aan de orde tot op welke hoogte van nieuwkomers wordt verwacht dat ze zich aanpassen, en welke grenzen de samenleving mag stellen aan het hebben en uitdragen van identiteit en eigen cultuur van hen die willen integreren? Hierover verschillen de meningen in Nederland. Moeten immigranten die naar Nederland komen zo snel mogelijk en zonder onderscheid hun eigen waarden en normen overboord zetten en de Nederlandse overnemen? Wat behoort dan wel precies tot die Nederlandse normen en waarden en wat niet? Is het wenselijk en realistisch dat deze integraal door immigranten worden overgenomen? Een complicerende factor hierbij is dat de Nederlandse cultuur waarin een immigrant terechtkomt, niet eenduidig is. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) stelde in haar rapport uit 2007 **'Identificatie met Nederland'** dat door globalisering, immigratie en individualisering de Nederlandse identiteit geen statisch en vastomlijnd gegeven meer is.<sup>7</sup> Tijdens het Calvinjaar 2009 werd in allerlei hoeken en gaten gezocht naar de calvinistische trekjes en *roots* van de Nederlanders. Maar Nederland is ook Amsterdam, dat internationaal bekend staat om de prostitutie en het drugsgebruik. Kortom, er is veel diversiteit.

Maar ondanks alle variatie zijn er wel degelijk elementaire zaken die Nederland en Nederlanders historisch en cultureel gezien bij elkaar brengen. Wanneer gekeken wordt naar de ontstaansgeschiedenis van de Staat der Nederlanden zoals wij die nu kennen, dan zien we de wording van een herkenbare Nederlandse taal, de strijd tegen Spaanse onderdrukking, de belangrijke rol en invloed van het calvinisme en het christelijke geloof, tolerantie en gevoel voor vrijheid. De canon van Nederland wijst verder op belangrijke personen en gebeurtenissen uit die tijd die de Nederlandse identiteit hebben gevormd, waaronder: Willem van Oranje (1533-1584), de nationale synode

---

<sup>7</sup> WRR, *Identificatie met Nederland*, Amsterdam 2007, p. 12.

(1618-1619) en de uitgave van de Statenbijbel (1637).<sup>8</sup> Tot ruwweg halverwege de vorige eeuw is Nederland een expliciet religieus en christelijk land geweest, wat zijn sporen tot op vandaag nalaat.

## 1.2 Integratieproblematiek

Niet voor niets staat het thema integratie momenteel volop in de schijnwerper. In **toenemende mate is Nederland een 'multiculturele samenleving'** geworden. Parallel aan deze ontwikkeling lijkt ook de onvrede te groeien. De integratie verloopt blijkbaar niet zonder slag of stoot. In de volgende subparagrafen wordt ingegaan op het begrip allochtoon en op onderwerpen of problemen die met allochtonen in verband worden gebracht.

### 1.2.1 Allochtonen

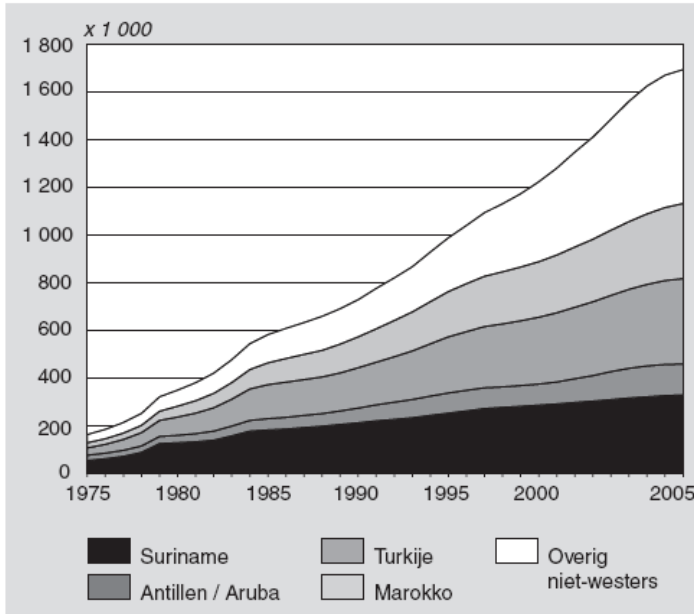
In Nederland is een groeiend gevoel van onvrede waar te nemen over de samenstelling en praktijk van de samenleving zoals die nu is. De laatste jaren stabiliseert dit enigszins. Het negatieve gevoel over de multi-etnische samenleving is snel toegenomen na de aanslagen op de Twin Towers in New York (2001), de moorden op Pim Fortuyn (2002) en Theo van Gogh (2004). Er was sprake van een eruptie van tot dan toe sluimerende onvrede, verbloemde onzekerheid en onderhuids vervreemdende gevoelens die verband hielden met de toestroom van allochtonen in voorafgaande decennia. De cijfers spreken boekdelen. In minder dan veertig jaar tijd vond een vertienvoudiging plaats van het aantal niet-westerse immigranten (zie figuur 1).<sup>9</sup> De prognoses zijn dat dit aantal de komende decennia in dezelfde lijn zal stijgen (zie figuur 2). Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verwacht dat in 2050 drie op de tien inwoners allochtoon is.

---

<sup>8</sup> [www.entoen.nu](http://www.entoen.nu), 'De canon van Nederland' (17-02-10).

<sup>9</sup> Garssen J., H. Nicolaas, A. Sprangers (2005) 'Demografie van allochtonen in Nederland', CBS *Bevolkingstrends, derde kwartaal 2005*.

Figuur 1: aantal niet-Westerse allochtonen naar herkomstgroepering, 1975-2004



Bron: Bron: Garssen J, Nicolaas H, Sprangers A. (2005) 'Demografie van allochtonen in Nederland', CBS Bevolkingstrends, derde kwartaal 2005.

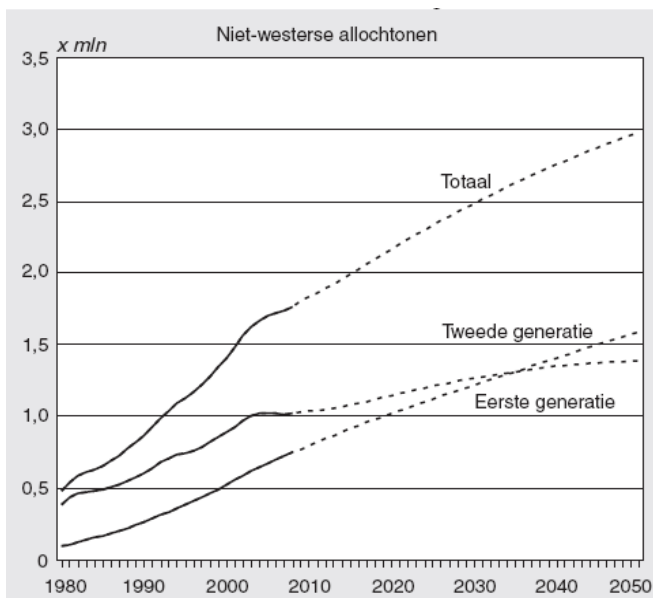
De term allochtoon is overigens omstreden. Volgens het CBS is iemand een allochtoon "als ten minste één ouder in het buitenland is geboren".<sup>10</sup> Iets minder dan de helft van de niet-westerse allochtonen die in Nederland woont, is in Nederland geboren. Aan de hand van datzelfde criterium kan er onderscheid gemaakt worden tussen verschillende generaties allochtonen. Degenen die tot de eerste generatie allochtonen behoren zijn in het buitenland geboren. De tweede generatie allochtonen bestaat uit mensen die wel in Nederland zijn geboren maar ten minste één ouder heeft die in het buitenland is geboren. Omdat deze definitie erg breed is - ook onze vorstin valt er bijvoorbeeld onder - heeft het CBS in zijn statistieken onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Bij de

<sup>10</sup> Keij, I. (2000) 'Hoe doet het CBS dat nou? Standaarddefinitie allochtonen', Index, p. 24, 25.



westerse herkomstlanden worden gerekend: “alle landen in Europa (maar zonder Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië (met inbegrip van het voormalig Nederlands-Indië)”. Onder de niet-westerse herkomstlanden vallen: “Turkije en alle landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (met uitzondering van Japan en Indonesië)”.

*Figuur 2: Niet-westerse allochtonen naar generatie*



Bron: Garssen, J. en C. van Duin (2008) ‘Alochtonen prognose 2008-2050: naar 5 miljoen allochtonen’, *Bevolkingstrends*, 2e kwartaal 2009.

Hiernaast wordt er nog wel gesproken over de derde generatie allochtonen. Volgens de definitie van het CBS bestaat deze groep niet omdat het hierbij gaat om mensen van wie de ouders allebei in Nederland geboren zijn. De grootouders van deze derde generatie allochtonen zijn dan wel in een (niet-westers) buitenland geboren.

Er bestaat discussie over het al dan niet expliciteren van de derde generatie allochtonen.<sup>11</sup> Tegenstanders van het expliciteren vinden dat het alleen maar stigmatiserend werkt om deze feitelijk geboren Nederlanders te benoemen als derde generatie allochtoon. Verder zijn zij van mening dat deze groep geen apart beleid meer nodig heeft en geen gemeenschappelijk probleem meer heeft. Ook zou de groep, 0,2% van de bevolking, (nog) te klein van omvang zijn om deze systematisch te registreren. Voorstanders van het expliciteren vinden het noodzakelijk dat hen die het betreft geregistreerd worden als derde generatie allochtoon. Zij wijzen erop dat we er niet voetstoots vanuit moeten gaan dat de derde generatie het beter doet dan de tweede, of dat zij probleemloos haar weg zal vinden in de samenleving.

### 1.2.2 Onbehagen

De culturele afstand tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen is over het algemeen groot. De culturele verscheidenheid is de afgelopen decennia steeds meer zichtbaar geworden in de Nederlandse samenleving. Voor veel mensen heeft dit geleid tot een groeiend gevoel van onbehagen.

De moskee is hier een voorbeeld van. In 1955 verscheen in Nederland de eerste moskee. In 1970 zijn er 8 moskeeën. Op dit moment zijn het er ongeveer 450. In de supermarkten ligt tegenwoordig halalvlees en haast iedereen weet wat de ramadan is. Allemaal ontwikkelingen die uiteenlopende gevoelens op kunnen roepen. Interesse en openheid, maar ook afkeer en weerstand. Deze verschillende gevoelens over de aanwezigheid van allochtonen leven in ons land. Een deel van de mensen heeft geen moeite met het toenemende aantal **'Medelanders'**. Al bijna twintig jaar echter vindt circa de helft van de Nederlandse bevolking dat er teveel allochtonen in Nederland wonen.<sup>12</sup> De laatste jaren neemt dit aantal wat af. Zo vond 39 procent van de Nederlanders dit in 2008.

Een reactie op de toenemende culturele en religieuze variatie is een **'terug naar Holland'**-gevoel. Degenen met dit gevoel hechten veel

---

<sup>11</sup> FORUM (2003) 'Registratie of niet? De derde generatie allochtonen'. <http://www.forum.nl/trendsite/registratie.shtml> (20-12-09).

<sup>12</sup> Gijsberts, M. en J. Dagevos (2009) *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, p. 205-206.

waarde aan de Nederlandse identiteit en cultuur. Dit is mede te zien in de voorkeuren van Nederlanders ten aanzien van de Europese Unie. Nationalistische gevoelens spelen bij veel Nederlanders een belangrijke rol bij het bepalen van positie ten opzichte van Europa.<sup>13</sup>

### 1.2.3 Problemen met integratie

Het gevoel van onbehagen over de niet-westerse allochtonen hangt samen met een gebrekkige of onvoltooide integratie in de Nederlandse samenleving. Zo hebben allochtonen ten opzichte van autochtonen gemiddeld een lagere taalvaardigheid, zijn zij vaker betrokken bij criminaliteit, doen zij een groter beroep op het sociale zekerheidsstelsel en is er sprake van een lagere arbeidsparticipatie. Aan de hand van de Cito-scores constateert het CBS dat de onderwijsprestaties van niet-westerse allochtone leerlingen al aan het einde van het basisonderwijs ver achter blijven bij die van autochtone leerlingen.<sup>14</sup> Degenen die thuis Nederlands spreken, doen het in deze groep wel iets beter. Vaak beginnen de niet-westerse allochtonen met bijvoorbeeld een reken- en taalachterstand. Ook blijven niet-westerse allochtonen vaker zitten, slagen zij minder vaak voor het eindexamen en vertrekken ze vaker voortijdig uit het onderwijs. Onder allochtonen verlaten jongens vaker dan meisjes het onderwijs zonder startkwalificatie. Er zitten naar verhouding minder niet-westerse allochtonen dan autochtonen op het HBO, maar de instroom van allochtonen, vooral meisjes, neemt wel toe. Ook de arbeidsparticipatie onder niet-westerse allochtonen verbetert, maar nog steeds zijn bijvoorbeeld niet-westerse jongeren veel vaker werkloos dan autochtone jongeren. Gedurende de recente economische crisis is het aantal werkende niet-westerse allochtonen echter weer afgenomen.<sup>15</sup> Verder blijkt dat niet-westerse allochtonen veel vaker dan autochtonen in de bijstand terecht komen. Niet-westerse allochtonen hebben gemiddeld duidelijk minder te besteden dan autochtonen en zijn minder

---

<sup>13</sup> Van den Berg, W. (2009) *Rational Choice Institutionalism: Capable or Not?* Master's Thesis.

<sup>14</sup> Centraal Bureau voor de Statistiek (2008) *Jaarrapport integratie 2008*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek; Gijsberts, M. en J. Dagevos (2009) *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, p. 81

<sup>15</sup> Gijsberts, M. en J. Dagevos (2009) *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, p. 127.

vaak economisch zelfstandig dan autochtonen. Dit hangt samen met het gegeven dat zij vaker een uitkering ontvangen. Overigens heeft de tweede generatie niet-westerse allochtonen een hoger inkomen en is zij vaker economisch zelfstandig dan de eerste generatie. Wanneer we letten op de mate van crimineel gedrag, dan is te constateren dat niet-westerse allochtonen in de statistieken zijn oververtegenwoordigd. Op sociaal-cultureel gebied zien we dat het kunnen spreken van de Nederlandse taal vooral een probleem is voor de eerste generatie Turken en Marokkanen. Een kwart tot een derde van de Turken en Marokkanen spreekt nooit Nederlands met hun kinderen. In het algemeen geldt dat er wel een stijgende lijn zit in de taalontwikkeling bij niet-westerse allochtonen. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) concludeert uit onderzoek dat respectievelijk 58 en 46 procent van de Turken en Marokkanen zich meer met het land van herkomst identificeert dan met Nederland. En respectievelijk 63 en 42 procent van de Turken en Marokkanen kijkt elke dag naar een tv-zender uit het land van herkomst. Zowel Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen zijn minder vaak dan autochtonen lid van een vereniging en doen beduidend minder vaak vrijwilligerswerk. Het contact met de Nederlandse samenleving neemt toe naar mate het opleidingsniveau van niet-westerse allochtonen stijgt. Hoe hoger opgeleid, hoe meer contact.<sup>16,17</sup>

### 1.3 Visies op integratie

Om de integratie in goede banen te leiden is een effectief beleid nodig. Uit het lopende integratiedebat in Nederland blijkt dat er zeer uiteenlopende visies bestaan op integratie en het bijbehorende beleid. Dit varieert van een zeer positieve houding ten opzichte van de multiculturele en multi-etnische samenleving en dus veel ruimte voor diversiteit, tot de zogeheten monocultuur waarvan de aanhangers een grote mate van (culturele) aanpassing willen zien van de immigranten. Daarnaast komen we ook een populistische houding

---

<sup>16</sup> Dagevos, J., R. Schellingerhout, M. Vervoort (2007) 'Sociaal-culturele integratie en religie', in: J. Dagevos en M. Gijsberts, *Jaarrapport Integratie 2007*, p. 163–191. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

<sup>17</sup> Hagendoorn, L., J. Veenman en W. Vollebergh (red.) (2003) *Integrating Immigrants in the Netherlands. Cultural versus Socio-Economic Integration*. Aldershot: Ashgate.

tegen. Grote groepen mensen worden daarbij zonder pardon over één kam geschoren en oneliners over onuitvoerbare en zeer rigoureuze maatregelen voeren dan de toon van het debat. Achtereenvolgens zullen deze verschillende visies toegelicht worden. Natuurlijk bestaan er veel nuances maar binnen het beperkte bestek van dit commentaar kunnen alleen de hoofdlijnen worden weergegeven.

### 1.3.1 Links-progressief

De links-progressieve visie is ronduit positief over de multiculturele samenleving en wil zo veel mogelijk ruimte voor diversiteit laten. Immigranten verrijken de samenleving door hun eigen ervaringen, inbreng en achtergronden. Bevolkingsgroepen (en onder hen weer tal van individuen) moeten vrijgelaten worden in hun culturele eigenheid en diversiteit.<sup>18</sup> Cultuur of etniciteit zijn niet zozeer de oorzaak van problemen onder immigranten, maar veel meer armoede en uitsluiting. Gelijkheid en gelijke kansen zijn kernbegrippen voor de te kiezen oplossingsrichting. Binnen extremere varianten van de links progressieve visie is vaak en snel sprake van discriminatie, racisme en kapitalisme. Men heeft niet zoveel op met de Nederlandse natie **en de landsgrenzen. “Landen en volken zijn veranderlijke constructies, bedacht door mensen.”**<sup>19</sup> Ook heerst er veel weerstand tegen de inburgeringsplicht. Deze maakt deel uit van de Wet Inburgering die op 1 januari 2007 in werking is getreden. De inburgeringsplicht is van toepassing op alle vreemdelingen van buiten de EU die duurzaam mogen en willen verblijven in Nederland. Nieuwkomers uit die categorie krijgen 3½ jaar de tijd om het inburgeringsexamen te halen. Met diverse uitzonderingen geldt dit dus ook voor mensen uit deze categorie die al (een beperkt) aantal jaren in Nederland wonen. Verder treffen we onder links-progressieven de mening aan dat het verkeerd is om de termen autochtoon en allochtoon te gebruiken. Dit zou segregatie en stigmatisatie in de hand werken.

Veel linkse partijen zijn de laatste jaren een gewijzigde positie in het integratiedebat gaan innemen. Zo noemde de SP, in de persoon van

---

<sup>18</sup> Socialistische Partij (2002) *Van Apart naar Samen; Deltaplan voor een geïntegreerde samenleving*. Rotterdam: Socialistische Partij, p. 7.

<sup>19</sup> Breekveldt, J. en H. Westerink (2009) 'Er groeit weer een mytisch volksgevoel'. *Website Doorbraak*.

Tweede Kamerlid mevrouw Vergeer, de inburgeringsplicht een voorrecht, al vond ze de slaagplicht die daarbij zit onzinnig. Inmiddels is ook elke linkse partij van mening dat we van de immigranten moeten verwachten dat ze de Nederlandse taal leren. Verder zei SP-leider Jan Marijnissen in 2004: “Voor zowel allochtonen, autochtonen als **de overheid geldt: de tijd van vrijblijvendheid is nu echt voorbij.**” De door de Partij van de Arbeid (PvdA) eind 2009 vastgestelde resolutie ‘Verdeeld verleden, gedeelde toekomst’ spreekt ook duidelijker taal dan ooit: “**Wij accepteren ook geen zelf aangemeten slachtofferschap** van mensen die de verantwoordelijkheid voor hun werkloosheid van zich afschuiven door ten onrechte van discriminatie te reppen.”<sup>20</sup> De PvdA spreekt van een aanscherping van haar eigen visie op integratie en is kritisch op haar rol in het verleden. Ze bekent dat integratie teveel een zaak is geweest van tolerantie, maar tolerantie kwam in de praktijk vooral neer op het wegstappen van problemen.

### 1.3.2 Rechts

De liberale voorman Bolkestein was één van de eerste rechtse politieke prominenten die zijn kritiek op de multiculturele gang van zaken in Nederland verwoordde. Zijn *Volkskrant*-artikel van 12 september 1991 bevatte drie hoofdlijnen.<sup>21</sup> Als eerste dat de doelstelling ‘**integratie met behoud van identiteit niet deugt, omdat integratie op gespannen voet staat met behoud van identiteit en andersom.** Zijn tweede punt luidde dat de Nederlandse samenleving een aantal fundamentele beginselen kent waarover niet onderhandeld kan worden, zoals de scheiding van kerk en staat, de verdraagzaamheid, de non-discriminatie en de vrijheid van meningsuiting. Tot slot betoogde Bolkestein dat het cultuurrelativisme afgewezen moet worden.

Een soortgelijk geluid werd een kleine tien jaar later duidelijk vertolkt door publicist Scheffer. Zijn artikel ‘**Het multiculturele drama**’ uit 2000 was baanbrekend en scherp.<sup>22</sup> In die lijn verscheen later zijn boek *Het land van aankomst*.<sup>23</sup> Waar links-progressieven de multicult-

---

<sup>20</sup> PvdA (2009) *Verdeeld verleden, gedeelde toekomst, resolutie integratie*.

<sup>21</sup> Bolkestein, F. (2006) ‘Het debat vordert, al zijn de problemen niet opgelost’, *De Volkskrant*, 31 augustus.

<sup>22</sup> Scheffer, P. (2000) ‘Het multiculturele drama’, *NRC Handelsblad*, 29 januari.

<sup>23</sup> Scheffer, P. (2007). *Het land van aankomst*. Amsterdam: De Bezige Bij.

turele samenleving minstens als een objectief en feitelijk gegeven zien dan wel als een positief ideaal, typeert Scheffer dit als het multiculturele drama. In zijn ogen is het kaartenhuis van de multiculturele samenleving in elkaar gestort. Integratie zou vooral een kwestie van tijd zijn, maar die gemakkelijke veronderstelling bleek onjuist. **“We leven nu al met de migranten van de derde generatie en de problemen zijn alleen maar groter geworden.” Met Scheffer pleitten Schnabel (2000) en Cliteur (2002) voor een monocultuur.**<sup>24, 25</sup> Terwijl links een voorkeur heeft voor veel ruimte voor diversiteit, horen we bij rechts een pleidooi voor aanpassen en assimilatie. Men ziet het gevaar van de samensmelting van verschillende culturen. Wanneer niet-westerlingen culturele gebruiken met zich meebrengen die haaks staan op onze gebruiken en cultuur, mogen die niet getolereerd worden. De Nederlandse normen en waarden gaan boven alles. Scheffer betreft hier ook de islam bij. Hij constateert dat het beginsel van de scheiding van kerk en staat in islamitische kring niet wordt erkend.

Onder rechts vinden we, in overeenstemming met de geluiden van Scheffer, de opvatting dat Nederland wel degelijk een eigen identiteit heeft. Zo schrijft VVD-er Kamp over “een eigen grondgebied, **taal, rechtsorde en geschiedenis**”.<sup>26</sup> Rechts wil onder andere een strenger beleid op het gebied van asielzoekers, huwelijksmigratie, criminaliteit en veiligheid. Ook moet het uitkeringensysteem beperkt toegankelijk zijn voor allochtonen en is een minder zichtbare aanwezigheid van de islam in de publieke ruimte gewenst.

### 1.3.3 Rechts-populistisch

De laatste categorie die we in dit hoofdstuk onderscheiden als een afzonderlijke visie op integratie, vinden we terug bij anti-immigratie populistten zoals Geert Wilders, Hans Janmaat, ex-leider van de Centrum Democraten, en Filip Dewinter, van het Belgische Vlaams Blok/Belang. Ook in het rechts-populistische gedachtegoed zitten onderscheidingen en gradaties. Geert Wilders gaat verder dan Jan-

---

<sup>24</sup> Schnabel, P. (2000) *De multiculturele illusie; een pleidooi voor aanpassing en assimilatie. Met replieken van Ruben Gowricharn en Ineke Mok.*

<sup>25</sup> Cliteur, P. (2002) *Moderne Papoea's; dilemma's van een multiculturele samenleving.* Amsterdam: Arbeiderspers.

<sup>26</sup> Kamp, H. (2007) *Immigratie en Integratie.* VVD-notitie, p. 14.

maat destijds deed, maar heeft toch veel meer draagvlak en aanhang in de samenleving.

In het algemeen gebruiken populistten retoriek gericht tegen de politieke elite. Zij beschouwen het volk als een homogene entiteit met een algemeen belang en sluiten bepaalde minderheden uit. Aanhangers van populistische partijen hebben een voorkeur voor een sterke en charismatische leider en willen het volk daadwerkelijk aan de macht hebben.<sup>27</sup> In de huidige politieke constellatie in Nederland voldoet Geert Wilders volledig aan dit beeld. Zo geeft Wilders in zijn onafhankelijkheidsverklaring aan dat Nederland gegijzeld wordt door de politieke elite<sup>28</sup>, **rept hij van de "uitverkoop van Nederlandse belangen"**<sup>29</sup>, wil hij miljoenen moslims Europa uitzetten<sup>30</sup> en is hij het enige lid van de Partij voor de Vrijheid. Rechtspopulisten erkennen alle problemen die rechts ziet op het gebied van integratie, maar gaan hierin nog verder, schromen overdrijving en generalisaties niet en stellen veel ingrijpender maatregelen voor. Grote groepen buitenlanders worden over één kam geschoren en er wordt volledige assimilatie van hen geëist. Ook zouden zij het liefst grote groepen moslims het land uitzetten. Vaak zijn hun oplossingen praktisch onuitvoerbaar en wordt er alleen maar gehamerd op de negatieve kanten van integratie om zo de negatieve beeldvorming te versterken.

#### 1.3.4 Een christelijke visie

De vraag is waar een christelijke visie op integratie op de links-rechtsschaal is te plaatsen. Het is niet gemakkelijk deze visie eenduidig te positioneren. De ene christen voelt zich meer aangetrokken tot de linkse kijk op integratie, de andere christen meer tot de rechtse. Wel is aan te geven wat de visies zijn van de christelijke partijen in ons land.

---

<sup>27</sup> Vossen, K.P.S.S. (2008). *Van Nierstrasz tot nu. De geboorte van het Nederlands populisme*. [Congres, We the people. Participerende burgers en politieke cultuur], Kossmann-Instituut, Rijksuniversiteit Groningen, p. 4.

<sup>28</sup> Wilders, G. (2009) 'Onafhankelijkheidsverklaring', p. 3.

<sup>29</sup> Wilders, G. (2009), t.a.p.

<sup>30</sup> Wilders, G. (2006) 'miljoenen moslims weg', *NRC Handelsblad*, 14 juni.



Voor het CDA staat voorop dat in de Nederlandse samenleving plaats moet zijn voor religieuze, culturele en etnische verschillen. Migranten en allochtonen zijn zelfstandige individuen met een eigen verantwoordelijkheid. Mensen met rechten, maar ook met plichten. Respect, tolerantie en het bestrijden van discriminatie zijn essentieel om de samenhang in onze maatschappij te behouden. Daarbij bepalen de Nederlandse waarden, normen en wetten de speelruimte in de samenleving. Dat vraagt van migranten inzet en motivatie om in te burgeren, en kennis van onder meer de Nederlandse taal en samenleving. Omgekeerd moeten wij ruimte bieden aan degenen die willen invoegen en eventueel maatregelen nemen, zodat er ook voor hen woonruimte, werk en onderwijs beschikbaar zijn.<sup>31</sup> In zijn verkiezingsprogramma benadrukt het CDA het belang van vertrouwen tussen mensen voor het goed functioneren van de samenleving. Het CDA wil dan ook dat nieuwkomers deelgenoot van de samenleving **worden en niet met elkaar 'alternatieve samenlevingen met eigen waarden en normen' vormen. In de inburgeringscursussen dient veel sterker de nadruk te worden gelegd op verantwoordelijkheden ten opzichte van de samenleving. Medewerking aan de inburgeringsplicht wordt als voorwaarde gesteld voor een (tijdelijke) verblijfsvergunning. Subsidies voor activiteiten van etnische groepen worden kritisch gezien.**<sup>32</sup>

Volgens de ChristenUnie heeft de komst van migranten naar Nederland onze samenleving in veel gevallen verrijkt. Maar tegelijkertijd heeft de culturele verandering van onze samenleving veel gevraagd van iedereen. En veel migranten voelen zich nog altijd buitenstaanders. De samenleving staat onder druk door sociale, culturele, religieuze, economische en politieke tegenstellingen langs etnische en culturele scheidlijnen.<sup>33</sup> De ChristenUnie staat voor een gemeenschap die zich openstelt voor migranten en vreemdelingen, die op hun beurt zullen moeten participeren en de wil tonen tot integratie

---

<sup>31</sup> [http://wikipolitiek.nl/wiki/index.php/CDA\\_Integratie](http://wikipolitiek.nl/wiki/index.php/CDA_Integratie).

<sup>32</sup> CDA (2010), *Slagvaardig en samen, concept-verkiezingsprogramma 2010*, p. 11.

<sup>33</sup> ChristenUnie (2010), *Vooruitzien, verkiezingsprogramma 2010*, p. 17. In de integratie-paragraaf komt een aantal punten voor uit de studie van Segers, G.J. (2009), *Voorwaarden voor vrede. De komst van de islam, de integratie van moslims en de identiteit van Nederland*, Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.

in de Nederlandse samenleving. Daarbij zijn de rechtsstaat en de democratie als principes voor de inrichting van de Nederlandse samenleving leidend.<sup>34</sup> Wel toont de ChristenUnie zich bezorgd over de komst en de integratie van moslims, omdat er geen sprake is van een gedeelde levensbeschouwing en moet Nederland tegelijkertijd grenzen stellen aan kwaadwillenden.<sup>35</sup> De partij vindt dat veel integratiebeleid is versmald tot islambeleid dat via de moskee wordt uitgevoerd. Overheden stimuleren **soms zelfs een 'gematigde islam', wat** allerminst een taak van de overheid is. De ChristenUnie bepleit politieke en religieuze vrijheid voor iedereen. De ruimte voor verschil wordt – binnen de grenzen van de wet – gewaarborgd. De ChristenUnie vindt het essentieel om nieuwkomers te helpen zich als burgers van dit land te vormen.

Subsidies in het kader van integratiebeleid mogen alleen als tijdelijke stimulering worden verstrekt, niet voor het permanent in stand houden van multiculturele organisaties.<sup>36</sup>

De SGP stelt in haar laatste verkiezingsprogramma<sup>37</sup> dat integratie betekent dat nieuwkomers zich met een positieve houding inspannen om deel te nemen en bij te dragen aan onze samenleving. Het gaat erom dat zij op eigen benen kunnen staan en de bereidheid tot integratie concreet tonen. Integreren betekent niet dat nieuwkomers onze cultuur en al onze gewoonten volledig moeten overnemen, zeker niet die praktijken en gewoonten in Nederland die moreel af te keuren zijn.

Integratie is gebaat bij duidelijkheid, zo stelt de SGP. Het leren van de Nederlandse taal gaat voorop. Ook dienen de Nederlandse identiteit en traditie helder aangegeven worden. De SGP wijst het naïeve multiculturalisme af. Want dat heeft de samenleving aanzienlijke schade berokkend.

De SGP wil dat discriminatie op basis van ras, afkomst of huidskleur krachtig wordt bestreden. In de inburgeringscursus wordt daarom

---

<sup>34</sup> <http://www.christenunie.nl/k/nl/n87/news/view/290843/240/Integratie-volwaardig-n-actief-burgerschap.html>).

<sup>35</sup> <http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Politiek/248994/Zorgen-bij-Christenunie-over-integratie-moslims.htm?rss=true>.

<sup>36</sup> ChristenUnie (2010), *Vooruitzien, verkiezingsprogramma 2010*, p. 18.

<sup>37</sup> SGP (2010), *Daad bij het Woord. SGP-verkiezingsprogramma 2010-2014*, p. 30

ook uitdrukkelijk aandacht besteed aan het probleem van antisemitisme. Wie niet meewerkt aan het volgen van een (verplichte) inburgeringscursus, verliest het recht op een uitkering.

Uit het voorgaande blijkt dat de visie van de christelijke partijen zich kenmerkt door een aantal essentiële punten:

- Discriminatie van vreemdelingen wordt uitgesloten;
- Integratie is een tweezijdig proces dat inzet vraagt van allochtonen en een hulpvaardige houding van autochtonen;
- Kennis van de Nederlandse taal is een belangrijke randvoorwaarde voor participatie in de samenleving;
- Binnen de kaders van de rechtsstaat mag er ruimte zijn voor verschil;
- De overheid heeft t.a.v. financiële ondersteuning van etnische groeperingen een beperkte taak.
- Een zekere mate van samenhang in de samenleving is voor alle betrokkenen (overheid, burgers, bedrijven en andere organisaties) van belang om goed te kunnen functioneren.

Er valt een verschil van inzicht te constateren als het gaat om de wijze waarop de overheid omgaat met de komst van moslims naar Nederland. Verder is de grote mate van overeenkomst met de visie die de liberaal Bolkestein in 1991 uiteenzette opmerkelijk, zij het dat een christelijke visie op integratie die vraagstuk vanuit een ander normatief kader beschouwt.

In hoofdstuk 3 komt de staatkundig gereformeerde visie op integratie uitgebreid aan de orde.

## 2. Factoren voor slagen integratie

In dit hoofdstuk worden drie groepen niet-westerse allochtonen met elkaar vergeleken. Hierbij bezien we hoe het immigratieverloop per bevolkingsgroep is gegaan. Aan de hand van statistische gegevens gaan we na hoe de onderscheiden groepen scoren op terreinen als taal, onderwijs, werk en criminaliteit. Vervolgens benoemen we per bevolkingsgroep welke factoren belangrijk zijn voor het wel of niet slagen van de integratie. De vergelijking bevat immigranten uit Marokko, Turkije en China. Gevoelsmatig lijken de Chinezen het qua integratie beter te doen dan Turken en Marokkanen. Maar klopt dit wel, en hoe komt dit dan? Deze vragen zullen beantwoord worden in hoofdstuk 2. Ook wordt ingegaan op de rol van de Islam in het proces van integratie. In de laatste paragraaf volgen de conclusies.

De reden dat er voor Turken, Marokkanen en Chinezen is gekozen volgt uit cijfers van het CBS. Van de niet-westerse allochtonen is de groep Turken het grootst, gevolgd door Marokkanen. Dit zijn ook de bevolkingsgroepen die vaak geassocieerd worden met integratieproblemen. Hierna volgen de Surinamers en allochtonen afkomstig van de Nederlandse Antillen en Aruba. De grootste groep die daarna volgt is die van de Chinezen. Tabel 2.1 vermeldt de aantallen van de tien grootste groepen niet-westerse allochtonen in Nederland.

*Tabel 2.1: Niet-westerse bevolkingsgroepen in Nederland naar grootte en herkomst.*

Afkomst	2009 (1 januari)
Turkije	378 330
Marokko	341 528
Suriname	338 678
Nederlandse Antillen en Aruba	134 774
China	50 377
Irak	49 202
Afghanistan	37 709
Iran	30 613
Somalië	21 798
Kaapverdië	20 669

Bron: CBS Statline.

Er zijn in Nederland meer allochtonen afkomstig uit Indonesië dan Turkije. Geografisch gezien is Indonesië een niet-westerse land. Het CBS rekent mensen uit dit land echter tot de westerse allochtonen **vanwege hun "sociaal-economische en sociaal-culturele positie"**.<sup>38</sup> Gezien de beperkte omvang van dit commentaar is gekozen voor de twee grootste groepen niet-westerse allochtonen, plus de grootste groep die volgt op de allochtonen uit Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba.

## 2.1 Het land, de bevolking en immigratieverloop

In deze paragraaf worden de landen van herkomst van de groepen allochtonen die centraal staan in dit hoofdstuk nader onder de loep genomen. Wat is het voor een land, wat is kenmerkend voor de bevolking en de cultuur en hoe heeft de immigratie naar Nederland zich ontwikkeld? Eerst komt Marokko aan de orde, dan Turkije en daarna China.

### 2.1.1 Marokko

Marokko is een Noord-Afrikaans land, omgeven door de Westelijke Sahara en Algerije. In Marokko leven ongeveer 30 miljoen mensen.<sup>39</sup> Het noorden en westen zijn het meest bevolkt, hier liggen de grotere steden die ook onder toeristen populair zijn. Het Noord-Afrikaanse land werd in 1956 onafhankelijk van Frankrijk. Marokko is een monarchie, sinds 1999 is Mohammed VI de koning. De koning in Marokko is veel macht toebedeeld. Naast staatshoofd is hij geestelijk leider. De overheersende godsdienst is de islam. Artikel 6 van de grondwet van Marokko bepaalt dat de islam de staatsgodsdienst is. Een ander artikel in de grondwet regelt dat deze bepaling niet door een grondwetswijziging gewijzigd kan worden. De islam bepaalt veel gewoontes en tradities, neem bijvoorbeeld de gebedsoproepen vijfmaal op een dag die bijna overal te horen zijn. De officiële taal is het Arabisch, Frans wordt als tweede taal gehanteerd. Het Arabisch wordt echter voornamelijk in de steden gesproken. Mensen uit grote delen van het land spreken één van de Berbertalen. Marokko eist een

---

<sup>38</sup> Centraal Bureau voor de Statistiek (2009) *Begrippen: Westerse allochtoon*.

<sup>39</sup> United Nations Statistics Division (2009) *Population, latest available census and estimates (2007-2008)*.

hoge mate van loyaliteit aan het land, dit komt vooral tot uiting in het feit dat het niet mogelijk is om afstand te doen van de nationaliteit. Dit maakt geëmigreerde Marokkanen gewenst dan wel ongewenst tot burgers met een dubbele nationaliteit.

In 1969 sloot de Nederlandse regering een wervingsovereenkomst met Marokko ter bevordering van het laten overkomen van arbeidskrachten. Het opleidingsniveau van de eerste generatie Marokkanen in Nederland was laag. Van de Marokkaanse gastarbeiders was een derde deel nooit naar school geweest en had een derde deel hooguit de lagere school afgemaakt.<sup>40</sup> Tweederde van de Marokkaanse immigranten komt uit het Rifgebergte, vooral bewoond door Berbers. Hoewel er nog steeds een kloof met autochtone Nederlanders was, was de tweede generatie Marokkaanse immigranten hoger opgeleid dan de eerste. Veel gastarbeiders kwamen naar Nederland met de intentie om snel geld te verdienen en dan weer terug te keren naar Marokko. De behandeling van deze gastarbeiders was niet gericht op integratie. Zo waren ze bijvoorbeeld niet verplicht tot het leren van de Nederlandse taal. Echter, de contracten die door Nederland met de landen van herkomst waren gesloten, kenden het recht op het blijven in Nederland, als ook het recht om de familie na twee jaar over te laten komen. Velen maakten hier gebruik van, wat een stroom van immigrerende vrouwen en kinderen op gang bracht. Latere generaties zochten speciaal in Marokko naar huwelijkspartners, die vervolgens ook immigreerden in Nederland.

Van de Marokkaanse immigranten kan worden gezegd dat ze veelal een islamitische identiteit hebben, vaak laag opgeleid zijn en door de overheid niet met het oog op een lange-termijn-verblijf behandeld werden. In paragraaf 2.2 wordt nagegaan of er specifieke factoren zijn die het voorsnog niet slagen van de integratie van veel Marokkanen in Nederland mede bepalen.

---

<sup>40</sup> Prins, K.S. (1996) *Van gastarbeider tot Nederlander: Adaptatie van Marokkanen en Turken in Nederland*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, p. 8.

## 2.1.2 Turkije

Turkije is een land dat voor het grootste gedeelte in Azië ligt. In Turkije leven bijna 77 miljoen mensen.<sup>41</sup> Turks is de officiële taal, naast vele minderheidstalen, zoals het Koerdisch. Turkije is een democratie en behoort tot de lijst met twintig grootste economieën van de wereld. Grondlegger van het moderne Turkije was Kemal Atatürk (1881-1938). Officieel is Turkije een seculiere, laïcistische staat. Dat wil zeggen dat in dit land ernaar wordt gestreefd om het openbare leven geheel aan de invloed van godsdienst te onttrekken. Toch kan Turkije gezien worden als een islamitisch land. De islam vormt namelijk een belangrijk onderdeel van het dagelijkse leven. Het overgrote deel van de Turken hangt de soennitische variant van de islam aan. Turken kennen een sterk gevoel van nationale trots, wat hen ook in het buitenland met elkaar en met het land van herkomst verbindt.

De stroom van Turkse mensen naar Nederland is op gang gekomen in het kader van de arbeidsmigratie. Nederland sloot in 1964 een werovingsovereenkomst met Turkije. Arbeidsbureaus hebben actief geworven onder kleine plattelandsgemeenschappen. Aanvankelijk was de bedoeling van de arbeiders om in Nederland geld te verdienen en dan weer terug te gaan. Een coup in Turkije in 1971 en 1980, in combinatie met een slechte politieke en economische situatie in Turkije, nam de stimulans tot terugkeer weg. Met het wegvallen van die stimulans ontstond er dus een situatie waarin een nieuwe golf van Turken richting Nederland begon te vertrekken. Dit waren de vrouwen en kinderen die zich wilden herenigen met hun mannen en vaders: de gezinsherenigende migratie. Volgens FORUM kwam 90% van de Turkse immigranten van het platteland.<sup>42</sup> Vooral ongeschoolden en analfabeten, sterk en goedkoop. De meeste gastarbeiders waren moslim. **Gezien de verschillende regio's waar de Turken vandaan kwamen en corresponderende verschillen met betrekking tot de geloofsbeleving en het praktiseren van de islam, bestaat er onder de Turkse moslims in Nederland een groot verschil in de manier waarop men vorm en uiting geeft aan het islamitische geloof.**

---

<sup>41</sup> Central Intelligence Agency - The World Factbook (2009) *Population*. Schatting juli 2009.

<sup>42</sup> FORUM (2003) *Turken in Nederland, factsheet*.

Aanvankelijk ging het economisch goed met de Turken in Nederland.<sup>43</sup> Echter, de recessie aan het begin van de jaren 1970 en met name de herstructurering van de Nederlandse economie in de jaren tachtig veroorzaakten een stijging van de algemene werkloosheid. Dit trof de groep weinig geschoolde gastarbeiders (inclusief de Turken) in veel groter mate. Veenman stelde vast dat ook in de vroege jaren negentig de Turken al een grote achterstand hadden op de arbeidsmarkt en veel meer werkloosheid kenden dan de autochtonen.<sup>44</sup> De kwaliteit van huisvesting was laag en kinderen van immigranten behaalden een laag opleidingsniveau. Veel Turken werden zelfstandig ondernemer om uit de cirkel van deze negatieve patronen te breken. Kappers, bakkers, en meer. Vandaag de dag ontbreekt in bijna geen enkel dorp of stad de kebabzaak. Een andere reactie op de slechte situatie waar de Turken in Nederland in de jaren zeventig en tachtig in belandden, was de criminaliteit. Een infrastructuur ten behoeve van de drugshandel met Turkije kwam op gang.<sup>45</sup>

Qua arbeidsmigratie kennen de Turken soortgelijke patronen als de Marokkanen. Laag opgeleide mensen van wie weinig aanpassing werd gevraagd door de Nederlandse overheid. Toch zijn de Turkse Nederlanders een stuk ondernemender dan de Marokkaanse.

### 2.1.3 China

China is een zeer dichtbevolkt land, de Chinezen vormen de grootste bevolkingsgroep ter wereld. China is een communistisch land. Sinds 1949 wordt het land geregeerd door de Communistische Partij van China. Vele vrijheden die in een westerse samenleving de gewoonste zaak van de wereld zijn, staan in China onder druk. 92 procent van de bevolking bestaat uit Han-Chinezen. In het immense land worden meerdere talen gesproken. China kent officieel vijf door de staat

---

<sup>43</sup> **Enquêtecommissie opsporingsmethoden (1996) 'Turken in Nederland'**, *Inzake Opsporing*. Kamerstuk 1995-1996, 24072, nr. 11, Tweede Kamer, bijlage VIII-III, 4.

<sup>44</sup> Veenman, J. (1994) Participatie in perspectief: Ontwikkelingen in de sociaal-economische positie van zes allochtone groepen in Nederland.

<sup>45</sup> **Enquêtecommissie opsporingsmethoden (1996) 'Turkse migranten en drugshandel'**, *Inzake Opsporing*. Kamerstuk 1995-1996, 24072, nr. 11, Tweede Kamer, bijlage VIII-III, 5.



erkende religies, te weten taoïsme, islam, boeddhisme, katholicisme en protestantisme. Economisch gezien wordt China steeds belangrijker en is het op weg zich te ontwikkelen tot één van de grootste economieën van de wereld.

Tegen het einde van de negentiende eeuw kwamen de eerste Chinezen naar Nederland. Ze waren werkzaam als stoker op grote zeeschepen, afkomstig uit Nederlands-Indië. Langzaamaan ontstonden in het begin van de twintigste eeuw de Chinese wijkjes, de Chinatowns. Met het uitbreken van de economische crisis in de jaren 1930 en daarna de Tweede Wereldoorlog, werden ook Chinezen getroffen door werkloosheid en armoede. Veel Chinezen gingen terug naar China. Tussen 1931 en 1939 daalde hun aantal in Nederland van 2000 tot 900. Achtergebleven Chinezen richtten zich veelal op de verkoop van **pinda's**. Na de onafhankelijkheid van Nederlands-Indië kwamen ook naar Indonesië geëmigreerde Chinezen naar Nederland. Hier waren de Chinezen inmiddels al begonnen met het opzetten van Chinese restaurants. In combinatie met de vraag naar Indisch eten schoten zo de Chinees-Indische restaurants als paddenstoelen uit de grond. Al die restaurants hadden koks nodig. Hiertoe werden arbeidskrachten geworven in China. Er kwam eind jaren zestig, begin jaren zeventig een immigratiestroom van Chinezen naar Nederland op gang, eerst de arbeiders en later hun vrouwen en kinderen. Naast de geconcentreerde Chinese gemeenschappen in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam, wonen zij verspreid over heel Nederland.

## 2.2 Cijfers

In hoofdstuk 1 zijn de algehele patronen met betrekking tot de status van integratie in Nederland aan de orde geweest, met een accent op de niet-westerse allochtonen. In paragraaf 2.1 stonden de verschillende landen van herkomst en het verloop van de immigratie centraal. In deze paragraaf wordt aan de hand van statistisch materiaal nagegaan hoe deze groepen het doen in Nederland. Eerst kijken we naar cijfers op het gebied van de Nederlandse taal en de taalprestaties op school. Hierna komt onderwijs en vroegtijdige schoolverlating aan bod, gevolgd door werkloosheid en uitkering. Tot slot worden cijfers van criminaliteit behandeld. De cijfers maken de patronen concreter. Helaas is het lastig om van Chinezen in dezelfde mate

cijfers te verkrijgen als van Marokkanen en Turken. Het CBS is de hofleverancier van de meest uitgebreide cijfers. Bij veel onderwerpen kan er wel geselecteerd worden op onder andere Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen, maar niet op Chinezen. Bij een enkel onderwerp behoort het selecteren van Chinezen wel tot de opties. Verder zijn andere bronnen geraadpleegd om aan betrouwbare data over Chinezen in Nederland te komen.

Bedacht moet worden dat cijfers een indruk en geen compleet beeld geven. De gepresenteerde gegevens kunnen soms confronterend zijn. Achter cijfers zitten verhalen, en niet alle verhalen kunnen door cijfers worden weergegeven. Toch kunnen cijfers en de analyse ervan een redelijk beeld geven van de stand van zaken met betrekking tot de integratie op bepaalde terreinen. Met erkenning van deze beperkingen moeten daarom cijfers zeker niet genegeerd worden.

### 2.2.1 Taalbeheersing en gebruik van het Nederlands

Het goed kunnen spreken van de taal van het land van aankomst is een essentiële voorwaarde voor een geslaagde integratie. Taal is het middel waardoor je jezelf kunt uiten, maar ook een ander kunt begrijpen. Je hebt een goed taalniveau nodig om te kunnen participeren aan het openbare leven en gebruik te maken van openbare voorzieningen en diensten vanuit de overheid.

*Tabel 2.2 Taalprestaties in groep 2 in gemiddelde toetsscores naar land van herkomst 2007/2008*

Afkomst	Toetsscores (gestandaardiseerd) <sup>1</sup>
Marokko	43,0
Turkije	41,9
Autochtoon laag <sup>2</sup>	48,5
Autochtoon hoog <sup>3</sup>	52,1

Bron: Jaarrapport integratie 2009, SCP. 1. Scores zijn afgelezen van grafiek. 2. Autochtoon laag = beide ouders hebben ten hoogste een lbo-opleiding voltooid. 3. Autochtoon hoog = een van beide ouders heeft ten minste een mavo-opleiding voltooid.

Tabel 2.3 Gebruik van het Nederlands naar land van herkomst in 2006

Afkomst	Score <sup>1</sup>
Marokko	3,6
Turkije	3,2
Autochtoon	5

Bron: Jaarrapport integratie 2009, SCP. 1. Scores zijn afgelezen van grafiek. De scores zijn gemeten op een schaal van 1 (spreekt nooit Nederlands met partner en met kind) tot 5 (spreekt vaak/altijd Nederlands met partner en met kind)

De tabellen 2.2 en 2.3 laten twee fundamentele pijnpunten zien van het taalprobleem, die met elkaar samenhangen. Tabel 2.2 laat zien dat Marokkaanse en Turkse kinderen al met een taalachterstand beginnen op school. Dit heeft ongetwijfeld te maken met het beeld in tabel 2.3, namelijk dat er Marokkaanse en Turkse gezinnen zijn waar thuis niet of nauwelijks Nederlands wordt gesproken. Ook zijn de Marokkanen die uit het Berbergebied komen vaak analfabeet, wat het leren van de Nederlandse taal extra bemoeilijkt. Duidelijk is wel dat de derde generatie niet-westerse immigranten veel minder kampt met taalproblemen, omdat zij meer met de Nederlandse taal opgroeien. Het is te begrijpen dat allochtone ouders die altijd in de taal van het land van herkomst met elkaar gecommuniceerd hebben dit haast automatisch blijven doen, maar het is van wezenlijk belang dat zij er alles aan doen om hun kinderen al zo vroeg mogelijk ruimte te geven om Nederlands te leren, niet in de laatste plaats door het zelf ook zo goed mogelijk te leren. Op dit terrein kan nog veel worden verbeterd. Het gebeurt regelmatig dat kinderen van allochtone ouders het woord moeten doen omdat zij dit zelf niet kunnen in het Nederlands. Dit doet zich overigens ook voor onder Chinezen in Nederland, want zij kennen ook taalproblemen. Voor Chinezen is er een extra belemmering om Nederlands te leren, doordat het Chinees, in tegenstelling tot het Arabisch of Turks, een toontaal is. Dit betekent dat de toon van uitspreken mede de betekenis bepaalt. Zoals bij vele migrantengroepen, is de beheersing van de Nederlandse taal een minder groot probleem voor de tweede en latere generaties, dan voor de eerste. Dit geldt ook voor Chinezen.

### 2.2.2 Onderwijs en voortijdige schoolverlating

Een andere belangrijke factor voor succesvolle integratie is onderwijs. Onderwijs is de sleutel tot een arbeidsleven en brengt ook de

nodige kennis, vaardigheden en als het goed is ook waarden bij. Al zijn de cijfers uit tabel 2.4 van ruim een decennium terug, ze laten duidelijk zien dat Chinezen op een veel hoger niveau onderwijs volgen dan Marokkanen en Turken.

*Tabel 2.4 Opleidingsniveau van geënquêteerden naar herkomst, in procenten van totaal bevolkingsgroep*

	Marokkanen	Turken	Chinezen	Autochtoon
Basisonderwijs	11	12	3	5
Brugklas	13	19	-	9
Vbo	30	11	4	8
Mavo	11	16	10	8
Mbo	18	16	13	15
Havo	6	10	18	7
Hbo	2	4	20	9
Vwo	7	9	14	19
Wo	3	4	19	20
<i>Totaal n=</i>	334 (=100%)	649 (=100%)	678 (=100%)	384 (=100%)

Bron: Vogels, R., P. Geense en E. Martens (1999) *De Maatschappelijk positie van Chinezen in Nederland*. Assen: Koninklijke van Gorcum.

Op het voortgezet onderwijs scoren Chinezen ten aanzien van voortijdig schoolverlaten beter dan Turken en Marokkanen (zie tabel 2.5).

*Tabel 2.5 Voortijdig schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs in procenten naar herkomst 2007/2008 (SCP)*

Afkomst	Percentage
Marokko	2,1
Turkije	1,8
China	1,5
Autochtoon	1,2

Bron: Cijfers CBS en het Jaarrapport integratie 2009, SCP.

Op het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) verlaten Marokkanen het meest voortijdig hun school, gevolgd door Chinezen en Turken (zie tabel 2.6).

*Tabel 2.6 Voortijdig schoolverlaters uit het middelbaar beroepsonderwijs in procenten naar herkomst 2007/2008 (SCP)*

Afkomst	Percentage
Marokko	15,8
Turkije	13,3
China	13,8
Autochtoon	9,4

Bron: Cijfers CBS en het Jaarrapport integratie 2009, SCP.

Globaal gezien verlaten Turken en Marokkanen aanzienlijk vaker voortijdig de school dan autochtonen. Werk vinden zonder diploma is erg lastig. En als je al werk vindt, wordt het vaak minder goed betaald. Jong zijn en zonder werk zitten, is een factor van betekenis voor het welslagen van de integratie. Blijkbaar heerst er onder een deel van deze groepen een sfeer waarin het voltooien van de schoolopleiding en het behalen van een diploma niet als eevol wordt gezien. Voor het voortijdig verlaten van een school zijn weinig goede redenen te bedenken. Aan het niveau lijkt het niet te liggen, want het Nederlandse onderwijsstelsel is toegesneden op elk niveau en voor ondersteuning is er in ruime mate hulp beschikbaar. Taalproblemen kunnen hierbij overigens wel een versterkende rol spelen.

Op mbo-niveau scoren Chinezen met betrekking tot het voortijdig schoolverlaten een fractie slechter dan Turken. Hierbij moet wel aangetekend worden dat er verhoudingsgewijs minder Chinezen op het mbo zitten dan Turken en Marokkanen. Een aannemelijke verklaring voor het voortijdig schoolverlaten onder Chinezen is dat het regelmatig voorkomt dat zij de school zonder diploma verlaten om eerder te gaan werken in het familiebedrijf.<sup>46</sup>

Er is ook reden om kritische kanttekeningen te plaatsen bij de kwaliteit van het huidige onderwijs. Zo zijn er bijvoorbeeld in veel gevallen te weinig contacturen. Leerlingen willen op een goede, inhoud-

---

<sup>46</sup> In 2004/2005 vertoonden Chinezen nog meer voortijdig schoolverlaten dan Turken en Marokkanen. Toch staat dit niet bekend als een maatschappelijk probleem in de Nederlandse samenleving. Dit komt waarschijnlijk omdat de vroegtijdig schoolverlatende Chinezen vaak aan het werk gaan in het familiebedrijf.

lijke en inspirerende manier les krijgen. Dit laat vaak te wensen over, wat niet bepaald motiverend is voor jongeren. Een positief feit is dat de instroom van Marokkanen en Turken in het hoger onderwijs de laatste jaren toeneemt. Vooral de meisjes maken een inhaalslag.<sup>47</sup> Maar ook is duidelijk dat de besproken groepen allochtonen nog niet bij benadering het niveau van autochtonen behalen.

### 2.2.3 Werkloosheid en uitkering

Er kunnen veel redenen zijn waarom iemand een uitkering krijgt. Denk bijvoorbeeld aan arbeidsongeschiktheid of werkloosheid tegen wil en dank. Dit zijn schrijnende gevallen en het is goed dat Nederland minimumvoorzieningen kent voor degenen die van goede wil zijn, maar toch geen werk hebben.

*Tabel 2.7 Personen met een uitkering naar land van herkomst in 2006*

Afkomst	Aantal Personen	Percentage van totaal van groep
Marokko	58 560	27,9
Turkije	69 220	27,5
China	3 320	9,9
Autochtoon	1 215 000	13,8

Bron: CBS Statline

In tabel 2.7 is te lezen hoeveel personen van de genoemde bevolkingsgroepen een uitkering ontvangen. Het gaat hierbij om arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, bijstandsuitkeringen en werkloosheidsuitkeringen. Het valt op dat de Chinezen het minst vaak een uitkering ontvangen en Turken en Marokkanen het meest. Het onderscheid tussen de verschillende soorten uitkeringen daargelaten, geeft dit wel te denken. Het vermoeden wordt zo gewekt dat voor een niet onaanzienlijke groep het krijgen van een (bijstands-)uitkering prevaleert boven het vinden van betaald werk. Uiteraard spelen zaken als taal en opleiding een rol bij het vinden van geschikt werk. Dit mag echter geen excuus zijn om de situatie te laten zoals zij is. Dan komt de solidariteit onder druk te staan en raken we verder van huis dan ooit.

<sup>47</sup> Gijsberts, M. en J. Dagevos (2009) *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, p. 32.

Tabel 2.8 toont het percentage werklozen onder de beroepsbevolking van Turken en Marokkanen in Nederland. Deze liggen een factor 2½ respectievelijk 3 hoger dan de werkloosheid onder de autochtone beroepsbevolking.

*Tabel 2.8 Werkloosheid in procenten naar land van herkomst tweede kwartaal 2009*

Afkomst	Percentage werklozen van totaal van beroepsbevolking herkomst-groep
Marokko	12,3
Turkije	10,0
Autochtoon	3,8

Bron: Jaarrapport integratie 2009, SCP.

Het SCP wijst in zijn *Jaarrapport Integratie 2009* op de gevoelige positie die met name migrantenjongeren innemen met betrekking tot werkloosheid.<sup>48</sup> Ze zijn immers jong, vaak laag opgeleid en hebben een flexibel dienstverband. Verder zijn jongeren in het algemeen gevoelig voor de conjunctuur op de arbeidsmarkt. Dit neemt niet weg dat er voor velen die willen en kunnen ook werk te vinden is.

#### 2.2.4 Criminaliteit

Verdachten zijn diegenen tegen wie het redelijke vermoeden bestaat schuldig te zijn aan een strafbaar feit. Het mag duidelijk zijn dat het voor een succesvolle integratie nodig is dat de integrerende groepen niet op een negatieve manier opvallen in overzichten zoals tabel 2.9.

Zowel Marokkanen als Turken worden een factor vier respectievelijk drie keer vaker verdacht van misdrijven dan Chinezen en autochtonen. In aantallen overtreft het aantal autochtone verdachten overigens wel het aantal allochtone.

---

<sup>48</sup> Gijsberts, M. en J. Dagevos (2009) *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, p. 143.

Tabel 2.9 Verdachten van misdrijven naar land van herkomst in 2007

Afkomst <sup>1</sup>	Aantal Personen	Percentage van totaal van groep
Marokko	14 380	4,4
Turkije	10 590	2,9
China	420	0,9
Autochtoon	137 170	1,0

Bron: CBS Statline. 1. Zowel de eerste als tweede generatie allochtonen zijn meegerekend door het CBS, zoals eerder aangegeven bevat de derde generatie feitelijk geen allochtonen meer.

In de paragrafen 2.3 en 2.4 zal worden onderzocht welke verklaringen er voor de verschillen zijn en wat in beleidsmatige zin tegen **deze 'oververtegenwoordiging'** kan worden gedaan.

### 2.2.5 Conclusies cijfers

Uit de cijfers blijkt dat Marokkanen en Turken een problematische positie innemen op tal van terreinen die met integratie te maken hebben. Chinezen echter, eveneens een niet-westerse groep allochtonen, doen het op de meeste terreinen aanzienlijk beter, in een enkel geval zelfs beter dan autochtonen. In de volgende paragrafen worden de onderscheiden groepen nader bekeken om de specifieke integratieproblematiek per bevolkingsgroep beter in beeld te krijgen.

## 2.3 Relevante factoren voor integratie

### 2.3.1 Marokkanen

Worden de integratieproblemen bepaald door culturele factoren, of liggen deze meer op sociaaleconomisch gebied? Waarschijnlijk een combinatie van beiden. Het is zeer aannemelijk dat de grote mate van ongeschooldheid onder de eerste generatie Marokkaanse immigranten van grote invloed is op veel van de actuele problemen met de huidige generatie Marokkanen op het gebied van scholing en werk. Het ligt niet in de lijn der verwachting dat een grote groep niet- of laagopgeleide en een veelal analfabete groep mensen na twee generaties zich heeft omgevormd tot een groep hoog opgeleiden. In de tweede plaats lijkt de grote loyaliteit met het land van



herkomst die Marokkanen aan de dag leggen niet bevorderlijk voor hun integratie in de Nederlandse samenleving. Nu kan loyaliteit niet afgedwongen worden. Maar inmiddels is wel duidelijk dat leven in het land van aankomst moeizaam valt te combineren met een superieure loyaliteit aan het land van herkomst. Van grote invloed hierbij is dat juist de Nederlandse overheid te weinig aanpassing gevraagd heeft van Marokkaanse en andere immigranten. Pas in 1998 met de invoering van de Wet inburgering nieuwkomers (Win) werd de inburgering verplicht. Inmiddels is de inburgering ook verplicht gesteld voor vreemdelingen die al langer in Nederland wonen.

Wat betreft de problemen die in het bijzonder Marokkaanse jongens vandaag de dag veroorzaken, worden in de literatuur diverse oorzaken genoemd.<sup>49</sup> Sommigen gaan er vanuit dat de oorzaak voor de problemen ligt in de aard van het immigratieproces, dat wil zeggen dat jongens lange tijd gescheiden van hun vader hebben geleefd, waardoor de jongeren in Marokko al op het slechte pad belandden. Deze verklaring is echter niet relevant voor de derde generatie allochtonen. Een andere mogelijke verklaring wordt gezocht in de slechte maatschappelijke positie van de Marokkanen in Nederland. Slechte schoolprestaties, veel werkloosheid en een laag inkomen zouden, in de context van een welvarende samenleving, kunnen leiden tot het overtreden van regels. Een derde oorzaak zien onderzoekers in de manier waarop Marokkaanse ouders in Nederland hun kinderen opvoeden: ze hanteren te weinig discipline en controle. Met name de jongens wordt te veel vrijheid gegeven, terwijl ze juist structuur en duidelijkheid nodig hebben. Hierbij kan van invloed zijn dat onderwijzers en politie in Marokko een meer corrigerende rol spelen dan onderwijzers en politie in Nederland doen. Ook wordt gewezen op het onderlinge wantrouwen dat al een lange tijd heerst tussen families in het Rifgebied. Dit zou de manier waarop Marokkanen met elkaar en met Nederland en de Nederlandse samenleving omgaan beïnvloeden.

---

<sup>49</sup> Vermeulen, H. en R. Penninx (2000) *Immigrant integration*. Amsterdam: Het Spinhuis, p. 185.

Wermölder, auteur van het boek *Marokkaanse Lieverdjes*<sup>50</sup>, meent dat de hoge criminaliteit onder Marokkaanse jongeren de negatieve uitkomst is van een samenspel van sociale, culturele en individuele factoren. Iedere analyse die de culturele factor uitsluit, is volgens hem eenzijdig en draagt niet bij aan het vinden van de juiste oplossingen. Marokkaanse culturele patronen zoals eer, schaamte, trots, wantrouwen en hoge gevoeligheid, spelen wel degelijk een rol in hun gedrag, zo stelt Wermölder. Verder is het wij-zij denken enorm sterk onder de Marokkanen. Tot slot is Wermölder van mening dat het ontoelaatbare gedrag onder Marokkaanse jongeren voortkomt uit het feit dat zij in Nederland teveel sociale ruimte krijgen.

### 2.3.2 Turken

Net als voor de Marokkanen in Nederland geldt dat onmiskenbaar mee heeft gespeeld dat het vooral lager opgeleiden en analfabeten zijn geweest die uit Turkije naar Nederland zijn gekomen. Dit is van invloed geweest op hun eigen functioneren in Nederland, maar ook op de volgende generaties. Veel Turkse mannen zoeken een partner in het land van herkomst. Van de Turkse mannen die in 2000 zijn getrouwd, heeft ongeveer twee derde een partner uit Turkije laten overkomen.<sup>51</sup> Ondanks de gelijke rechten van man en vrouw in Turkije, constateerde de Europese Commissie in 2004 dat vrouwen in Turkije nog weinig worden gestimuleerd tot deelname aan het hoger en beroepsonderwijs. Ook het analfabetisme onder Turkse vrouwen is, in vergelijking met het Europees gemiddelde, hoog te noemen.

Nederlandse jongens met een Turks paspoort moeten 18 maanden in Turkije in militaire dienst. Ze kunnen deze dienstplicht deels afkopen, maar moeten dan nog steeds drie weken in dienst. Deze dienstplicht vormt een grote inbreuk op hun leven in Nederland. Voormalig minister van Wonen, Wijken en Integratie, mevrouw Vogelaar, vond deze inbreuk overigens geen belemmering voor de integratie.<sup>52</sup> Haar

---

<sup>50</sup> Wermölder, H. (2005) *Marokkaanse lieverdjes. Crimineel en hinderlijk gedrag onder Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Balans.

<sup>51</sup> Alders, M. (2005) 'Prognose van gezinsvormende migratie van Turken en Marokkanen', *Bevolkingstrends*, p. 46.

<sup>52</sup> Doomernik, J. en E. Cillessen (2008) *Rapportage Turkse dienstplicht en integratie*. Amsterdam: IMES.

opvolger, minster Van der Laan, en de Tweede Kamer vinden dat daarentegen wel. Nederland heeft Turkije verzocht om van deze verplichte dienstplicht af te zien, maar de Turkse regering is daar tot op heden niet toe bereid.

Zoals uit de cijfers in paragraaf 2.2 blijkt, scoren Turken over integratiegerelateerde thema's **wat beter dan Marokkanen, maar vaak** slechter dan Chinezen en autochtonen. Qua beheersing van de Nederlandse taal doen Turken het juist weer minder goed dan Marokkanen. Turken zijn wel erg ondernemend. Tussen 1993 en 2009 is het aantal Turks-Nederlandse ondernemers sterk gegroeid, namelijk met meer dan 200 procent. Met ruim 18.000 ondernemingen hebben (eerste generatie) Turks-Nederlandse ondernemers in 2009 voor meer dan 53.000 personen werk gecreëerd. Daarnaast is er een verschuiving in de branchespreiding waar te nemen; Turks-Nederlandse ondernemers richten zich niet alleen meer op traditionele sectoren zoals de horeca, maar ook de sectoren onroerend goed & zakelijke dienstverlening en de bouw zijn aan belang toegenomen.<sup>53</sup> Dit heeft veel werkgelegenheid opgeleverd, wat een positieve bijdrage aan de Nederlandse economie is. Tot slot is de Turkse cultuur meer dan de Marokkaanse cultuur, gericht op het westen.

### 2.3.3 Chinezen

De Chinese gemeenschap in Nederland staat bekend als een behoorlijk gesloten, maar hardwerkende groep mensen. Er is haast geen dorp of stad zonder een Chinees restaurant. In de Chinese cultuur is de familie een zeer belangrijke sociale eenheid. Veel Chinese bedrijven zijn familiebedrijven. Er heerst binnen de families veel onderlinge solidariteit, die bijvoorbeeld tot uiting komt in zorg voor elkaar, harmonie, gehoorzaamheid en discipline. **“Kinderen wordt geleerd te denken in termen van solidariteit, uniform gedrag en hiërarchische verhoudingen. De effecten daarvan zijn zichtbaar in andere sferen van het maatschappelijk leven, zoals het onderwijs, waarin Chinese leerlingen worden gekarakteriseerd als gedisciplineerd en leergie-**

---

<sup>53</sup> Sonja Roolwink (2009), 'De bijdrage van het Turks-Nederlandse ondernemerschap aan de Nederlandse economie', Universiteit van Utrecht.

rig.”<sup>54</sup> Chinese leerlingen presteren op school aanmerkelijk beter dan andere niet-westerse allochtonen.<sup>55</sup> Degenen die in Nederland geboren zijn, presteren vaak zelfs beter dan autochtone leerlingen. Vooral wordt er goed gescoord op rekenen en andere exacte vakken. Dit wordt geassocieerd met de exacte aard van de Chinese taal, maar ook met compensatie voor de mindere kwaliteiten op het gebied van de Nederlandse taal. Niet iedere Chinese leerling maakt zijn schoolperiode helemaal af. Dit hangt vaak samen met werkzaamheden of een carrière in het horecawezen. Ouders hechten een zekere status aan het succes van hun kinderen. Ze hebben er veel voor over om te investeren in de opleiding van hun kinderen. Over het algemeen geldt ook dat de Chinese gemeenschap gekenmerkt wordt door een grote prestatiedrang. Men is bereid om hard te werken en offers te brengen om bepaalde doelen te bereiken.

Door het gesloten karakter van de Chinese gemeenschap duurde het lang voordat men hulp aan de overheid vroeg voor problemen die er spelen. Denk aan een zeker isolement, slechte arbeidsomstandigheden in de Chinese horeca, afpersing en gokverslaving. Ondanks de nodige problemen, ervaren de autochtonen veel minder integratieproblemen met Chinezen dan met Turken en Marokkanen.

## 2.4 Rol van islam

Wanneer we het hebben over de Turkse en Marokkaanse cultuur, kunnen we er niet omheen om de rol van de islam ter sprake te brengen. De islam is een wezenlijk andere religie dan het christendom. De kern van het christelijk geloof is dat er voor zondige mensen verlossing mogelijk is door het geloof in de Heere Jezus Christus. Dit geloof is geschonken genade, die de mens niet door goede werken kan verdienen. Binnen de islam staat veel meer de plicht van de mens centraal om zich voor te bereiden op de oordeelsdag door in

---

<sup>54</sup> Rijkschroef, B. (1998) *Etnisch Ondernemerschap. De Chinese horecasector in Nederland en de Verenigde Staten van Amerika*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, p. 108.

<sup>55</sup> Rijkschroef, B. (1998) *Etnisch Ondernemerschap. De Chinese horecasector in Nederland en de Verenigde Staten van Amerika*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, p. 102.

gehoorzaamheid aan Allah te leven. **Het woord 'islam'** betekent onderwerping of overgave aan de wil van Allah. Allah beoordeelt de mens naar de werken die hij gedaan heeft. Hij hanteert op de dag des oordeels een balans waarin de goede en de slechte daden van een mens tegenover elkaar worden afgewogen. Geen enkele islamiet is er zeker van dat hij of zij in het paradijs zal komen. Alleen martelaren, degenen die sterven in de heilige oorlog (zoals zelfmoordterroristen), zijn daarvan verzekerd.

De islam kent geen onderscheid tussen kerk en staat, zoals het christendom die heeft ontwikkeld. Binnen het christendom zijn kerk en staat twee onderscheiden terreinen met een zelfstandige taak en verantwoordelijkheid. Het politieke en het religieuze zijn vanaf de begintijd van de islam sterk met elkaar verweven. Op elke moslim rust de plicht om het gebied waarin de islamitische wetgeving geldt uit te breiden. Niet alleen in geestelijk opzicht, maar ook territoriaal. Christenen worden niet opgeroepen het Koninkrijk van God door machtspolitiek uit te breiden. Het is allereerst en vooral de taak van de kerk om door middel van prediking en zending daaraan gestalte te geven. Voor de politiek geldt dat er langs legale weg naar wordt gestreefd om bijbelse waarden en normen in de samenleving tot gelding te brengen, onder uitdrukkelijke afwijzing van geloofsdwang.<sup>56</sup>

Zowel de Marokkaanse als de Turkse samenleving wordt gestempeld door de islamitische cultuur. Dit geldt nog meer voor Marokko dan voor Turkije. Allereerst kan gesteld worden dat het aannemelijk is dat Marokkaanse en Turkse immigranten naar Nederland gekomen zijn met een negatief beeld van christenen. Turkije en Marokko komen namelijk beiden voor op de ranglijst voor christenvervolgning voor die ieder jaar wordt opgesteld door de mensenrechtenorganisatie *Open Doors*. In 2009 staat Turkije op de 35<sup>ste</sup> en Marokko op de 37<sup>ste</sup> plaats. Over Turkije zegt Open Doors<sup>57</sup>:

**"In Turkije zijn religie en staat strikt gescheiden. Godsdienst is verbannen uit het openbare leven. De regering legt beperkingen op aan godsdienstige groepen, evangelisatie en samenkomsten**

---

<sup>56</sup> Brouwer e.a., E.J. (2005) *De Islam in huis, een politieke positiebepaling*. Gouda: Staatkundig Gereformeerde Partij.

<sup>57</sup> Open Doors (2009) 'Ranglijst Christenvervolgning'.

van mensen die zonder toestemming plaatsvinden. Sommige christenen ervaren discriminatie vanwege hun geloof. In het verleden waren er aanvallen en bedreigingen die voor veel druk zorgden. Veel christenen met een moslimachtergrond hebben en te maken met dreigementen en geweld van familie en buren.”

Over Marokko wordt het volgende gemeld:

“Ondanks de relatief grote godsdienstvrijheid komen christenen met een moslimachtergrond nog steeds vaak in een sociaal isolement terecht. Ook lijken moslimextremisten terrein te winnen. De overheid legt beperkingen op aan de invoer en verspreiding van christelijke materialen. Buitenlandse christenen mogen openlijk voor hun geloof uitkomen, maar de overheid houdt religieuze groepen wel in de gaten. Christenen in Marokko zijn geheime gelovigen.”

China neemt in 2009 een nog veel hogere plaats in op de *Open Doors*-ranglijst, te weten de dertiende plaats. Hierover zegt Open Doors:

“In China verschilt de mate van godsdienstvrijheid sterk per regio. Geregistreerde kerken en christenen in de steden hebben een veel grotere godsdienstvrijheid dan ongeregistreerde christenen in landelijke gebieden. Zij leven vaak onder enorme druk en lopen het risico op gevangenisstraf of mishandeling. De Chinese Kerk heeft een grote behoefte aan training en christelijk onderwijs.”

Toch lijken er onder Chinezen geen sterke, specifieke antichristelijke gevoelens te leven. We zien dat de antichristelijke elementen in Marokko en Turkije vooral te maken hebben met de dominantie van de islam, in tegenstelling tot China, waar niet-traditionele religies maar mondjesmaat van bovenaf worden toegestaan.

Op het gebied van het criminele gedrag van Marokkaanse en Turkse jongeren is De Ruiter, hoogleraar forensische psychologie te Maastricht, van mening dat de islam mogelijk één van de oorzaken is van het delinquent gedrag van Marokkaanse en ook Turkse jonge-

ren.<sup>58</sup> Volgens de hoogleraar hebben de jongeren een achterstand in hun morele ontwikkeling, en een dergelijke achterstand leidt sneller tot delinquent gedrag. De onderzoekster stelt dat de nadruk binnen de islam ligt op gehoorzaamheid aan en respect voor de ouders. Islamitische jongeren kennen veelal gezinssituaties waarin vooral bevelen opgevolgd moeten worden. Hierbij moet echter de kanttekening geplaatst worden dat een gezin dat gekenmerkt wordt door hiërarchische verhoudingen en veel gehoorzaamheid aan de ouders niet automatisch leidt tot problemen. Onder andere de Chinezen kennen ook een patroon van veel loyaliteit aan de ouders en een belangrijke rol voor eergevoel. Deze verklaring van de islam als probleem voor delinquent gedrag dient derhalve met grote terughoudendheid geïnterpreteerd te worden. Veel eerder kan gesteld worden dat christenen er meer aan gewend zijn dat hun godsdienst een minderheidsgodsdienst is. Christenen komen in onze Nederlandse samenleving veelvuldig in aanraking met waarden en normen die ze niet delen. Omdat de islam zo dominant is in Turkije en in Marokko zelfs de status heeft van staatsgodsdienst, is het voor deze ouders lastiger om kinderen op te voeden in een situatie waarin niet de islam, maar de seculiere levensbeschouwing de maatschappij domineert.

Een hiermee samenhangend aspect is dat er onder islamitische jongeren soms sprake is van een disrespect voor de vrouw, en dan met name ten aanzien van Westerse vrouwen die zich niet zo ingetogen gedragen en kleden als de koran vereist. Nu kan er vanuit ethisch oogpunt het nodige ingebracht worden tegen de manier waarop een deel van de Westerse vrouwen gekleed gaat en de rol die op een weinig verhullende manier geklede vrouwen spelen op billboards, in advertenties en videoclipps, maar dat mag geen reden zijn om Westerse vrouwen met disrespect te behandelen. Helaas komt dit wel herhaaldelijk voor onder islamitische jongeren.

Een andere integratiebelemmerende factor die samenhangt met de islamitische godsdienst is de negatieve houding die gevonden wordt bij een deel van de moslims ten opzichte van de democratische rechtsstaat. Als tegenhanger kent de islam de sharia, een islamiti-

---

<sup>58</sup> Van Beek, S. (2009) 'Islam mede oorzaak delinquent gedrag', *Binnenlands Bestuur (online)*.

sche wet. Er zijn zo'n 50 landen waar (een vorm van) de sharia gepraktiseerd wordt, zoals Iran en Jordanië. Dit zijn de landen die bekend staan om weinig vrijheid, weinig gelijkheid en veel onderdrukking. Een extremistische moslim als Mohammed B. erkent bijvoorbeeld geen Nederlandse rechtspraak, alleen de sharia. Momenteel schijnt de sharia geen reële dreiging te zijn voor Nederland, maar zij die met dergelijke ideeën in Nederland rondlopen, kunnen moeilijk een constructief element vormen voor het integratieproces. In het algemeen kennen we binnen de islam altijd het gevaar van radicalisering, helaas zijn er voorbeelden te over waar dit tot catastrofes heeft geleid. Een aspect dat hiermee samenhangt, is de minachting die uit de Koran voortvloeit ten opzichte van christenen, Joden en ongelovigen. Vele Westerse mensen zijn geen moslim, wat voor sommige moslims dus kan leiden tot een negatieve houding ten opzichte van Nederlanders. Illustratief voorbeeld is hierbij de imam die haat predikte tegen ongelovigen.<sup>59</sup>

## 2.5 Conclusie

Uit voorgaande vergelijkingen zien we dat de Marokkanen en Turken op diverse aspecten van integratie slechter scoren dan de Chinezen, eveneens een groep niet-westerse allochtonen in de Nederlandse samenleving. Chinezen laten op diverse aspecten betere integratieprestaties zien, soms vergelijkbaar of zelfs beter dan autochtonen.

Een algeheel probleem blijken taalbeheersing, opleidingsniveau en scholing te zijn. Slechte schoolprestaties en ongeschooldheid komen relatief vaak voor onder Turken en Marokkanen. Chinezen doen het op deze punten veel beter en evenaren op sommige punten de autochtonen. Door de jaren heen zien we de positie van niet-westerse immigranten langzaam verbeteren, maar deze ligt nog lang niet op een vergelijkbaar niveau met de meeste autochtonen.

Er zijn veel problemen rond de opvoeding in Turkse en Marokkaanse gezinnen. Eer en hiërarchie worden van groot belang geacht, maar lijken niet te leiden tot gedisciplineerde en hardwerkende kinderen.

---

<sup>59</sup> Dijkman, A. (2008) 'Islamleraar predikt haat jegens ongelovigen', *Elsevier (online)*.



Dit geldt voor de jongens meer dan voor de meisjes. Ook in de Chinese cultuur is gezag en respect erg belangrijk. Toch is daar meer gehoorzaamheid en harmonie, zeker ook in het publieke domein. De Chinezen zijn doelgerichter en meer bereid om ergens voor te gaan, ook al vergt het offers en inspanning.

Marokkanen en Turken leggen een grote mate van loyaliteit aan het land van herkomst aan de dag. Om goed bij te kunnen dragen aan het proces van integratie in de Nederlandse samenleving, is het echter van grote betekenis dat de belangen van het land van herkomst niet structureel boven die van het land van aankomst worden gesteld. De verplichte dubbele nationaliteit van Marokkaanse immigranten is problematisch in het kader van de loyaliteit aan Nederland. Dit geldt ook voor de verplichte dienstplicht voor Nederlandse jongeren met een Turks paspoort.

Werkloosheid en het beroep op de welvaartsstaat in de vorm van het ontvangen van een uitkering komt relatief vaak voor onder Turken en Marokkanen. Chinezen daarentegen doen minder vaak een beroep op de overheid dan autochtonen. Het feit dat Turken en Marokkanen significant vaker van criminaliteit worden verdacht geeft te denken. Het problematische effect hiervan is dat dit twijfels oproept bij de goodwill en inzet van (veelal jongeren van) deze bevolkingsgroepen. Wel laten de Turken een positieve bijdrage zien op het gebied van ondernemerschap.

Integratie is een tweezijdig proces. De Nederlandse samenleving dient ook bereid te zijn open te staan voor hen die willen integreren. Het kan niet ontkend worden dat er discriminatie plaatsvindt jegens (niet-westerse) allochtonen. Verder speelt de media een niet altijd even fraaie rol in de beeldvorming. Iedere Nederlander is verantwoordelijk om niet mee te doen aan welke vorm van discriminatie en racisme dan ook en waar dit wel voorkomt, wordt de wet overtreden.

Onmiskenbaar speelt ook de islam een belemmerende rol in het integratieproces. Veel Marokkanen en Turken zijn naar Nederland gekomen als moslim. Dit element kan dus moeilijk genegeerd worden. Dat wil echter niet zeggen dat iedere moslim een probleem vormt voor

integratie, integendeel. Wel is alertheid vereist, omdat de islamitische godsdienst zich moeizaam verhoudt tot de grondstructuur van een democratische rechtsstaat.

### 3. SGP-visie op samenleving en integratie

In dit hoofdstuk staat de staatkundig gereformeerde visie op het integratievraagstuk centraal. Voor het leven en samenleven is de Bijbel gezaghebbend. Daarom wordt eerst in paragraaf 3.1 nagegaan wat de Schrift zegt over de bejegening van vreemdelingen. Vervolgens wordt in paragraaf 3.2 ingegaan op de waarde en betekenis van de christelijke traditie. Deze heeft onmiskenbaar haar stempel gedrukt op de Nederlandse samenleving. In paragraaf 3.3 komen concrete aspecten van de integratieproblematiek aan de orde. Wat is nodig om gevoelens van vervreemding en onbehagen die leven onder Nederlanders weg te nemen? Hierna komt in paragraaf 3.4 aan de orde welke mogelijkheden de overheid heeft om op integratiebeleid te bezuinigen. Vervolgens behandelt paragraaf 3.5 de principiële vraag in hoeverre we van allochtonen mogen verwachten om zich aan te passen aan de Nederlandse cultuur. In paragraaf 3.6 worden de conclusies van dit hoofdstuk vermeld.

#### 3.1 Een bijbelse benadering

Voor de visie van de SGP op integratie is in de eerste plaats de Bijbel, het Woord van de levende God leidend. Dat Woord is gezaghebbend voor alle vragen en keuzes over het leven en het samenleven van mensen.

#### ***‘Scheiding van kerk en staat’***

Ter verduidelijking wordt hierbij allereerst opgemerkt dat de SGP nadrukkelijk tegen een vermenging van kerk en staat is. Zij wil kerk en staat duidelijk van elkaar onderscheiden. Het principe **van ‘scheiding van kerk en staat’** wordt tegenwoordig helaas veelvuldig uitgelegd als een scheiding van religie (of levensbeschouwing) en politiek. Dat berust op een misvatting, omdat dit in tegenspraak is met de realiteit dat iedereen zijn of haar levensbeschouwing – bewust of onbewust, uitgesproken of verzwegen - inbrengt of meeneemt in het politieke of maatschappelijke debat. Het nuchtere feit is dat iedereen, gelovig of niet-gelovig, een overtuiging heeft. Kenmerkend voor een levensbeschouwing of geloofsovertuiging is dat deze niet in het privéleven wordt achtergelaten, maar iemands gehele leven, denken,

doen en laten doortrekt. De scheiding van kerk en staat is dan ook bedoeld als een institutionele scheiding, dat wil zeggen: een bestuurlijke en organisatorische scheiding tussen deze twee instituten.<sup>60</sup> In lijn hiermee vindt de SGP dat de kerk of geestelijke leiders geen heerschappij mogen uitoefenen over de staat en andersom heeft de staat geen zeggenschap in de kerk.

### *Visie op de overheid*

Een tweede opmerking vooraf betreft de vraag hoe de overheid het goede in de samenleving zal bevorderen en het kwaad zal tegengaan. Vanuit de visie van de SGP doet de overheid mens en samenleving schromelijk tekort wanneer zij zich daarbij niet laat leiden door de waarden en grondregels die God in Zijn Woord geeft met het oog op het welzijn van alle mensen. De overheid is op grond van de Bijbel namelijk dienaar van God.<sup>61</sup> Daaraan ontleent zij haar gezag. God heeft de overheid ingesteld met als eerste doel om de orde in de samenleving te handhaven. Door het gezag van de overheid beoogt God de chaos en het kwaad die voortkomen uit het zondige hart van de mens te beteugelen. Zo wordt het mogelijk dat mensen met elkaar samenleven.<sup>62</sup> Het bijbelse gegeven dat de overheid in dienst van God staat, betekent dat zij er niet is voor zichzelf en om zichzelf te dienen, maar omwille van de burgers, om hen tegen allerlei kwaad te beschermen.<sup>63</sup> Onder het kwade valt niet alleen bedreiging in materiele zin, maar ook in geestelijke zin. Een goede overheid kan daarvoor haar ogen niet sluiten, ook niet met een beroep op vermeende neutraliteit. Zij zal daarom de vrije verkondiging van het Evangelie waarborgen en het publieke domein vrijwaren van krachten en machten die dit frustreren.

---

<sup>60</sup> Zie Bijsterveld, S.C. van (2009), *Overheid en godsdienst. Herijking van een onderlinge relatie*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

<sup>61</sup> Zie Romeinen 13 vs 1-7; 1 Petrus 2 vs 11-18.

<sup>62</sup> Vgl. Artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis.

<sup>63</sup> Zie Jeremia 23 vs 1-4. Deze gedachte staat ook verwoord in het Placcaert van Verlatinghe uit 1581, het document waarin Philips II als heer der Nederlanden werd afgezworen.

### *Een bijbels mensbeeld*

Ten derde dient bij de formulering van een christelijke visie op integratie te worden bedacht dat hierin het bijbelse of relationele mensbeeld mee resoneert. Dit verschilt van het gangbare individualistische mensbeeld, dat het autonome individu als uitgangspunt heeft en diens mondigheid en zelfontplooiing centraal stelt om zo als **mens tot z'n recht** te komen. Het verschilt ook van een collectivistisch mensbeeld, waarin de mens veeleer ondergeschikt is aan de **groep waarbinnen hij leeft en waaraan z'n identiteit** wordt ontleend. Kenmerkend voor het bijbelse mensbeeld is dat de mens in een viertal voorgegeven relaties is geplaatst: een mens leeft in betrekking tot God, tot zijn naaste, tot de natuur of leefomgeving en tot zichzelf. De vier relaties kenmerken zich achtereenvolgens door een luisteren naar God,<sup>64</sup> een dienende houding naar medemensen, een houding van rentmeesterschap ten opzichte van de natuur en een houding van zelfbeheersing tegenover zichzelf. Volgens de Bijbel komt een mens tot zijn bestemming wanneer genoemde vier attitudes zijn leven stempelen.<sup>65</sup> Dit relationele of bijbelse mensbeeld vormt een kernnotie voor de visie van de SGP op mens en samenleving. Een goede inrichting van de samenleving kiest als vertrekpunt niet het autonome individu, maar doet zoveel mogelijk recht aan de vier genoemde relaties waarin ieder mens is geplaatst. In het licht hiervan pleit de SGP bijvoorbeeld voor een solide gezinsbeleid, voor gezondheidszorg die ruimte geeft voor persoonlijke aandacht voor mensen en voor een duurzaam milieubeleid dat het respect voor Gods schepping tot uitdrukking brengt.

Vanuit voorgaande overwegingen is het van belang om te luisteren naar de Bijbel en na te gaan hoe God wil dat wordt omgegaan met en gesproken over vreemdelingen. Allereerst wordt in paragraaf 3.1.1 nagegaan wat in het Oude Testament over de omgang met vreemdelingen staat geschreven. Niet met het oogmerk om de burgerlijke wetgeving voor het volk Israël zondermeer over te zetten naar de

---

<sup>64</sup> Op het luisteren naar de roepstem van God, verwoord in de Bijbel, volgt het antwoorden: in de christelijke visie is de mens een *verantwoordelijk* persoon.

<sup>65</sup> Het voert te ver om deze ruwe typering van het individualistische, collectivistische en relationele mensbeeld hier verder uit te werken. De vermelde opmerkingen volstaan om het vervolg van het betoog te verhelderen.

huidige Nederlandse samenleving. Wel om hieraan belangrijke ethische richtlijnen te ontleen voor de benadering van vreemdelingen in de samenleving van vandaag. Daarna komt in paragraaf 3.1.2 het Nieuwe Testament aan de orde.

### 3.1.1 Vreemdelingen in het Oude Testament

In het Oude Testament zijn twee sporen te onderscheiden. Enerzijds vormen de vreemde volkeren of heidenen een bedreiging voor het volk Israël, met name wanneer deze andere goden dienen.<sup>66</sup> Voor een Israëliet was het dan ook een regelrechte ramp om vreemdelingen te moeten dienen of om zelf als vreemdeling in het buitenland te verkeren wanneer dit het gevolg was van een vijandige inval of wegvoering in ballingschap. Vreemdeling-zijn staat voor een Israëliet **in zo'n situatie gelijk aan: 'in nood verkeren'**. In de Bijbel wordt voor die **noodsituatie het woord 'ellendig' (= uitlandig) gebruikt**. Deze 'vijandige' benadering van heidense vreemdelingen is echter van tijdelijke aard. Want voor de toekomstige heilstijd geldt het perspectief dat de vreemdeling die God zoekt en zich aan de wet van de Heere wil houden, zal worden uitgenodigd deel uit te maken van de gemeenschap van Gods volk. Hij zal daarin een plaats ontvangen.<sup>67</sup>

Dit brengt ons op het tweede spoor. Dan gaat het over de **vreemdeling als gast. Zo'n vreemdeling behoort, samen met de weduwe en de wees**, tot de kwetsbare groepen in de samenleving. Een vreemdeling had in de oudtestamentische tijd immers geen goede relaties, geen akkerland, geen rechten en evenmin een bron van inkomsten. Dat moest hij allemaal missen. Daarom dient die vreemdeling beschermd te worden. God geeft die wettelijke opdracht met als motief dat Israel zelf ook vreemdeling is geweest in Egypte.<sup>68</sup> De Heere beschermt vreemdelingen en heeft hen lief.<sup>69</sup>

---

<sup>66</sup> Vgl. Nehemia 9 vs 2; 13 vs 30.

<sup>67</sup> Zie bijvoorbeeld het gebed van Salomo voor vreemdelingen in 1 Koningen 8 vs 41-43 en Psalm 87.

<sup>68</sup> Exodus 22 vs 20 e.v.

<sup>69</sup> Psalm 146 vs 9 en Deuteronomium 10 vs 18.

Vervolgens is uit het Oude Testament ook af te leiden dat niet alle vreemdelingen over één kam worden geschoren. Er wordt onderscheid gemaakt in vier 'soorten' vreemdelingen:<sup>70</sup>

- degenen die buiten Israël's grenzen woont;<sup>71</sup>
- de vreemdeling binnen Israël's grenzen met (burger)rechten;<sup>72</sup> ook een Leviet kan als vreemdeling verblijven in een gebied van één van de andere stammen van Israël;<sup>73</sup>
- de vreemdeling (bijwoner) binnen Israël's grenzen zonder (burger)rechten;<sup>74</sup>
- de niet-Israëliet die tijdelijk in het land verblijft.<sup>75</sup>

Voor deze onderscheiden groepen vreemdelingen gold een gedifferentieerde benadering. Van de vreemdelingen die verbleven binnen Israël's grenzen werd een bepaalde mate van aanpassing gevergd.<sup>76</sup>

**De 'integratie-eisen' hadden met name betrekking op de houding ten aanzien van de God van Israël en de dienst aan Hem.** Allereerst wordt respect voor de Heere en de dienst aan Hem gevraagd. Dit komt ten eerste tot uitdrukking in eerbiediging van het Pesachfeest<sup>77</sup> en het houden van de reinigingswetten, waaronder een uitdrukkelijk verbod om doden aan te raken.<sup>78</sup> In de tweede plaats mocht een vreemdeling de Naam van God niet lasteren.<sup>79</sup> Weliswaar is het denkbaar dat een vreemdeling dan nog steeds zijn eigen god of goden dient. Er wordt dus geen dwang op de vreemdeling uitgeoefend om van godsdienst of geloofsovertuiging te veranderen.<sup>80</sup>

---

<sup>70</sup> Pop, F.J. (1987), *Bijbelse woorden en hun geheim*, 's-Gravenhage: Boekencentrum, pag. 551 e.v.

<sup>71</sup> Jesaja 61 vs 5.

<sup>72</sup> Exodus 22 vs 21 en Leviticus 17 vs 12.

<sup>73</sup> Richteren 17 vs 7.

<sup>74</sup> Genesis 23 vs 4; Exodus 12 vs 45; Leviticus 25 vs 6.

<sup>75</sup> Deuteronomium 14 vs 21.

<sup>76</sup> Zie ook: Stichting Studiecentrum SGP (1988) *Van Medelanders naar Nederlanders; Staatkundig gereformeerde visie op de migrantenproblematiek in Nederland*, Den Haag: Stichting Studiecentrum SGP, p. 14.

<sup>77</sup> Exodus 12 vs 19; Numeri 9 vs 14.

<sup>78</sup> Leviticus 17 vs 15.

<sup>79</sup> Leviticus 24 vs 10-23.

<sup>80</sup> **Zie: W. van Vlastuin, 'Vreemdelingen'**, in: *Zicht*, jrg 29 nr 3, september 2003, p. 4-6.

Tegenover deze eisen stonden ook rechten. En dat was uniek voor die tijd. Zo gelden er voor vreemdelingen relatief ruimhartige sociale wetten. Israëlieten moesten zorgen voor het levensonderhoud van de vreemdelingen die in hun midden verkeerden.<sup>81</sup> De hoeken van hun akkers mochten ze niet maaien en ook in de wijngaarden moesten ze resten van druiventrossen laten hangen, opdat armen en vreemdelingen hiervan konden eten. Verder mocht een vreemdeling, evenals een Israëliet, de toevlucht nemen tot een van de vrijsteden. Wanneer door zijn toedoen iemand per ongeluk om het leven was gekomen, kreeg ook hij geen straf.<sup>82</sup> Het werd Israëlieten expliciet verboden om vreemdelingen te onderdrukken.<sup>83</sup> Ook aan vreemdeling kwam een eigendomsrecht toe<sup>84</sup> en op de sabbatdag hoeft óók de vreemdeling niet te arbeiden.<sup>85</sup> Blijkbaar waren al deze bepalingen nodig, omdat ook Israëlieten bloot stonden aan de verleiding om vreemdelingen te onderdrukken en te discrimineren. Voortdurend herinnert God Zijn volk eraan dat zij ook zelf vreemdelingen zijn geweest in Egypteland.

Als laatste wordt opgemerkt dat in het Oude Testament niet de regel geldt: eens een vreemdeling, altijd een vreemdeling. Een vreemdeling mocht niet aan de Pesach-maaltijd deelnemen, tenzij hij zich liet besnijden. Dan werd hij opgenomen in de kring van het verbondsvolk. In het boek Hosea lezen we hiervan dat zij die vroeger niet het volk van God waren, nu toch Gods volk genoemd worden.<sup>86</sup> In dezelfde lijn spreekt Psalm 87 van Filistijnen, Tyriërs en Moren die binnen de muren van de heilige stad Jeruzalem wonen.

### 3.1.2 Vreemdelingen in het Nieuwe Testament

Een eerste verrassende constatering is dat Mattheüs zijn beschrijving van het Evangelie begint met een stamboom van Jezus Christus en daarin vier vrouwen noemt, terwijl de evangelist de mannelijke linie

---

<sup>81</sup> Leviticus 19:10; 23:22.

<sup>82</sup> Numeri 35:15.

<sup>83</sup> Leviticus 19:33-34.

<sup>84</sup> Leviticus 24:22.

<sup>85</sup> Exodus 20 vers 10.

<sup>86</sup> Hosea 2 vs 22. Vgl. 1 Petrus 2 vs 10.



volgt.<sup>87</sup> Vier moeders van Christus worden bij name genoemd. Het meest opmerkelijke is dat het hierbij om heidense, niet-Joodse vrouwen gaat:

- Tamar, een Kanaänietische vrouw ;<sup>88</sup>
- Rachab uit Jericho;<sup>89</sup>
- Ruth uit Moab;<sup>90</sup>
- Bathseba de Hethietische.<sup>91</sup>

Dit is verrassend, temeer omdat Mattheüs zijn Evangelie schreef met als hoofddoel de Joden, zijn volksgenoten, ervan te overtuigen dat Jezus de beloofde Messias was. Vandaar het belang van het geslachtsregister om aan te tonen dat Jezus afstamde van David, en dus een koningszoon was. De evangelist modelleert deze stamboom om te komen tot drie maal veertien geslachten. Daarom laat hij bijvoorbeeld in vers 8 drie namen weg. Des te opmerkelijker is het dat Mattheüs toch vier heidense vrouwen in het geslachtsregister van Jezus vermeldt. Wanneer hij al namen van koningen weglaat, dan had de Evangelist beslist deze vrouwen ook kunnen verzwijgen. Mattheüs laat onomwonden blijken dat ook **'allochtone'** vrouwen stammoeders van Christus zijn. Het Joodse volk mag dan door God uitverkoren zijn, dat betekent niet dat zij zich daarmee boven andere volkeren mogen verheffen, als waren zij een superieur volk.

Een tweede opmerkelijk gegeven is dat in de zogenoemde Bergrede<sup>92</sup> en in de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan<sup>93</sup> de Heere Jezus duidelijk laat weten dat naastenliefde zich niet beperkt tot familieleden of volksgenoten. Integendeel: **"Hebt uw vijanden lief."** Het **bijbelse begrip 'naaste'** heeft een ruimtelijke dimensie. Het gaat dan om de persoon die zich op een gegeven moment - in afstand gemeten - het meest nabij is, ongeacht van welke rang, stand, ras of geslacht. In Mattheüs 25 brengt de Heere Jezus de vreemdeling ook ter

---

<sup>87</sup> Mattheüs 1 vs 1-17.

<sup>88</sup> Genesis 38.

<sup>89</sup> Jozua 6 vs 25.

<sup>90</sup> Ruth 4.

<sup>91</sup> 2 Samuël 11 en 12.

<sup>92</sup> Mattheüs 5-7.

<sup>93</sup> Lukas 10 vs 30 e.v.

sprake. Daar wordt deze in één adem genoemd met de hongerigen, dorstigen, naakten, zieken en gevangenen.<sup>94</sup> De vreemdeling is dus maar al te vaak een mens in nood en dient **in zo'n situatie** geholpen te worden. De liefde voor de vreemdeling wordt ook door de apostel Paulus in zijn brieven genoemd.<sup>95</sup> Het ontvangen van vreemdelingen staat ook in dienst van de verbreiding van het evangelie.<sup>96</sup> En in tijden van vervolging was het belangrijk om gastvrij te zijn voor vluchtelingen.

In de derde plaats typeert het Nieuwe Testament heidenen en christenen beiden als vreemdeling. Heidenen of ongelovigen zijn van God vervreemd door de verharding van hun hart. Zij ervaren Jezus als een vreemdeling, een vijandige binnendringer.<sup>97</sup> Christenen of gelovigen waren eerst vervreemd van God, maar zijn door hun bekering huisgenoten van God geworden<sup>98</sup> burgers van het Koninkrijk der hemelen,<sup>99</sup> inwoners van het hemelse Jeruzalem.<sup>100</sup> Wie tot geloof komt en Christen wordt, houdt op een vreemdeling ten opzichte van God te zijn. **Maar zo'n christen wordt** vervolgens weer vreemdeling in deze wereld. Volgelingen van Jezus zijn als schapen temidden van de wolven.<sup>101</sup> Ware christenen worden in de wereld gehaat, achtergesteld en gediscrimineerd.<sup>102</sup> In de eerste brief van Petrus worden de christenen (die toen leefden in het huidige Turkije) aangeduid als vreemdelingen en bijwoners die in de verstrooiing leven. Deze gedachte staat ook verwoord in Jakobus 1. Het Nieuwe Testament tekent christenen als pelgrims, onderweg naar de hemelse stad. Het geestelijke vreemdelingschap kenmerkt hun leven op aarde.<sup>103</sup> Daarom is het burgerschap van christenen in de hemel,<sup>104</sup> van waaruit zij Jezus Christus verwachten. Voor een christen is elk vaderland

---

<sup>94</sup> Aldaar, vers 35.

<sup>95</sup> Romeinen 12 vs 13; 1 Tim 3 vs 2.

<sup>96</sup> 3 Johannes 5-8.

<sup>97</sup> Johannes 1 vs 11 en Markus 12 vs 1 e.v.

<sup>98</sup> Efeze 2 vs 19.

<sup>99</sup> Filippenzen 3 vs 20.

<sup>100</sup> Hebreëen 12 vs 22.

<sup>101</sup> Mattheüs 10 vs 16.

<sup>102</sup> Johannes 15 vs 19 en 17 vs 14-16.

<sup>103</sup> Hebreëen 13 vs 14.

<sup>104</sup> Filippenzen 3 vs 20.

vreemd en in elk vreemd land worden christenen geroepen om God de hemelse Vader te dienen. Nationalistische superioriteitsgevoelens komen daarmee onder scherpe kritiek te staan.

### 3.1.3 Bijbelse richtlijnen

Wanneer de gegevens uit het Oude en Nieuwe Testament worden samengevat, kunnen daaruit de volgende zeven conclusies of richtlijnen worden getrokken:

- Een vreemdeling is net als ieder ander mens een door God geschapen mensenkind; elk mens is een uniek persoon, elke vreemdeling is ook weer anders, heeft een eigen levensgeschiedenis etcetera; vreemdelingen mogen daarom **niet als "die anderen"** worden weggezet;
- Een vreemdeling valt binnen de kring van potentiële naasten en staat daarom op gelijk niveau met volksgenoten en familieleden. De Bijbel spoort aan op een open en liefdevolle houding ten aanzien van vreemdelingen;
- Wanneer een vreemdeling in nood is, hebben christenen de bijbelse plicht om hem of haar te helpen en te voorzien in de eerste levensbehoeften;<sup>105</sup>
- Discriminatie of achterstelling van een vreemdelingen is onbijbels. De Bijbel corrigeert mensen daarin telkens weer, gaat daarmee tegen de menselijke neiging in zich door gevoelens of eigenbelang te laten leiden en roept op tot de naastenliefde die God van ieder mens vraagt;
- Ieder mens, vreemdeling of volksgenoot, is door de zonde vervreemd geraakt van God. Tegelijk worden alle mensen geroepen om God de Heere te eren, Hem lief te hebben boven alles en Hem te dienen.
- Ten behoeve van orde en samenhang in de samenleving mag van vreemdelingen een zekere mate van aanpassing worden verlangd, zonder dat inbreuk wordt gemaakt op de vrijheid van geweten.
- Christenen zijn vreemdelingen in deze wereld, pelgrims op weg naar het hemelse koninkrijk van God. Dit relativeert het aardse burgerschap tot een tijdelijke, eindige zaak.

---

<sup>105</sup> Zie voor een verdere uitwerking van de SGP-visie op asielbeleid de studie van Brouwer e.a., E.J. (2000), *Over de grens? SGP-visie op asielzoekers en allochtonen*, Houten: Den Hertog.

Wanneer voorgaande zeven bijbelse richtlijnen worden toegepast op het actuele integratievraagstuk, geven zij aanleiding voor een relativering en een aansporing. De relativering luidt dat een succesvolle integratie voor de SGP niet het hoogste doel is. God geeft de mens de opdracht de aarde te bouwen en te bewaren. Vanuit deze opdracht dienen mensen ook betrokken te zijn op de samenleving. Maar christenen zien tegelijk ook uit naar een nieuwe hemel en aarde. Uiteindelijk gaat het er niet om of we in alle opzichten volledig geïntegreerd zijn in de maatschappij, maar of we onderdanen zijn **van Christus' hemels Koninkrijk. Het vreemdelingschap van** christenen betekent dat zij vreemd zijn aan het beginsel, het patroon, het schema of de levensinstelling van deze wereld.<sup>106</sup> Christus heeft hen daarvan verlost. Zij zien uit naar het Koninkrijk van God waarin hun verlossing volkomen zal zijn. Deze principiële relativering neemt niet weg dat het voor de samenleving van belang is om problemen rond de integratie van mensen voortvarend op te pakken. De overheid heeft de verantwoordelijkheid om orde en samenhang in de samenleving te bewaken. Daarin ligt een belangrijke aansporing. Want willen **'Nederlanders en medelanders'** goed met elkaar kunnen communiceren en als burgers elkaar kunnen begrijpen, zonodig helpen, relaties met elkaar aangaan en onderhouden, dan is het zondermeer nodig dat mensen de Nederlandse taal spreken, kennis hebben van de ontstaansgeschiedenis van ons land, de democratische rechtsstaat respecteren en betrokken zijn op de maatschappij. Verder zullen **nieuwkomers ook 'wegwijs' gemaakt moeten worden in onze** complexe samenleving, zodat hen duidelijk wordt op welke manieren zij kunnen participeren (bijv. de rol van verenigingen en kerken hierbij), hoe je aan werk komt, hoe gezondheidszorg, huisvesting en onderwijs zijn georganiseerd. In het licht van de SGP-visie dient het leven van mensen gestempeld te zijn door liefde tot God en tot de naaste. Hiermee is onlosmakelijk verbonden dat mensen bindingen met elkaar kunnen aangaan en zo werk maken van burgerlijke saamhorigheid. Bovendien is het naleven van bijbelse waarden en normen goed voor de samenleving. Wanneer mensen vanuit die houding invulling geven aan hun burgerschap is dat tot welzijn van ons land.

---

<sup>106</sup> Romeinen 12 vs 1-2.

In het vervolg van dit hoofdstuk komen meer specifieke vragen met betrekking tot integratie aan de orde. Telkens wordt nagegaan hoe vanuit een christelijke visie autochtonen dienen om te gaan met allochtonen en welke eisen wel en welke niet gesteld kunnen worden aan nieuwkomers in ons land.

### 3.2 Christelijke traditie

De christelijke traditie is van grote waarde, ook voor Nederland vandaag de dag. **D'Souza noemt drie centrale ideeën die de invloed van het christendom in onze samenleving en cultuur onderstrepen.**<sup>107</sup> Het eerste is het idee om de domeinen van godsdienst en overheid van elkaar te scheiden. Het tweede is dat gewone mensen er toe doen. Dit komt tot uiting in het belang van het gezin, de sterke nadruk op hulp aan wie lijden, de beperkte macht van de overheid en de westerse rechtsopvatting. Tot slot is er het idee van de menselijke gelijkwaardigheid.

Al in de middeleeuwen was het christendom in de Lage Landen breed geaccepteerd en had het grote invloed op het dagelijkse leven. Aan het eind van de 19<sup>de</sup> eeuw was praktisch iedereen in ons land gedoopt. Het christelijke karakter van Nederland heeft eeuwenlang **bestaan tot in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw. Maar nog** steeds bezit onze samenleving kenmerken die duidelijk van de christelijke invloed getuigen. Er zijn voorbeelden te over. Denk aan de vele spreekwoorden die ontleend zijn aan de Bijbel.<sup>108</sup> De Statenvertaling, in gebruik genomen in 1637, heeft hierin een grote rol gespeeld en heeft de Nederlandse taal mede gevormd. Verder is er praktisch geen dorp of stad zonder kerkgebouw. Helaas worden er tegenwoordig veel herbestedingen gezocht voor een deel van deze vaak prachtige en historische gebouwen. Ook de vrije dagen op de nog steeds breed geaccepteerde christelijke feestdagen laten de invloed van het christendom zien. Hoewel velen de daadwerkelijke

---

<sup>107</sup> D'Souza, D. (2009) *Het Christendom is zo gek nog niet*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.

<sup>108</sup> Bijvoorbeeld: een rib uit je lijf (Genesis 2), een teken aan de wand (Daniël 5), eerst zien dan geloven (Johannes 20), wie een kuil graaft voor een ander, valt er zelf in (Spreuken 26), het kaf van het koren scheiden (Mattheüs 3), enzovoorts.

betekenis van de christelijke feesten niet meer (precies) weten, weet men in het algemeen nog wel dat met Kerst de geboorte van Jezus wordt herdacht. Een ander voorbeeld is de zondag als rustdag. Al komt deze steeds meer onder druk te staan, zij is zondermeer gebaseerd op het feit dat christenen, vroeger een grote meerderheid in **Nederland, op zondag naar de kerk gaan. D'Souza somt in dit kader** de volgende terreinen op: christelijke invloed op het terrein van onze wetgeving, economie, politiek, kunsten, kalender, vakanties en onze morele en culturele prioriteiten. Naast de invloed van de christelijke traditie moet onderkend worden dat ook invloeden uit de Griekse en Romeinse oudheid hun sporen hebben nagelaten in Nederland, denk aan het recht en de bouwkunst.<sup>109</sup> Verder wijzen we ook op de invloed van het humanisme in Nederland, eerst via Erasmus in een christelijke vorm, later, vooral na de Verlichting in een seculiere vorm.

Hoewel de samenleving van vandaag geen zichtbaar christelijk gelaat vertoont, getuigt het van weinig realisme om haar christelijke wortels te ontkennen. Inderdaad leven we tegenwoordig in een multireligieuze en multi-etnische samenleving. Dat is een gegeven. Zo veelzijdig op het gebied van religie en etniciteit als vandaag is Nederland niet eerder geweest. Eeuwenlang kende Nederland, maar ook heel West-Europa, een christelijk karakter, ook wel aangeduid als de joods-christelijke traditie. Een traditie die een cultuur herbergt die gebaseerd is op het Oude en Nieuwe Testament. Onze democratische rechtsstaat is voortgekomen uit deze traditie. Wanneer de democratische rechtsstaat hiervan wordt losgemaakt en gaat drijven op principes zoals individualisme, non-tolerantie en morele leegte, worden de bestaansvoorwaarden voor de rechtsstaat uitgehold en is deze op termijn niet langer levensvatbaar. Dit is belangrijk om te beseffen in het kader van de komst naar Nederland van vele niet-westerse immigranten. Deze hebben onder meer de islamitische religie met zich meegebracht. Een religie die vaak haaks staat op bepaalde westerse omgangsvormen, het straatbeeld, de rechtsstaat en zo meer.

---

<sup>109</sup> D'Souza, D. (2009) *Het Christendom is zo gek nog niet*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.

De laatste decennia is er een tendens waarbij in wetgeving en beleid afstand en afscheid wordt genomen van de christelijke cultuur. Onze wetgeving wordt aangepast op punten die in strijd zijn met christelijke waarden en normen. Denk aan de afschaffing van het verbod op Godslastering en wetgeving die zondagsopenstelling van winkels mogelijk maakt. Toch functioneert onze democratische rechtsstaat zo dat de wet hét geldende kader is voor iedere Nederlander. De gelijkheid van een ieder voor de wet is een waardevol en belangrijk gegeven omdat deze willekeur bij de toepassing van de wet tegengaat. Want al zijn er tegenstrijdigheden tussen de Nederlandse wetgeving en de bijbelse, Goddelijke richtlijnen en al stemt het verdrietig dat de Nederlandse wetgever de bescherming van het menselijk leven ondergraaft, toch is en blijft de overheid volgens de Bijbel dienaar van God. Op grond daarvan zullen christenen de Nederlandse wetgeving eerbiedigen, vanwege de Goddelijke opdracht om allen die over ons gesteld zijn te eren en te gehoorzamen, voor zover die wetgeving niet expliciet tegen Gods Woord ingaat.

### 3.3 Vervreemding en onbehagen

**“Oude Nederlanders voelen zich soms een vreemde in hun eigen buurt”.**<sup>110</sup> Deze zinsnede maakt deel uit van de begroting Wonen, Wijken en Integratie voor het jaar 2010, onder verantwoordelijkheid van minister Van der Laan. Een terechte constatering. Wanneer je op straat om je heen allerlei talen, behalve het Nederlands hoort, wanneer grote moskeeën het stadsgezicht mee gaan bepalen en islamitische gebedsoproepen in de buurt weerklinken, draagt dat volgens velen bij aan een vervreemdend gevoel. Naast vervreemding werkt de door sommige moslims gedragen gezichtssluier een onveilig gevoel in de hand.

Vandaag de dag leeft het inzicht breder dat de overheid in het verleden veel te weinig aanpassing heeft gevraagd van allochtonen. Het overheidsbeleid was in de jaren 1960-1990 teveel gericht op het behoud van eigen cultuur en gewoonten door allochtonen. Niet op integratie. De Nederlandse overheid behandelde nieuwelingen met

---

<sup>110</sup> Rijksoverheid (2010) *Begroting Wijken, Wonen en Integratie 2010*, Kamerstuk 132836b.

een relativistische inslag, in de veronderstelling dat zij dit omgekeerd ook wel zouden doen. Inmiddels is duidelijk dat dit niet het geval is. Nu staat het allochtonen vrij om tot op zekere hoogte hun cultuur en gewoonten na te leven. Maar als de overheid dit actief gaat stimuleren en faciliteren, zoals dit jarenlang gebeurde, en er bijvoorbeeld niet op aandringt dat ook de Nederlandse taal geleerd en gesproken wordt, heeft dit op termijn desastreuze gevolgen. Het zogeheten onderwijs in eigen taal en cultuur zendt een verkeerd signaal uit en draagt zeker niet bij aan integratie, eerder aan scheiding en vervreemding. Ook blijven zo de taalachterstanden onder allochtonen in stand, wat weer negatief van invloed is op de participatiegraad. Erkenning van het foutieve overheidsbeleid in het verleden kan bijdragen aan de acceptatie van het nuchtere feit dat de Nederlandse samenleving allochtonen heeft toegelaten – soms zelfs arbeidsimmigratie actief heeft bevorderd. Allochtonen hebben daarom het recht om in ons land als gelijkwaardige medeburgers te wonen en te werken.

Vaak worden niet-westerse allochtonen geïdentificeerd als moslims. Als zodanig is dat zeer ongenueanceerd, omdat 47 procent, dat is nog niet de helft, van de niet-westerse allochtonen moslim is.<sup>111</sup> Wanneer de groep Turken en Marokkanen afzonderlijk wordt beschouwd, dan blijkt dat respectievelijk 87 en 90 procent van deze groepen moslim is.<sup>112</sup> Dit geldt in gelijke mate voor de eerste en tweede generatie. Wanneer we dit gegeven combineren met de onvrede die er onder brede lagen van de Nederlandse bevolking leeft over een aanmerkelijke groep niet-westerse allochtonen, vinden we een verklaring voor de grote populariteit van de PVV die met zijn bekende retoriek moslims als groep in een hoek zet. Niet te ontkennen valt dat een groot deel van de groep allochtonen die niet zo goed integreert moslim is. Dit kan de gedachte voeden dat de islamitische godsdienst en cultuur ten grondslag liggen aan veel problemen die we in het kader van integratie zien. Deze beeldvorming wordt versterkt door de praktijk in veel moslimlanden. Maar intussen is het wel belangrijk om afkeurenswaardige gewoontes en gebruiken, zoals eerwraak en sha-

---

<sup>111</sup> Van Herten, M. en F. Otten (2007) 'Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland', *Bevolkingstrends*, 55(3), p. 48–53.

<sup>112</sup> Van Herten, M. en F. Otten (2007), t.a.p.



ria-rechtspraak, helder te onderscheiden van falende gezagsuitoefening door ouders van veel niet-westerse allochtone jongeren. Dat ook het verschil tussen de wijze van gezagsuitoefening door de politie in Nederland en die van het land van herkomst hierbij een rol speelt is in paragraaf 2.3.1 reeds betoogd.

### 3.3.1 Multiculturaliteit

Hoezeer sommigen ook pleiten voor of streven naar een monocultuur in Nederland, het is een feit dat in ons land sprake is van multiculturaliteit. Hierin heeft de SGP nooit een ideale samenleving gezien. Dit standpunt vloeit niet voort uit een superioriteitsgevoel van de Nederlandse cultuur. Want ontegenzegglijk brengen andere culturen mooie dingen met zich mee. Denk aan verschillende keukens, literatuur en kunst. Maar het multiculturalisme is niet ideaal, omdat het ook diverse problemen met zich meebrengt en in feite alle culturen in een smeltkroes wil laten opgaan in elkaar. Daarmee komen ook de Nederlandse identiteit en het karakter van de Nederlandse samenleving en cultuur nog verder onder druk te staan. Ex-minister Vogelaar heeft eerder al aangegeven, dat ze zich best voor kan stellen dat Nederland over een tijd een joods-christelijk-islamitische traditie kent. Vanuit het perspectief van de specifieke waarde van de joods-christelijke traditie en het behoud van de rechtsstaat is dit in de visie van de SGP een kwalijke zaak. Multiculturalisme veronderstelt dat alle culturen gelijk zijn. Dit is niet het geval. Dit is eenvoudig vast te stellen als men de westerse cultuur vergelijkt met die in islamitische landen zoals Iran en Saoedi-Arabië. Wat betreft deze laatstgenoemde landen komt dit tot uiting in bijvoorbeeld de beperkte mate van vrijheid, de barbaarse straffen, het matige onderwijssysteem en de willekeur in het rechtssysteem.

### 3.3.2 Anders benoemen

Een geforceerde poging om integratie verder te helpen, is het anders gaan benoemen van groepen in de samenleving. Zo kiest het kabinet Balkenende-IV **voor de term 'nieuwe Nederlander' in plaats van allochtoon**. De laatste term zou een te negatieve lading gekregen hebben en het wij-zij denken teveel in de hand werken. In deze oplossing kan de SGP zich niet vinden. Als er gesproken wordt over een (westerse of niet-westerse) allochtoon weet iedereen wat daarmee

wordt bedoeld. Door dit woord te vervangen door een **term als 'nieuwe Nederlander' worden geen** integratieproblemen opgelost, hoogstens gemaskeerd en onder het vloerkleed geveegd. Voor het tegengaan van het wij-zij denken kan het wel behulpzaam zijn wanneer de term allochtoon vaker specifiek wordt gebruikt, bijvoorbeeld door te spreken over Turkse Nederlanders en Chinese Nederlanders. Wanneer het gaat om allochtonen uit de derde generatie, zal dat ook meer recht doen aan hun feitelijke situatie.

Andere oplossingen in deze categorie zijn de zogenoemde 'theedrinkhoek'. Er zijn vele gesubsidieerde praatclubs geweest, waarin als het ware is geprobeerd om toenadering en verbredening te bewerkstelligen. Als er maar gepraat werd, dan ging het wel goed. De praktijk heeft laten zien dat deze vrijblijvende manier van werken de problemen niet oplost. Tegenstellingen in de samenleving komen veeleer op scherp te staan. Hoewel het van belang is om met elkaar in gesprek te blijven en het nodige overleg te voeren, moet het accent liggen op het aanpakken van problemen. Het stadium van vrijblijvendheid zijn we reeds gepasseerd.

### 3.3.3 Overlast

Waar veel Nederlanders zich aan ergeren, is provocerend en onaangepast gedrag van straatjongeren. Veel van deze jongeren hebben een Marokkaanse achtergrond, al zijn er ook overlastgevend (hang)jongeren met een Antilliaanse of met een autochtone achtergrond. Er zijn voorbeelden te over die laten zien hoezeer zij maling hebben aan regels, gezag, respect enzovoorts.<sup>113</sup> Dit probleem roept in de samenleving veel irritatie op. Een deel van de Marokkaanse jeugd bederft zo het algemene beeld van de Marokkaanse gemeenschap in Nederland. Zoals uit de analyse in paragraaf 2.3.1 blijkt, vormt een combinatie van factoren de oorzaak waarom deze jongens zich zo misdragen. Groepscultuur, falende opvoeding, afkeer van Nederland, maar vooral ook een gebrek aan gezag. Wat betreft de opvoeding is het zaak dat de ouders leren inzien dat een kind opvoeden in Nederland een andere aanpak vergt dan in Marokko. He-las leven we in een tijd waarin gezag in het algemeen een inhouds-

---

<sup>113</sup> Bijvoorbeeld het voetballen met kransen van de dodenherdenking, gierend antisemitisme en het belagen van hulpverleners.

loos begrip lijkt te zijn geworden. Of het nu gaat om ontzag voor ouders, politie, de rechterlijke macht, de docent, het is vaak ver te zoeken, ook onder autochtonen. Dit is een resultaat van het doorge-slagen gelijkheidsdenken, waarin alles en iedereen aan elkaar gelijk wordt geacht en het autonome individu geen strobreed in de weg mag worden gelegd. Een zorgwekkende ontwikkeling die onder meer sterk afbreuk doet aan het gezag. Naast de verantwoordelijkheid die iedereen heeft, dus ook Marokkaanse jongens, om uit te gaan van een gezagsrelatie met de politie, moeten we vaststellen dat deze beroepsgroep te veel van het eigen gezag heeft ingeleverd. Deels komt dit doordat de straffen in ons land veel lager zijn dan in landen zoals Marokko. Ook zijn de Nederlandse gevangenis-sen veel minder sober. Deze factoren werken contraproductief voor het effectief tegengaan en voorkómen van delinquent gedrag. De politie zelf kan hieraan niet veel veranderen, maar dient wel kritisch te kijken naar het eigen functioneren. Veel kleine bonnen schrijven en een onvol-doende stevige aanpak van problematisch gedrag, dragen bepaald niet bij aan het terugwinnen van gezag. Een gecombineerde aanpak is nodig: zero-tolerance door de politie, strikte handhaving door de leerplichtambtenaar, geen acceptatie van voortijdige schoolverlating, duidelijke regels op school, consequent optreden en zonodig straf-fen. Daarnaast moeten we werken aan een beter opvoedkundig in-zicht bij ouders van jongeren uit allochtone groepen. Het gaat erom dat zowel de jongeren als hun ouders een volwaardige plek in onze samenleving kunnen innemen en hun bijdrage daaraan leveren. Lief-de tot de allochtone naaste zal de grondtoon zijn van de benadering, ook al zijn in het belang van het geheel van de samenleving conse- quente maatregelen vereist.

#### 3.3.4 Positieve discriminatie

Bij het werven van personeel is het niet rechtvaardig wanneer onge- lijke criteria gesteld worden die de ene bevolkingsgroep voortrekken op de andere. Het mag helder zijn dat allochtonen volledig gelijk- waardig zijn aan autochtonen. De ene mens is niet meer of beter dan de ander. Het uitgangspunt dat dit zo is en moet zijn, impliceert dat allochtonen niet achtergesteld dienen te worden, maar evenmin voorgetrokken. Quota en subsidie ter bevordering van het aantal allochtonen binnen organisaties zijn derhalve af te keuren. Nog steeds komt het voor dat er vacatures zijn waar alleen (niet-

westerse) allochtonen op mogen solliciteren of waar bij de selectie de voorkeur uitgaat naar een kandidaat uit een etnische minderheidsgroep.<sup>114</sup> Kwaliteit moet voorop staan, niet afkomst of huidskleur. Tegelijk moeten autochtonen zich ervan bewust zijn dat ze bij werving en selectie allochtonen ook daadwerkelijk gelijke kansen geven.

Bedrijven en organisaties zijn tot op zekere hoogte vrij in het stellen van regels ten aanzien van bijvoorbeeld de kleding van hun personeel. Wanneer bepaalde kleding of uitingen het uitvoeren van werk belemmeren, is dit geoorloofd. Het Amsterdamse vervoersbedrijf GVB ging op dit gebied finaal de mist in. Zij stond het wel toe dat **moslima's hun werk deden met een hoofddoekje op**, stelde in het kader van de bedrijfskleding zelfs een hoofddoek beschikbaar, maar een Koptisch Christen mocht tijdens zijn werk bij het GVB geen zichtbaar kruisje dragen. Dit is een bijzonder onwenselijke vorm van 'positieve' discriminatie, omdat hiervan de suggestie uitgaat dat de islam prevaaleert ten opzichte van het christendom.

### 3.3.5 Huisvesting en onderwijs

Zowel op het gebied van huisvesting als op het gebied van onderwijs zien we dat allochtonen op bepaalde plekken samen clusteren. Zo ontstaan er zogeheten zwarte wijken en zwarte scholen. Op zichzelf hoeft dit geen probleem te zijn. Het feit dat een wijk of school vooral door allochtonen wordt bewoond, zou niet moeten betekenen dat het *dus* een wijk of school met grote problemen is. Helaas is dit nogal eens het geval en neemt de segregatie tussen allochtonen en autochtonen hierdoor toe.

Wanneer blijkt dat problemen in een bepaalde wijk deels of grotendeels samenhangen met een onvoldoende mate van integratie van allochtonen, dan is beleid nodig waardoor de samenstelling van een wijk minder eenzijdig wordt. Dat kan indirect door de verantwoordelijke instanties in staat te stellen allochtonen geen woonruimte toe te kennen wanneer het percentage allochtonen in een bepaalde wijk te hoog wordt. Een andere indirecte wijze is door alleen nieuwe be-

---

<sup>114</sup> Bijvoorbeeld bij het Programma Studentassistenten Onderzoek van de universiteit Leiden, vacature maart 2010, eenzelfde vacature was er bij de Universiteit Utrecht.

woners in de wijk toe te laten wanneer hun inkomen boven een bepaald niveau ligt.

Het probleem van de zwarte scholen kan het best en het meest effectief worden bestreden door te werken aan een evenwichtiger samenstelling van de bevolking in de wijken. De nadruk ligt hierbij niet op afdwingen, maar geleidelijke wijziging door ontmoediging. Maar er zit nog een ander aspect aan de clustering van allochtonen op scholen. Volgens de Vereniging Openbaar Onderwijs moeten allochtone en autochtone leerlingen samen naar school.<sup>115</sup> Zij zijn van mening dat het door de huidige invulling van de vrijheid van onderwijs en de praktijk van het bijzonder onderwijs onmogelijk valt te realiseren dat *alle* scholen bijdragen aan burgerschap en integratie. Hier dreigt het risico dat integratie wordt afgedwongen. Dit is een verkeerde ontwikkeling. Een school is geen verlengstuk van de staat, maar moet in de eerste plaats aansluiten op de opvoeding die ouders aan hun kinderen wensen te geven. Daarom is het van wezenlijk belang dat ouders een vrije schoolkeuze kennen.

Wanneer de vrijheid van onderwijs echter misbruikt wordt door disrespect en negatieve gevoelens richting andersdenkenden of ongelovigen te stimuleren dan wel niet duidelijk tegen te gaan, zoals op sommige islamitische scholen gebeurt, moet dit aangepakt worden.

Verder is het een misvatting dat er binnen het bijzonder onderwijs geen of significant minder allochtonen op school zouden zitten.<sup>116</sup> Ook klopt het niet dat bijzonder onderwijs niet zou bijdragen aan burgerschap en integratie. Er zijn vele projecten bekend waarin leerlingen van dergelijke scholen zich verdiepen in andere religies, mensen en culturen. De vrijheid van onderwijs is een groot goed dat gekoesterd moet worden, mede omdat het ouders stimuleert om verantwoordelijkheid te nemen voor een bijdrage aan de school van hun

---

<sup>115</sup> Zie de missie van de Vereniging Openbaar Onderwijs, [http://www.voo.nl/page/onze\\_missie](http://www.voo.nl/page/onze_missie) (24-02-2010).

<sup>116</sup> De oud-staatssecretaris van onderwijs Sharon Dijksma heeft met harde cijfers aangetoond dat een acceptatieplicht geen effectief middel is in de strijd tegen segregatie. Het bijzonder onderwijs laat namelijk gemiddeld bijna net zoveel allochtone leerlingen toe als het openbaar onderwijs (Handelingen TK 11 november 2009, 23-2001).

kinderen. Dit laat onverlet dat initiatieven om op basis van vrijwilligheid tot een meer gevarieerde samenstelling van scholen te komen, steun verdienen.

### 3.3.6 Dubbele nationaliteit

De dubbele nationaliteit is ook een van de onderwerpen waarvan mensen zich afvragen of dit nu wel of geen belemmering vormt voor een geslaagde integratie. Er zijn genoeg voorbeelden van mensen met een dubbele nationaliteit die heel goed meedoen in de Nederlandse samenleving. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) stelt in zijn rapport *Identificatie met Nederland* dat een dubbel paspoort geen belemmering is voor integratie.<sup>117</sup> Dit omdat de mate waarin iemand zich verbonden voelt met of loyaal is aan Nederland volgens de WRR niet afhangt van diens nationaliteit, maar meer van de mate waarin iemand zich geaccepteerd voelt en deel kan nemen aan het publieke debat.

Toch zijn er kanttekeningen te plaatsen bij de wenselijkheid van het bezitten van een dubbele nationaliteit. Uit een studie van Dagevos (2008) blijkt dat een dubbele nationaliteit niet gerelateerd is aan meer werkloosheid, lager beroepsniveau of een minder goede beheersing van de Nederlandse taal, in vergelijking met allochtonen die alleen de Nederlandse nationaliteit hebben.<sup>118</sup> Wel voelen mensen met een dubbele nationaliteit zich minder Nederlander. En daar zit vooral het probleem. Een dubbele nationaliteit kan leiden tot een sterker beleefde dubbele loyaliteit. Voor allochtonen met een Turks paspoort geldt zelfs de militaire dienstplicht in het land van herkomst. Een sterke band met het land van herkomst is begrijpelijk en is zeker niet af te keuren. Maar wonen in een ander land en burger zijn van dat land zal ook betekenen dat iemand loyaal wordt aan dat land.

---

<sup>117</sup> Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2007) *Identificatie met Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

<sup>118</sup> Dagevos, J. (2008) *Dubbele Nationaliteit en Integratie*, uitgave van het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Adviescommissie voor Vreemdelingzaken Den Haag.

De Immigratie en Naturalisatie Dienst (IND) kent 17 landen waar het momenteel niet mogelijk is om afstand te doen van de oorspronkelijke nationaliteit. Vooral het beleid van de Marokkaanse regering maakt het voor Marokkaanse Nederlanders praktisch onmogelijk om afstand te doen van die nationaliteit.

Wanneer personen met een dubbele nationaliteit zich in Nederland ernstig misdragen, werpt dat de vraag op of hun het Nederlandse paspoort niet ontnomen kan worden. Dit is een vergaande maatregel. In het geval van mensen die in Nederland geboren zijn en wegens de afkomst van hun ouders ook een Marokkaans paspoort krijgen, lijkt het ook zeer onredelijk. Wanneer echter sprake is van zeer ernstige delicten, dan moet het voor de regering wel degelijk mogelijk zijn om het Nederlands paspoort in te trekken. Want wie in woord en/of daad er blijk van geeft een gevaar te zijn voor onze samenleving moet het Nederlanderschap (kunnen) worden ontnomen. Het beleid van Minister van Justitie Hirsch Ballin laat positieve ontwikkelingen zien op dit gebied. Een voorbeeld hiervan is het recente voorstel van staatssecretaris Albayrak en minister Hirsch Ballin.<sup>119</sup> De minister-raad heeft naar aanleiding hiervan ingestemd met een strengere aanpak van vreemdelingen die voor criminaliteit of overlast zorgen. Dit betekent dat hun verblijfsvergunning eerder ingetrokken kan worden. Hoe korter men in Nederland is, des te eerder wordt het verblijf van een vreemdeling beëindigd bij ernstige misdrijven.

### 3.3.7 Werkloosheid en uitkeringen

De cijfers uit paragraaf 2.2.3 tonen dat relatief veel niet-westerse allochtonen werkloos zijn en een uitkering krijgen. Eén van de zaken die vaak aan werkloosheid vooraf gaat, is het voortijdig schoolverlaten. Dit moet adequaat aangepakt worden. Iedere leerling die van school afgaat moet een startkwalificatie bezitten. Dit geeft een beter perspectief op de arbeidsmarkt, draagt bij aan een zelfstandige houding en is goed voor samenleving en economie.

De relatief hogere werkloosheid onder allochtonen staat niet in de weg dat autochtonen ook ronduit moeten erkennen dat gastarbeid-

---

<sup>119</sup> Ministerie van Justitie (2009) 'Criminele vreemdelingen eerder uitgezet'. <http://www.justitie.nl/actueel/nieuwsberichten/archief-2009/91030criminele-vreemdelingen-eerder-uitgezet.aspx?cp=34&cs=578> (17-02-10).

ders hebben bijgedragen aan onze welvaart en dat vele allochtonen dat nu nog steeds doen.

### 3.3.8 Inburgering

De SGP is voorstander van een verplichte inburgering, met taalkennis als basiselement en een globale kennis van de Nederlandse geschiedenis. Hiernaast is nodig dat inburgeraars besef krijgen van het belang van de democratische rechtsstaat en de Nederlandse grondrechten. De Wet Inburgering moet consequent uitgevoerd en gehandhaafd worden. Gemeenten moeten door het Rijk financieel en bestuurlijk in staat worden gesteld om daar lokaal handen en voeten aan te geven. Daarnaast moeten er middelen gereserveerd worden om ook oudkomers aan te sporen alsnog een inburgeringscursus te volgen.<sup>120</sup> Tijdens de inburgeringscursus moet verder uitdrukkelijk aandacht worden besteed aan het tegenaan van antisemitisme. Ook is het goed dat inmiddels besloten is het Wilhelmus aan het inburgeringsprogramma toe te voegen. Inburgeren in een land zonder kennis te hebben van het volkslied is wel erg mager. Onzedelijke zaken als naaktstranden en de prostitutiesector mogen niet op een positieve manier deel uitmaken van het programma.

Een inburgeringscursus is niet gratis. Het is alleszins redelijk wanneer de overheid een vergoeding of eigen bijdrage vraagt van de inburgeraar, als tegemoetkoming in de kosten van de inburgeringscursus. De eigen bijdrage bedraagt thans nog geen 5 procent van de kosten van de cursus.<sup>121</sup> Dat is veel te laag. Bovendien leidt de lage eigen bijdrage ertoe dat het voor gemeenten niet loont om een incassoprocedure op te starten wanneer een cursusdeelnemer deze niet voldoet. Een forse verhoging is alleen al om die reden gewenst. Een hogere eigen bijdrage kan ook het commitment van de inburgeraar vergroten. Om te voorkomen dat personen met een laag inkomen

---

<sup>120</sup> Een kanttekening hierbij is dat het onredelijk en inefficiënt is om Surinamers die het Nederlands goed beheersen te verplichten tot het volgen van de module **'Nederlandse taal' van de inburgeringscursus.**

<sup>121</sup> De eigen bijdrage is thans 270 euro, terwijl de Rijksoverheid aan gemeenten voor elke deelnemer aan een inburgeringscursus 6000 euro uitkeert. Eventuele meerkosten van gemeenten zijn hierbij buiten beschouwing gelaten.



hierdoor worden achtergesteld, dient de verhoging gepaard te gaan met een ruimhartige leen- en terugbetalingsregeling.

Iedereen heeft er baat bij wanneer nieuwkomers op eigen benen kunnen staan. Een toereikend inburgeringsprogramma kan daarvoor een eerste, belangrijke bijdrage leveren. Voor een goed vervolg zijn kennis en vaardigheden, inzicht in het functioneren van de arbeidsmarkt, het maatschappelijk middenveld en het verenigingsleven zeker zo belangrijk. Werk en onderwijs zijn de toegangspoorten tot participatie en een zelfstandig bestaan in de samenleving. Hoofdstuk 2 laat zien dat integratieproblemen in belangrijke mate kunnen worden tegengegaan wanneer op deze aspecten wordt ingezet.

Van allochtonen mogen we verwachten dat ze actief meewerken aan hun inburgering in de Nederlandse samenleving. Maar integratie is een tweezijdig proces. Dat betekent dat er ook van Nederlanders inspanning mag worden verwacht. In een pluriforme maatschappij is het belangrijk dat er niet alleen respect, maar ook begrip is voor elkaar. Begrip voor anderen betekent dat je je interesseert voor hen en probeert te begrijpen waarom mensen bepaalde denkbeelden of gewoonten hebben. Wat is de achtergrond daarvan? Waarom is dat belangrijk voor hen? Om begrip te kunnen tonen voor allochtonen, is enige basiskennis van hun culturele en godsdienstige achtergrond nodig. Daarnaast mag van autochtonen worden verwacht dat ze allochtonen net als alle mensen behandelen als hun medemens. Dat betekent dat we ze hulp en ondersteuning bieden waar dat nodig is en ons niet schuldig maken aan discriminatie. Dit houdt in dat autochtonen allochtonen niet stigmatiseren door op ongenueanceerde en neerbuigende wijze over hen te spreken en zo de drempels voor hen verhogen in plaats van deze weg te nemen. Veel beter is het wanneer allochtonen op een positieve wijze worden gestimuleerd om deel te nemen aan het verenigingsleven en om vrijwilligerswerk te doen. Naast begrip en interesse is geduld nodig. Want integreren in de Nederlandse samenleving is geen sinecure. Daar komt nog bij dat het Nederlandse overheidsbeleid decennialang bepaald niet heeft bijgedragen aan een geslaagde integratie van allochtonen. De huidige problemen met allochtonen, soms van de derde generatie, laten zien wat de gevolgen zijn van dit falend beleid. Nu moet van de weeromstuit niet worden verwacht dat een ander en beter integra-

tiebeleid meteen tot zichtbare en tastbare resultaten leidt. Het gaat hier om een zaak van bestendig beleid. Integratiebeleid is ook een zaak van lange adem. De trend van het brede maatschappelijk ongeduld brengt een goede integratie niet dichterbij. Geduld is een schone zaak, zeker wanneer mensen geduld opbrengen voor elkaar. In combinatie met duidelijke inburgeringseisen, zal het betonen van enig geduld niet leiden tot vrijblijvendheid.

Aan een succesvolle inburgering kan ook bijdragen wanneer autochtonen en allochtonen gezamenlijke bijeenkomsten organiseren, zodat zij niet alleen over elkaar, maar ook met elkaar spreken. In dit kader kunnen ook autochtone kerkgemeenschappen meer en beter samenwerken met migrantenkerken, bijvoorbeeld door het beschikbaar stellen van een ruimte voor het houden van kerkdiensten. Verder is het van belang dat kerken hun deuren openstellen voor allochtonen, en in het bijzonder voor de moslims onder hen, zodat zij kennis kunnen maken met het christelijke geloof en mogelijk ook **gaan aanvoelen dat wat 'modern en seculier westers' is bepaald niet** altijd strookt met een authentieke christelijke levenswijze.

### 3.4 Bezuinigen op uitgaven voor integratie?

In het kader van de brede heroverwegingen Rijksfinanciën heeft een ambtelijke werkgroep op het terrein van integratie en inburgering onderzoek gedaan naar de mogelijkheden om de overheidsuitgaven voor dit beleid te beperken. In het rapport van de werkgroep worden drie bezuinigingsrichtingen aangegeven.<sup>122</sup>

Allereerst kan worden bespaard door middel van prijs- en pakketmaatregelen. Hierbij wordt de breedte van het inburgeringsbeleid kritisch bekeken en waar mogelijk versoerd. Een voorstel is om de inburgeringscursussen te beperken tot de beheersing van de Nederlandse taal, eventueel aangevuld met een kleine module over de Nederlandse samenleving, voor zover deze nodig is voor het vinden van werk. Een alternatief is het toepassen van een efficiencykorting, waardoor de gemeenten minder geld per deelnemer aan de inburgeringscursus ontvangen.

---

<sup>122</sup> Inspectie der Rijksfinanciën, Bureau Beleidsonderzoek (2010), *Rapport brede heroverwegingen, deel 14: Asiel, immigratie en integratie*, Den Haag.

In de tweede plaats kan de doelgroep van inburgeraars een herdefinitie ondergaan, zodat het Rijk alleen voor verplichte inburgeraars de inburgeringscursus financiert, of een leeftijdsgrens hanteert of aan arbeidsmigranten geen inburgercursus geeft of een combinatie van voorgaande inperkingen.

In de derde plaats kan een andere verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid, migrant en andere partijen worden aangebracht door te letten op degene die feitelijk belang heeft bij de inburgering. De overheid is namelijk niet de enige belanghebbende. De inburgeraar kan zelf ook een deel betalen. En van werkgevers zou ook een bijdrage kunnen worden gevraagd, zeker wanneer het gaat om een arbeidsmigrant. In dit kader past ook het hierboven gedane voorstel om de eigen bijdrage van deelnemers aan een inburgeringscursus substantieel te verhogen.

Uiteraard hebben de overwogen maatregelen neveneffecten. Zo leidt beperking van de inburgeringscursus tot beheersing van de Nederlandse taal ertoe dat deze nauwelijks meer te onderscheiden valt van een taalcursus. Het lezen, spreken en schrijven van de taal is zeker een belangrijke factor bij integratie, maar inburgering heeft meer aspecten, zoals hoofdstuk 2 laat zien.

Het beperken van de doelgroep betekent dat ruim 300.000 potentiële vrijwillige inburgeraars niet worden bereikt. Hieronder vallen bijvoorbeeld migranten uit de Midden- en Oost-Europese landen. Maar ook moeders die hun kinderen opvoeden en niet werkzoekend zijn, vallen buiten de boot. In het licht van de onderwijsachterstanden van allochtone kinderen zou dat zeer onverstandig zijn. Het prioriteren van deelnemers (m.n. gerelateerd aan de afstand tot de arbeidsmarkt) lijkt daarentegen wel zinnig, omdat hierdoor de groepen die werkzoekend zijn, danwel tot een grotere mate van participatie in de samenleving in staat zijn, sneller een inburgeringstraject kunnen doorlopen. Het ligt voor de hand om de prioritering door gemeenten te laten verrichten, omdat zij ook direct baat hebben bij een lager aantal personen dat op de bijstand is aangewezen (de zgn. prikkel in de Wet Werk en Bijstand). Gemeenten kunnen ook gemakkelijker de koppeling met de voor- en vroegschoolse educatie leggen en zo bijvoorbeeld moeders van allochtone kinderen met een taalachterstand voorrang geven. Verlaging van de leeftijdsgrens (bovengrens) van 65 naar 50 jaar kan worden overwogen in het licht van de grotere afstand van deze groep tot de arbeidsmarkt. Verhoging van de onder-

grens van 18 naar 27 jaar is mogelijk door personen onder de 27 jaar naar andere scholingsmogelijkheden te verwijzen.

Een herverdeling van de verantwoordelijkheid voor inburgering, bijvoorbeeld door een hogere eigen bijdrage te vragen van de deelnemers, heeft als neveneffect dat dit voor vrijwillige inburgeraars een behoorlijke drempel voor deelname aan de inburgeringscursus opwerpt. Dit effect kan deels worden ondervangen door een grotere groep te verplichten tot het volgen van deze cursus.

In het rapport staat dat de maximaal te realiseren besparing op integratiebeleid circa 240 miljoen euro per jaar bedraagt, waarbij wegleffecten en de maatschappelijke kosten van niet weggewerkte integratieproblematiek niet zijn meegerekend. Gelet op het feit dat Nederland nog niet zo lang een op inburgering gericht integratiebeleid voert, is het niet verstandig om hier nu alweer forse wijzigingen in aan te brengen. Het meest voor de hand liggend is in te zetten op een jaarlijkse, geleidelijke verhoging van de eigen bijdrage, op verhoging van de ondergrens van 18 naar 27 jaar en op het prioriteren van de deelnemers door de gemeenten naar rato van de afstand tot de arbeidsmarkt. Tot aan 2015 dienen vrijwillige inburgeraars gestimuleerd te worden tot deelname aan de inburgeringscursus. Daarna kan dit instrument meer gericht worden ingezet voor inburgeringsplichtigen. Op lange termijn dalen hierdoor de structurele kosten voor integratie.

### 3.5 Begrensde aanpassing: wet en seculiere moraal

Moeten allochtonen al onze omgangsvormen en culturele gewoonten overnemen? Nee. Maar een aantal hiervan zeker wel. Denk bijvoorbeeld aan het opstaan voor de rechter als blijk van respect voor de onafhankelijke rechtspraak. Ook kennis van onze Nederlandse historie is belangrijk.

Eén van de belangrijkste kaders waar allochtonen zich aan moeten houden is de Grondwet. Onze Nederlandse grondwet is een uitgebalanceerde set van waarden, normen en regels die een basis vormen voor een goede samenleving en omgang met elkaar. Allochtonen dienen zich aan de Nederlandse wetgeving te houden, dat wil zeggen, niet discrimineren, geen strafbare feiten plegen, niet oproepen tot haat, onderwijs volgen, werken als dat mogelijk is, enzovoorts. De SGP hecht veel waarde aan de democratische rechtsstaat en eist

van alle mensen, dus ook van allochtonen dat zij zich in dit kader voegen. Wat de SGP niet verwacht van allochtonen is een volledige assimilatie, het geheel opgaan in een groot geheel zodat verschillen niet meer zichtbaar zijn. Het is goed te begrijpen wanneer allochtonen hun eigen cultuur en identiteit voor een deel willen behouden. Hier moet ruimte voor zijn, zolang het een goede integratie maar niet in de weg staat. Bij de Chinezen valt op dat deze groep voor een deel wel degelijk de eigen cultuur behoudt in gewoonten, scholen en bedrijven, maar toch geen algeheel probleem vormt wat betreft de integratie.

Een goede reden om geen assimilatie te verwachten van allochtonen is de gangbare, dominante moraal in Nederland. Allochtonen doen er goed aan om niet mee te gaan in bepaalde 'verworvenheden' van de secularisatie. De vrije seksuele moraal is in ons land bij velen compleet doorgeslagen. Ook de onbijbelse visie op homoseksualiteit, die door de overheid aan de samenleving wordt opgedrongen, staat de SGP tegen. Het is volkomen terecht wanneer bijvoorbeeld moslims die visie niet willen overnemen. Van belang is wel om op te merken dat christenen onderscheid maken tussen de mens en de daden van de mens. Dit betekent dat het handelen van de mens als zondig kan worden afgewezen, terwijl de persoon wordt gerespecteerd. Voor het **aanzetten tot haat tegen homo's, dat helaas onder radicale moslims** voorkomt, laat een bijbelse visie op de mens geen enkele ruimte. Van moslims mag net als van alle andere Nederlandse burgers worden verwacht dat er respect is voor de medemens. Radicale uitwassen moeten worden tegengegaan.

In onze samenleving wordt veelal uitgegaan van een mensbeeld waarin het individu en zelfontplooiing centraal staan. Daardoor komt de sociale cohesie onder sterke druk te staan. Want het zijn juist de collectieve verbanden, de zorg voor en door elkaar die een stevig bindmiddel vormen voor een gezonde samenleving. Dit is onder andere betoogd door Etzioni, die pleit voor morele gemeenschappelijke waarden. Deze waarden zijn onmisbaar voor de sterke en duurzame sociale verbanden die een goede samenleving kenmerken.<sup>123</sup> Mensen moeten bijvoorbeeld niet meteen naar de overheid kijken als er een

---

<sup>123</sup> Etzioni, A. (2005) *De Nieuwe Gulden Regel*. Kampen: Uitgeverij Ten Have.

probleem in de privésfeer is. Wanneer verantwoordelijkheden weggeven worden aan de overheid, zijn ze haast niet meer aan burgers terug te geven.

Een laatste patroon waar allochtonen zich zeker ook niet aan zouden moeten aanpassen, is het tweeverdienersgezin. De regering stimuleert zowel mannen als vrouwen om te werken. In economisch opzicht wordt de druk steeds groter om dit te doen. Dit strookt echter niet met de SGP-visie op het gezin, waarbij mannen en vrouwen samen verantwoordelijk zijn voor het gezin en gezinsleven, maar de moeder een speciale plek heeft en ruimte moet krijgen voor de opvoeding van haar kinderen. Zeker wanneer de kinderen nog jong zijn, is het bevorderlijk voor een stabiele opvoeding dat de man wel (buitenshuis) werkt, maar de moeder geen of voor minder uren betaald werk verricht. In de praktijk van alledag kent Nederland naast kostwinnersgezinnen **relatief veel 'anderhalf-verdieners'**. De overheid moet hier in het belang van de toekomst van de samenleving alle ruimte voor creëren, zodat ouders zelf de vrijheid hebben om hierin een eigen keuze te maken.

Wat de SGP betreft, is iemand dus niet pas goed in de Nederlandse samenleving geïntegreerd als hij of zij zich vrijwel alle **'moderne** of seculiere **verworvenheden'** heeft eigengemaakt. **Beter is het** wanneer de allochtoon zich aan de wet houdt, de Nederlandse taal beheerst, werk heeft of een opleiding daarvoor volgt, respect en begrip toont voor de Nederlandse historie en de christelijke traditie van Nederland. **Kortom: wanneer iemand naar vermogen bijdraagt aan de 'res publica' van ons land, vormt het geen onoverkomenlijk probleem** wanneer ook waardevolle kenmerken van de eigen cultuur in ere worden gehouden.

### 3.6 Conclusie

Bij de benadering en bejegening van allochtonen gelden belangrijke bijbelse principes en richtlijnen. Uitgangspunt is de gelijkwaardigheid van alle mensen, omdat God elk mens geschapen heeft. Alertheid is geboden als het gaat om het voorkomen van discriminatie van personen. In de Bijbel **golden 'sociale rechten' voor zwakkeren in**

de samenleving, waaronder weduwen, wezen en vreemdelingen. De gedachte van superioriteit van het eigen volk of ras vindt in de Bijbel geen enkele steun. Wel is het voor het nakomen van het bijbelse gebod om de naaste te dienen van belang dat mensen open staan voor elkaar en dat de overheid randvoorwaarden schept waardoor mensen bindingen met elkaar kunnen aangaan.

Als christelijke politieke partij hecht de SGP veel waarde aan de christelijke traditie die de ontwikkeling van Nederland heeft gestempeld. Van nieuwkomers mag worden verwacht dat ze die traditie respecteren. De geloofskeuze van mensen is echter een persoonlijke zaak. De overheid mag mensen niet dwingen tot een bepaald (on)geloof. Maar dat wil niet zeggen dat alle godsdiensten gelijk zijn. De islam verschilt fundamenteel van het christendom. Het vitaal houden van de christelijke wortels van de cultuur en democratische rechtsstaat in ons land betekent ook dat de islamitische cultuur niet op dominante wijze in onze samenleving zichtbaar dient te zijn.

Allochtonen dienen zich te houden aan de democratische spelregels op grond waarvan ons land wordt bestuurd. Vanuit deze visie dienen allochtonen zich aan te passen aan onze rechtsstaat, voortgekomen uit de traditie van het christelijke staatkundige denken. Wie ruimte claimt voor of wil geven aan de sharia ondergraaft het fundament van de democratische rechtsstaat. Naast de westerse waarden zou een dergelijke ontwikkeling elke ruimte ontnemen aan wie wil leven overeenkomstig de geboden van God die heilzaam zijn voor een samenleving.

Zaken en ontwikkelingen die de integratie frustreren of belemmeren moeten consequent worden tegengegaan. Problemen mogen eerlijk worden benoemd, de politie moet haar gezag tot gelding brengen, overlast moet stevig worden aangepakt. Positieve discriminatie van allochtonen is niet wenselijk. Indien nodig kan in het uiterste geval een Nederlands paspoort worden ingenomen.

Wanneer integreren allochtonen op een succesvolle manier? Dit doen zij door voor het inburgeringsexamen te slagen, de Nederlandse taal te leren spreken en schrijven, werken of studeren als het mogelijk is, met respect omgaan met de mede inwoners van Nederland, zich te

gedragen op straat, loyaliteit aan Nederland te tonen, vrijwilligerswerk te doen, en verder in vrijheid te doen wat ieder behoort te doen. Van autochtonen mag op hun beurt worden verwacht dat ze bereid zijn zich verdiepen in de culturele achtergrond van hun allochtone medeburgers en deze mensen helpen en ondersteunen waar en wanneer dat nodig is. Kerkgemeenschappen kunnen hieraan op allerlei manieren een betekenisvolle bijdrage leveren.

In het licht van de heroverweging van de overheidsuitgaven zijn onder meer voorstellen gedaan voor bezuinigingen op het integratiebeleid. De SGP vindt het niet verstandig om het vanaf 2003 ingezette beleid nu alweer ingrijpend te wijzigen. Daarom is het gewenst om pas na 2015 tot structurele reductie van uitgaven voor integratie over te gaan. Voorstellen om de inburgering meer te richten op arbeidsparticipatie kunnen bijdragen aan een grotere effectiviteit van het integratiebeleid. Ook is het redelijk om een hogere eigen bijdrage van de inburgeraar te vragen.

Tot slot mag geen onbeperkte aanpassing van allochtonen worden gevegd. Het is namelijk niet de bedoeling dat allochtonen al hun eigen waarden, normen en culturele tradities verwerpen en zich op onherkenbare wijze gaan verbinden met dubieuze verworvenheden die de secularisatie in ons land heeft voortgebracht.



## 4. Conclusies en beleidsaanbevelingen

Aan het eind van deze studie over integratie is dit de plek om de balans op te maken. In dit hoofdstuk worden de conclusies uit de voorgaande hoofdstukken samengevat en volgen daarna de beleidsaanbevelingen, uitgesplitst naar landelijk, provinciaal en lokaal niveau.

### 4.1 Conclusies

Op bepaalde gebieden is een zekere mate van vooruitgang waar te nemen. Zo ligt het in de lijn der verwachting dat de tweede en derde generatie allochtonen beter Nederlands zal spreken dan de eerste. Opgroeien in Nederland geeft meer gevoel voor en kennis van de Nederlandse taal dan opgroeien in het buitenland. Gelukkig scoren niet-westerse allochtonen ook langzaamaan beter in het onderwijs, en volgen ze ook in grotere mate het hoger onderwijs. Ook dit is een te verwachten effect van een degelijke basisscholing, in tegenstelling tot veel eerste generatie allochtonen, die veelal ongeschoold en als analfabeet naar Nederland kwamen. Deze geboekte vooruitgang stemt dankbaar en is alleen maar toe te juichen.

#### 4.1.1 Integratie vergt een intensieve aanpak

Dat de integratie van allochtonen in Nederland niet onverdeeld succesvol is, kan moeilijk worden ontkend. De cijfers over cruciale factoren zijn duidelijk. Een aantal groepen niet-westerse allochtonen scoren op voor integratie belangrijke terreinen als taalbeheersing, onderwijs, werkgelegenheid, sociale uitkeringen en het voorkomen van criminaliteit een stuk minder goed dan autochtonen. Zeker zijn er positieve ontwikkelingen en uitzonderingen, maar het is veel te kort de bocht om te stellen dat vooruitgang automatisch betekent dat de integratie volledig geslaagd is.

Maar al zou uit de cijfers afgeleid kunnen worden dat de integratieproblematiek is verminderd, dan ligt er nog het probleem van de gevoelens van onbehagen en vervreemding. Deze worden zeker niet door iedere Nederlander gedeeld, maar leven wel degelijk in vrij brede mate en mogen daarom niet worden genegeerd. Mega-moskeën, luide gebedsoproepen, gezichtsbedekkende gewaden, straattuig,

hangen op straat, hogere werkloosheid: dit draagt allemaal bij aan deze gevoelens. De uitingen die te maken hebben met het islamitische geloof hebben hun oorsprong in Arabische en islamitische landen. **Nederland is zo'n land niet, en nog belangrijker, het is het ook nooit geweest.** De beschaving van vandaag is gebouwd op een eeuwenlange, christelijke traditie, die voor een belangrijk deel de grondslag vormt voor onze democratische rechtsstaat. Een islamitische cultuur sluit moeilijk aan op cruciale beginselen van de democratische rechtsstaat. Het getuigt van naïviteit en het is ook in strijd met de geest van de grondwet om een dominantie van de islam in de publieke ruimte mogelijk te maken. De overheid moet daarom wijze terughoudendheid bepleiten als het gaat om publieke uitingen van het islamitische geloof. De waarde van de christelijke traditie mag niet veronachtzaamd worden. De positieve invloed van het christelijke geloof op de waarden, het recht en de cultuur in ons land is onmiskenbaar en waardevol, voor iedere Nederlandse burger, autochtoon of allochtoon.

#### 4.1.2 Integratie komt van twee kanten

Integratie is een complex thema. Voor problemen rond integratie bestaan geen rechte lijnen, eenzijdige en simpele oplossingen. Een al te ambitieus integratiebeleid zou teveel vergen van de overheid en doet geen recht aan de eigen verantwoordelijkheid van burgers. Voor de SGP is integratie een proces dat enerzijds nadrukkelijk om welwillendheid vraagt van Nederlanders. Anderzijds verwachten we van immigranten dat zij zich aan de Nederlandse samenleving aanpassen op belangrijke terreinen en basale regels naleven. Een goede beheersing van de Nederlandse taal is voor allochtonen voorwaarde zonder meer. Maar ook Nederlanders zullen zorgvuldiger met hun eigen taal om moeten gaan dan zij nu vaak doen. Van zowel allochtonen als autochtonen verwachten we toewijding en inzet op het terrein van school en werk. Voor criminele daden geldt geen enkel excuus. Wij bepleiten een positieve bejegening van mensen, ongeacht welke culturele of religieuze achtergrond hun identiteit bepaalt. Maar onwettige excessen van de islamitische of Arabische cultuur worden bestreden. Hierbij wordt onder meer gedacht aan eerwraak, homofobie, antisemitisme en gedwongen huwelijken. Vrouwenbesnijdenis komt ook voor in enkele islamitische landen. Dit berust meer op een

cultureel gebruik dan een religieus voorschrift. Deze vorm van verminking mag beslist niet geaccepteerd worden in Nederland.

De SGP wil ruimte laten voor een eigen identiteit van allochtonen, zolang en voorzover deze het integratieproces niet belemmert. Dit **blijft altijd een spanningsveld. Hoeveel 'identiteit' kunnen we accepteren?** Zolang men binnen de grenzen van de rechtsstaat functioneert en geen negatieve uitzondering blijft vormen op de factoren voor integratie, moet het goed mogelijk zijn om in vrede en rust samen te leven. Wat in dit opzicht een grote mislukking is geweest, is het door de overheid gevoerde integratiebeleid vanaf de jaren zestig. Dat is te veel gericht geweest op het behoud van de eigen cultuur, identiteit en gewoonten. Er is te weinig aanpassing gevraagd van allochtonen en teveel van autochtonen. Daar ondervinden we nu de gevolgen van.

Een deel van de gezinnen van niet-westerse afkomst blijkt problemen te hebben met de opvoeding, waardoor hun kinderen – vooral de jongens - zich straffeloos lijken uit te leven op straat. Nu is het opvoeden van kinderen anno 2010 voor geen enkele ouder eenvoudig. Ook autochtone ouders worstelen hiermee. Dat vormt een extra reden om te pleiten voor een solide gezinsbeleid met voldoende ruimte en vrije tijd voor de ouders, zodat het zo min mogelijk voorkomt dat er te weinig tijd is voor een degelijke opvoeding en daarbij behorende aandacht voor de kinderen door de druk van het tweeverdienschap. Voor een stabiele samenleving vormt het gezin de hoeksteen.

#### 4.1.3 Grenzen aan de aanpassing

Aan de vereiste aanpassing van allochtonen zitten ook grenzen. Dit zijn duidelijke grenzen, namelijk daar waar de seculiere en (post)-moderne moraal de godsdienstige identiteit dreigt uit te vlakken. De SGP wil niet dat allochtonen zich verplicht of gedrongen voelen om mee te gaan met de secularisatie, het individualisme en het doorgeslagen gelijkheidsdenken. Deze ontwikkelingen tekenen momenteel Nederland, een land dat zijn identiteit zoekt in oeverloze individuele vrijheden zonder verantwoordelijkheid en gelijkheid zonder erkenning van verschil. Een gevolg hiervan is dat integratie een containerbegrip wordt, zodat zelfs orthodoxe christenen wordt verweten

niet of onvoldoende geïntegreerd te zijn, ook al wonen zij al sinds mensenheugenis in Nederland. Dit verwijt is misplaatst en onterecht. Het gereformeerde geloof heeft vanuit de historie een plaats in Nederland en heeft de identiteit van ons land mede vorm gegeven. Bovendien laten orthodoxe christenen op de hier besproken **thema's** van integratie heel andere prestaties zien in vergelijking met veel niet-westerse allochtonen.

Wie in het politieke en publieke debat pleit voor het 'terugdraaien van de integratie', **streeft een wensbeeld na** dat berust op de gedachte van de maakbare samenleving. We kunnen de werkelijkheid niet naar onze hand zetten. De SGP pleit intussen wel voor heldere grenzen, een compromisloze gezagshandhaving, ruimte en positieve waardering voor het christelijke geloof, ongelijke behandeling van ongelijke godsdiensten en een wijze zelfbeperking en ontmoediging ten aanzien van vervreemdende culturele en godsdienstige uitingen van de nieuwkomers. Het uitgangspunt is dat voor God autochtone en allochtone mensen gelijk zijn. Wie de bijbelse naastenliefde in praktijk brengt, wijst geen personen af op grond van hun identiteit of herkomst, maar weet zich eerder verantwoordelijk om een hulpvaardige naaste te zijn voor diegenen die hulp nodig hebben.

#### 4.1.4 Herstel van gezag

Veel allochtonen die in Nederland voor problemen zorgen, komen uit landen waar op overtreding van de wet zware straffen staan. Ook hebben politieagenten in die landen over het algemeen veel meer bevoegdheden. In Nederland zijn de straffen gemiddeld genomen lichter en bestaan er veel regels waaraan het politieoptreden gebonden is. Hierdoor heeft de politie in de ogen van veel allochtonen weinig gezag en worden de straffen die op sommige overtredingen staan niet echt als een straf ervaren. Om het gezag van de politie te herstellen is het belangrijk dat de politie voldoende bevoegdheden heeft om effectief op te kunnen treden. Uiteraard moet het handelen van politie en justitie aan regels zijn gebonden. De vraag is echter of de balans in evenwicht is tussen deze regels enerzijds en een effectief en krachtig politieoptreden anderzijds.

## 4.2 Beleidsaanbevelingen

Op basis van de bevindingen en neergelegde visie in de voorgaande hoofdstukken doen we de volgende aanbevelingen voor een effectief integratiebeleid. De aanbevelingen zijn toegesneden op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau.

### 4.2.1 Landelijk

#### A. Inburgering

- De verplichte inburgering zet primair in op een goede beheersing van de Nederlandse taal. Verder wordt aandacht gegeven aan de christelijke traditie en feestdagen, het Wilhelmus, Koninginnedag, 4 en 5 mei, de waarden van de democratische rechtsstaat en het tegengaan van antisemitisme. Het aanbod van inburgering wordt zoveel mogelijk op de voorkennis en het opleidingsniveau van de inburgeraar afgestemd;

*Het kan niet zo zijn dat inburgeraars niets leren over belangrijke historische elementen die vormend zijn voor de Nederlandse samenleving en cultuur. Het is niet meer dan logisch dat er aandacht is voor ons volkslied en koningshuis. Omdat een bepaald deel van de moslims zeer negatief denkt over Joden is het belangrijk dat bij de inburgering aan bod komt welke geschiedenis Nederland op dat gebied kent (WOII), en waarom racisme, dus ook antisemitisme, in Nederland niet wordt getolereerd.*

- Degene die een huwelijks- of gezinsmigrant naar Nederland haalt, draagt medeverantwoordelijkheid voor een goede inburgering van de migrant.

*Momenteel is het nog het geval dat gezinsmigranten zelf uitsluitend verantwoordelijk zijn voor hun inburgering. Het zou meer correct zijn als degene die de gezinsmigrant naar Nederland haalt ook verantwoordelijkheid neemt voor een geslaagde inburgering. Dit kan bijvoorbeeld tot uitdrukking komen door een financiële sanctie wanneer de huwelijks- of gezinsmigrant de inburgeringscursus niet bezoekt. Mee-gaan naar de inburgeringscursus is ook een vorm van het dragen van medeverantwoordelijkheid.*

- Inburgeren is niet gratis. De eigen bijdrage van inburgeraars moet fors omhoog, zodat deze meer in verhouding staat tot de kosten van de inburgeringscursus. De verhoging van de eigen bijdrage moet wel gepaard gaan met een goede leen- en terugbetalingsregeling voor financieel minder draagkrachtige personen.  
*De huidige eigen bijdrage van 270 euro is te laag ten opzichte van de kosten ad 6000 euro. Het bedrag is voor gemeenten ook te laag om tot invordering over te gaan wanneer de inburgeraar niet betaalt. Een hogere eigen bijdrage creëert tevens meer commitment.*
- Stimuleer tot spoedige naturalisatie;  
*Er moet snel en actief ingezet worden op het verkrijgen van het Nederlanderschap. Dit onderschrijft de loyaliteit aan het land van aankomst en draagt zo bij aan integratie.*
- Beperk mogelijkheden dubbele nationaliteit;  
*Een dubbele nationaliteit kan een dubbele loyaliteit in de hand werken en zo een obstakel vormen voor het integreren in Nederland. De Nederlandse overheid moet ongewenste inmenging vanuit buitenlandse overheden in ons land krachtig tegengaan. In het verlengde hiervan wordt druk uitgeoefend op landen zoals Marokko waar het niet mogelijk is om afstand te doen van een nationaliteit, zelfs niet voor Marokkanen die in hier geboren zijn.*
- Beëindig subsidies voor websites als [www.marokko.nl](http://www.marokko.nl) en [ikmetjou.nl](http://ikmetjou.nl).  
*Een ieder die een website op wil zetten is daar vrij in, het is niet nodig dat de overheid dit subsidieert. En al helemaal niet wanneer deze sites gebruikt worden om gevoelens te versterken die een geslaagde integratie belemmeren.*
- In de publieke ruimte wordt zoveel als mogelijk de Nederlandse taal gehanteerd.  
*Bewegwijzering vindt primair plaats in de Nederlandse taal. Bij toeristische voorzieningen kan de informatie daarnaast in een andere, veelgebruikte taal worden vermeld.*
- Geen positieve, geen negatieve discriminatie;  
*Het gebeurt nog veel te vaak dat (niet-westerse) allochtonen ofwel een voorkeursbehandeling krijgen bij sollicitatieprocedures ofwel achterge-*

*steld worden. Dit is onterecht. Er moet geselecteerd worden op inhoudelijke kwalificaties en competenties, niet op herkomst.*

- De overheid moet een schild zijn voor de (allochtone) zwakkere; *Voor iedere burger, allochtoon of autochtoon, moet de overheid een schild vormen voor de zwakkeren. Daarom mag niet worden getornd aan de sociale voorzieningen voor hen die zelf echt geen (toereikend) inkomen kunnen verwerven.*
- Houd de vrijheid van onderwijs intact; *De vrijheid van onderwijs hoeft integratie niet in de weg te staan en laat ruimte voor eigenheid en identiteit. Inbreuk maken op de vrijheid van onderwijs kan juist integratieproblemen opleveren. Gebruikmaking van de vrijheid van onderwijs moet wel dienstbaar zijn aan de samenleving. Misbruik van deze vrijheid van onderwijs wordt aangepakt.*
- Ga vervreemding tegen door een wijze zelfbeperking ten aanzien van megamoskeeën, luidruchtige gebedsoproepen en andere symbolen van non-integratie; *De overheid moet aan gemeenten en moslimgemeenschappen duidelijk maken dat het verstandig is om rekening te houden met gevoelens van vervreemding en onbehagen bij autochtonen over deze beeldbepalende publieke uitingen van een religie die vreemd is aan onze cultuur.*
- In de publieke ruimte heeft ieder het recht zijn of haar religie door middel van het dragen van kleding en symbolen te uiten, mits dit past bij de eisen die in het maatschappelijk verkeer worden gesteld. *Het moet bijvoorbeeld gewoon mogelijk zijn om een christelijk kruisje te dragen. Dit geldt ook voor het hoofddoekje van de moslima. Wanneer kledingstukken een open communicatie in de weg staan en een negatief effect op hebben op het veiligheidsgevoel, wat met name geldt bij gezichtsbedekkende kledingstukken, dan moet het dragen hiervan in de publieke ruimte verboden worden. Een verbod op het dragen van gezichtsbedekkende kleding in het openbaar vervoer is bijvoorbeeld gewenst met het oog op de publieke veiligheid.<sup>124</sup> Een degelijk verbod is ook in het onderwijs gewenst, omdat gezichtsbedekkende kleding*

---

<sup>124</sup> Van Berkum, J.W. (2007) 'Boerkaverbod', *De Banier*.

*hier het geven van onderricht en de daarbij noodzakelijke communicatie belemmert.*

## B. Herstel van gezag

- Strengere gezagshandhaving door politie, back-up van politie door middel van een stevige ondersteuning door bestuurders, door het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht;

*Het gezag en de uitstraling van de Nederlandse politie staan bij veel mensen onder druk. Bonnenquota dragen hier aan bij. Om het gezag te kunnen handhaven en versterken, moet de politie ook voldoende ondersteuning hebben vanuit het openbaar bestuur, Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht.*

- Bevorder dat meer allochtonen bij de politie gaan werken door bijvoorbeeld het volgen van de opleiding tot politieagent onder allochtonen te stimuleren.

*Het gezag en de uitstraling van de Nederlandse politie onder allochtone bevolkingsgroepen kan verbeteren doordat ook allochtonen bij de politie werkzaam zijn.*

- Vergroot de pakkans, meer blauw op straat, geen verdere bezuinigingen op politie;

*Er mag niet bezuinigd worden op politie, en zeker niet op het aantal agenten dat daadwerkelijk aanwezig is op straat. Hoe hoger de pakkans voor een delict, hoe meer duidelijk wordt dat misdaad niet loont.*

- Hogere straffen, met name voor vermogensdelicten;

*Hoewel strengere straffen niet direct lijkt te leiden tot een vermindering van criminaliteit, is het van belang dat daders niet weggomen met een straf die niet of nauwelijks in verhouding staat tot het gepleegde delict. Dit is nu te vaak het geval. Een strenge straf draagt bij aan het realiseren van gerechtigheid en bevordert het rechtvaardigheidsgevoel onder burgers.*



- Een effectiever jeugdstrafrecht;  
*Gezien de grote mate van recidive is het van belang dat het jeugdstrafrecht zo effectief mogelijk is. Verbeteren van reclassering, regulatietrainingen, het inzetten van heropvoedingsgezinnen en sociale vaardigheidstrainingen kunnen hieraan een bijdrage leveren, zodat jongeren niet weer de fout ingaan.*
- Verplichte slachtofferconfrontatie voor daders;  
*Door daders te confronteren met hun slachtoffers krijgen ze van dichtbij mee wat de impact is van hun wangedrag. Dit is niet voor elk delict even gemakkelijk te realiseren, maar moet zeker aangemoedigd worden.*
- Vreemdelingen die nog geen Nederlander zijn en tijdens het eerste jaar van hun verblijf in Nederland een misdrijf plegen en daarvoor zijn veroordeeld, kunnen het land worden uitgezet.  
*Wanneer iemand hier als 'gast' verblijft, mag van hem verwacht worden dat hij zich fatsoenlijk gedraagt. Wanneer iemand al binnen een jaar een delict pleegt, is het redelijk om zo iemand het land uit te zetten, tenzij gewichtige redenen zich daartegen verzetten.*
- In geval van dubbele nationaliteit moet de mogelijkheid bestaan om over te gaan tot het intrekken van de Nederlandse nationaliteit bij zeer ernstige delicten of recidive;  
*Wanneer iemand naast burger van Nederland, ook burger is van een ander land, en in Nederland een zeer ernstig delict begaat danwel meerdere misdaden pleegt, moet de juridische mogelijkheid bestaan om hem of haar de Nederlandse nationaliteit te ontzeggen.*
- Zet haatpredikers onverwijld Nederland uit;  
*Oproepen tot haat is strafbaar. Binnen de islamitische wereld gebeurt het regelmatig dat predikers vanuit niet-westerse landen naar Nederland komen om hier voor te gaan in moskeeën. Als er aantoonbaar opgeroepen wordt tot haat en radicaliteit aangemoedigd, moet zo'n imam zo snel mogelijk en voorgoed ons land weer uit.*
- Blokkeer radicale websites.  
*Internet is een lastig te controleren en aan te sturen fenomeen. Toch hebben overheden wel degelijk bevoegdheden tot het laten blokkeren van websites. Websites die radicaliteit actief verheerlijken en bevorde-*

*ren door bijvoorbeeld aan te zetten tot geweld jegens anderen, moeten geblokkeerd worden.*

#### 4.2.2 Provinciaal

- Faciliteren en ondersteunen van effectief gemeentelijk integratiebeleid;  
*Veel integratiebeleid is in het verleden ineffectief gebleken. Talloze subsidies voor ontmoetingen hebben weinig effect gesorteerd. Wanneer gemeenten echter effectief de integratie willen bevorderen, zoals het aanpakken van misstanden of het uitvoeren van taalprojecten of budgetprojecten, dan moet de provincie dit ondersteunen.*
- Terugdringen van subsidiepotjes die gericht zijn op emancipatie en participatie;  
*Te vaak wordt er nog gedacht dat een hoop geld, voortrekkerij en ontmoeting wel zal leiden tot betere integratie. Het verleden heeft inmiddels aangetoond dat dit niet vanzelf werkt. Belastinggeld moet zorgvuldig en op verantwoorde wijze worden besteed.*
- Regionale samenwerking stimuleren op het gebied van het aanpakken van huiselijk geweld, eerwraak;  
*Voor een effectieve aanpak van deze ontoelaatbare misstanden kan het van belang zijn dat er op regionaal niveau wordt samengewerkt. De provincies moeten dit zo veel mogelijk ondersteunen.*
- **'Best practices' van gemeentelijk beleid uitwisselen.**  
*Er kunnen plaatselijke successen zijn die vervolgens niet breder bekend worden. Daarom heeft de provincie een taak om hier een coördinerende rol te vervullen.*

#### 4.2.3 Lokaal

- Bevorderen van een evenwichtige en gevarieerde bevolkingssamenstelling van de wijken in samenwerking met woningbouwcorporaties. Dit kan o.a. door te letten op sociaal-economische indicatoren. In wijken met veel overlast moeten gemeenten een bevoegdheid krijgen om bij de verdeling van woonruimte te selecteren op profielen van toekomstige bewoners, zodat de problemen in de betreffende woonwijk niet verergeren;

*De SGP is geen voorstander van een geforceerd mixen van bevolkingsgroepen. Wel is het goed dat een evenwichtige spreiding wordt nagestreefd. Dit kan door te sturen in eisen om ergens te mogen wonen, bijvoorbeeld op sociaal-economisch gebied. De gemeenten kunnen dit met woningbouwcorporaties afstemmen. Wanneer er sprake is van structurele overlast in een woonwijk, dienen gemeenten daadwerkelijk bevoegdheden te verkrijgen om te selecteren op profielen van toekomstige bewoners.*

- **Aanmoediging van 'buddy-projecten', allochtonen** worden tijdens en na het integratietraject geholpen door autochtonen;  
*Het is goed als autochtonen zich actief inzetten om allochtonen die dat willen, te helpen met integreren. De zogeheten buddy-projecten zijn hiervoor een uitstekend middel.*
- Het gemeentelijk beleid moet mede gericht zijn op het voeren van Nederlands als voertaal in gezinnen;  
*Gemeenten moeten stoppen met het aanbieden van diensten en uitgeven van folders in allerlei buitenlandse talen. Dit stimuleert het leren van de Nederlandse taal niet en geeft een verkeerd signaal af. Wanneer iemand vraagt om een vertaling van een belangrijke mededeling in een andere taal biedt dat een aanknopingspunt voor het volgen van een inburgeringscursus.*
- Bevordering van alfabetiseringsprojecten;  
*Alfabetisering is een sleutel tot ontwikkeling en zelfredzaamheid. Analfabete allochtonen die ook de eigen taal niet goed beheersen, zitten in een dubbel zo lastige positie.*
- Streng toezicht op en steun voor behalen startkwalificatie; zonder diploma geen uitkering tot 28 jaar;  
*Jongeren die klaar zijn met studeren behoren niet werkloos te zijn. Wanneer (vooralnog) geen werk op het studieniveau gevonden kan worden, moet een baan onder dat niveau ook geaccepteerd worden.*
- Voor- en vroegschoolse educatie meer richten op verminderen van taalachterstanden;  
*Een groot probleem bij veel allochtone kinderen is de taalachterstand waarmee men aan de schoolloopbaan begint. Wanneer er thuis te weinig of niet goed Nederlands gesproken wordt, is het belangrijk dat de*

*voor- en vroegschoolse educatie zich specifiek richt op het actief ontwikkelen van de taal. Inschakeling en betrokkenheid van de ouders hierbij dient vanzelfsprekend te zijn.*

- Een vast aanmeldmoment op scholen voor nieuwe kinderen;  
*Het gebeurt te vaak dat autochtone ouders die de weg naar de school goed weten te vinden hun kinderen al in een zeer vroeg stadium aanmelden, waardoor allochtone ouders die doorgaans meer moeite hebben op dit gebied, te laat komen en scholen hun maximum aantal toe te laten leerlingen al bereikt hebben. Dit is niet goed voor het tegengaan van onnodige segregatie op scholen. Daarom moet er een vast aanmeldmoment komen, waardoor iedere ouder, meer of minder behendig, een eerlijke kans heeft om zijn kind aan te melden.*
- Beter gebruik maken van de mogelijkheid tot koppeling uitkering, inburgering en sollicitatie.  
*Gemeenten moeten strikt toezien op de koppeling tussen het krijgen van een uitkering en de sollicitatieplicht. Thuis zitten en niets doen in geval van werkloosheid moet zoveel mogelijk teruggedrongen worden. Met uiteraard een uitzondering voor de mensen die écht niet (meer) kunnen werken. Van iemand die weigert om aan zijn inburgeringsplicht te voldoen mag worden aangenomen dat hij zich onvoldoende inspant om te solliciteren.*

# Literatuur

Akkermans, P.W.C., C.J. Bax en L.F.M. Verhey, *Grondrechten. Grondrechten en grondrechtsbescherming in Nederland*, Deventer/Heerlen 2005.

**Alders, M. (2005) 'Prognose van gezinsvormende migratie van Turken en Marokkanen', *Bevolkingstrends*.**

Blok, S. (2004) *Bruggen Bouwen. Eindrapport Tijdelijke Commissie Integratiebeleid*, Den Haag: SDU.

**Bolkestein, F. (2006) 'Het debat vordert, al zijn de problemen niet opgelost', *De Volkskrant*, 31 augustus.**

**Breekveldt, J. en H. Westerink (2009) 'Er groeit weer een mytisch volksgevoel'. *Website Doorbraak*.**

Brouwer e.a., E.J. (2000) *Over de grens? SGP-visie op asielzoekers en allochtonen*, Houten: Den Hertog.

Brouwer, E.J. (2005) *De Islam in huis, een politieke positiebepaling*. Gouda: Staatkundig Gereformeerde Partij.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2008) *Jaarrapport integratie 2008*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2009) *Begrippen: Westerse allochtoon*.

Central Intelligence Agency - The World Factbook (2009) *Population*. Schatting juli 2009.

Cliteur, P. (2002) *Moderne Papoea's; dilemma's van een multiculturele samenleving*. Amsterdam: Arbeiderspers.

**D'Souza, D. (2009) *Het Christendom is zo gek nog niet*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.**

Dagevos, J. (2008) *Dubbele Nationaliteit en Integratie*, uitgave van het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Adviescommissie voor Vreemdelingzaken Den Haag.

**Dagevos, J., R. Schellingerhout, M. Vervoort (2007) 'Sociaal-culturele integratie en religie'**, in: J. Dagevos en M. Gijsberts, *Jaarrapport Integratie 2007*, p. 163–191. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

**Dijkman, A. (2008) 'Islamleraar predikt haat jegens ongelovigen'**, Elsevier (online).

Doomernik, J. en E. Cillessen (2008) *Rapportage Turkse dienstplicht en integratie*. Amsterdam: IMES.

Enquêtecommissie opsporingsmethoden (1996) **'Turken in Nederland'**, *Inzake Opsporing*. Kamerstuk 1995-1996, 24072, nr. 11, Tweede Kamer, bijlage VIII-III.

Enquêtecommissie opsporingsmethoden (1996) **'Turkse migranten en drugshandel'**, *Inzake Opsporing*. Kamerstuk 1995-1996, 24072, nr. 11, Tweede Kamer, bijlage VIII-III.

Etzioni, A. (2005) *De Nieuwe Gulden Regel*. Kampen: Uitgeverij Ten Have.

**FORUM (2003) 'Registratie of niet? De derde generatie allochtonen'**. <http://www.forum.nl/trendsite/registratie.shtml> (20-12-09).

FORUM (2003) *Turken in Nederland, factsheet*.

**Garssen J., H. Nicolaas, A. Sprangers (2005) 'Demografie van allochtonen in Nederland'**, *CBS Bevolkingstrends, derde kwartaal 2005*.

Gijsberts, M. en J. Dagevos (2009) *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hagendoorn, L., J. Veenman en W. Vollebergh (red.) (2003) *Integrating Immigrants in the Netherlands. Cultural versus Socio-Economic Integration*. Aldershot: Ashgate.

Kamp, H. (2007) *Immigratie en Integratie*. VVD-notitie.

Keij, I. (2000) 'Hoe doet het CBS dat nou? Standaarddefinitie allochtonen', *Index*.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Grondrechten in een pluriforme samenleving*.

**Ministerie van Justitie (2009) 'Criminele vreemdelingen eerder uitgezet'**. <http://www.justitie.nl/actueel/nieuwsberichten/archief-2009/91030criminele-vreemdelingen-eerder-uitgezet.aspx?cp=34&cs=578> (17-02-10).

**Open Doors (2009) 'Ranglijst Christenvervolging'**.

Partij van den Arbeid (2009) *Verdeeld verleden, gedeelde toekomst, resolutie integratie*.

Prins, K.S. (1996) *Van gastarbeider tot Nederlander: Adaptatie van Marokkanen en Turken in Nederland*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.

Rijkschroef, B. (1998) *Etnisch Ondernemerschap. De Chinese horeca-sector in Nederland en de Verenigde Staten van Amerika*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.

Rijksoverheid (2010) *Begroting Wijken, Wonen en Integratie 2010*. Kamerstuk 132836b.

Roy, O. (2003) *De globalisering van de islam*. Amsterdam: Van Genep.

**Scheffer, P. (2000) 'Het multiculturele drama'**, *NRC Handelsblad*, 29 januari.

Scheffer, P. (2007). *Het land van aankomst*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Schnabel, P. (2000) *De multiculturele illusie; een pleidooi voor aanpassing en assimilatie. Met replieken van Ruben Gowricharn en Ineke Mok*.

Segers, G.J. (2009), *Voorwaarden voor vrede. De komst van de islam, de integratie van moslims en de identiteit van Nederland*, Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.

Socialistische Partij (2002) *Van Apart naar Samen; Deltaplan voor een geïntegreerde samenleving*. Rotterdam: Socialistische Partij.

Stichting Studiecentrum SGP (1988) *Van Medelanders Naar Nederlanders; Staatkundig gereformeerde visie op de migrantenproblematiek in Nederland*. Den Haag: Stichting Studiecentrum SGP.

**Trouw (2009) 'Integratie is uitstekend gelukt', 24 januari.**

United Nations Statistics Division (2009) *Population, latest available census and estimates (2007-2008)*.

**Van Beek, S. (2009) 'Islam mede oorzaak delinquent gedrag', Binnenlands Bestuur (online).**

**Van Berkum, J.W. (2007) 'Boerkaverbod', De Banier.**

Van den Berg, W. (2009) *Rational Choice Institutionalism: Capable or Not?* **Master's Thesis**.

**Van Herten, M. en F. Otten (2007) 'Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland', *Bevolkingstrends*, 55(3), p. 48-53.**

Veenman, J. (1994) Participatie in perspectief; Ontwikkelingen in de sociaal-economische positie van zes allochtone groepen in Nederland.



Vermeulen, H. en R. Penninx (2000) *Immigrant integration*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Vossen, K.P.S.S. (2008). *Van Nierstrasz tot nu. De geboorte van het Nederlands populisme*. Congres, We the people. Participerende burgers en politieke cultuur, Kossmann-Instituut, Rijksuniversiteit Groningen.

Werdmölder, H. (2005) *Marokkaanse lieverdjes. Crimineel en hinderlijk gedrag onder Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Balans.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2007) *Identificatie met Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wilders, G. (2006) *'miljoenen moslims weg'*, *NRC Handelsblad*, 14 juni.

**Wilders, G. (2009) 'Onafhankelijkheidsverklaring'.**

**www.entoen.nu, 'De canon van Nederland' (17-02-10).**

## Over de Guido de Brès-Stichting

De Guido de Brès-Stichting, het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP, is de 'denktank' van de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP). Het instituut onderzoekt zelfstandig politieke en maatschappelijke vraagstukken ten dienste van de SGP om zo kennis en inzicht te verwerven met het oog op de voortdurende ontwikkeling van een staatkundig-gereformeerde visie op alle relevante beleidsterreinen. De resultaten van het onderzoek communiceert het instituut met politici, partijleden, SGP-stemmers en extern publiek. De Guido de Brès-Stichting is opgericht op 21 maart 1974 en statutair gevestigd te 's-Gravenhage.

Bezinning op actuele ontwikkelingen en reflectie ten aanzien van maatschappelijke en politieke veranderingen verdienen voortdurende aandacht. Ontwikkelingen en standpunten behoeven telkens kritische toetsing aan de Bijbel en aan de staatkundig-gereformeerde beginselen. Op deze manier kan de SGP een inspirerende en opbouwende bijdrage leveren aan het bestuur van ons land. Het Wetenschappelijk Instituut stimuleert bezinning, debat en opinievorming in de volle breedte van het kiezerspotentieel van de SGP en wil meer mensen op zijn activiteiten attenderen. Ook wordt het debat aangegaan met andersdenkenden. Het achterliggende doel is dat de Guido de Brès-Stichting een bijdrage levert aan het streven van de partij om meer mensen te brengen tot erkenning van het gezag van Gods Woord in politiek en samenleving.

Op de website [www.wi.sgp.nl](http://www.wi.sgp.nl) kunt u een groot aantal van de publicaties van het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP raadplegen of bestellen. U kunt zich via deze website ook abonneren op het kwartaalblad Zicht. Verder kunt u zich aanmelden voor de gratis elektronische nieuwsbrief van het Wetenschappelijk Instituut. Dan wordt u op de hoogte gehouden van alle komende activiteiten en uitgaven.

Guido de Brès-Stichting [Wi-SGP]  
Burgemeester van Reenensingel 101, 2803 PA Gouda  
Telefoon 0182 696911  
[wi@sgp.nl](mailto:wi@sgp.nl) of [www.wi.sgp.nl](http://www.wi.sgp.nl)

# Over de SGP-jongeren

Met ruim 12.000 aangesloten jongeren van 12 tot 28 jaar is SGP-jongeren de grootste politieke jongerenorganisatie van Nederland. Naast bijna 40 plaatselijke afdelingen zijn veel jongeren ook op landelijk niveau in onze organisatie actief.

De SGP-jongeren is een politieke vereniging voor en door jongeren. Wij beschouwen het als onze missie jongeren te enthousiasmeren voor en actief te betrekken bij de politiek in het algemeen en de SGP in het bijzonder. Binnen de politieke en maatschappelijke context willen wij jongeren toerusten om in deze samenleving te functioneren. Verder willen we jongerenthema's voor **het voetlicht halen en meedoen aan** maatschappelijke discussies. Die bezinning doen we niet alleen voor jongeren, juist ook met hen! De SGP-jongeren wil dit bereiken door:

- het organiseren van politieke bijeenkomsten en congressen voor jongeren;
- het informeren van jongeren door het uitgeven van tijdschriften en infoschetsen;
- het debatteren met jongeren over politieke en maatschappelijke ontwikkelingen;
- het ontwikkelen van politieke meningsvorming en politiek bewustzijn bij jongeren;
- het actief betrekken van jongeren bij het organiseren van activiteiten voor jongeren;
- het uitdragen van onze standpunten tijdens debatten en via de media;
- het vertegenwoordigen van alle leden in de overlegorganen binnen en buiten de SGP;
- het presenteren van de organisatie tijdens bijeenkomsten en op beurzen.

Jongeren van 12 tot en met 28 jaar kunnen lid worden van onze jongerenorganisatie. Jongeren tot 15 jaar kunnen gratis lid worden.

SGP-jongeren

Burgemeester van Reenensingel 101, 2803 PA Gouda

Telefoon 0182 696915

info@sgpj.nl of [www.sgpj.nl](http://www.sgpj.nl)

